

Individuele begeleiding doen we samen

Een afstudeeronderzoek naar een veilige interventie tussen paard en cliënt, tijdens individuele begeleiding met paarden.

Anne van Maare
NOVEMBER 2020

Individuele begeleiding doen we samen

Een afstudeeronderzoek naar een veilige interventie tussen paard en cliënt, tijdens individuele begeleiding met paarden.

Auteur: Anne van Maare
000013186

Periode: Maart 2020 - November 2020

In opdracht van: H. Nijk
Zorgboerderij de Maargies Hoeve

Opleiding: Diermanagement Van Hall Larenstein
Leeuwarden

Begeleider: Marcella Dobbelaar
Irene Walstra

Afbeelding logo de Maargies Hoeve: <https://www.maargieshoeve.nl/>

Afbeelding logo Van Hall Larenstein: <https://www.linkedin.com/school/van-hall-larenstein-university-of-applied-sciences/>

Omslagfoto: A. van Maare

Voorwoord

Voor u ligt een onderzoek naar het aanbieden van individuele begeleiding met paarden waarbij de veiligheid en welzijn van paard en cliënt voorop staat. Dit onderzoek sluit aan bij de opleiding Diermanagement met de specialisatie dieren in de zorg.

Ik ben erg geïnteresseerd in de extra hulp die paarden kunnen leveren voor mensen met een beperking. Daar sluit dit afstudeeronderzoek goed op aan. Ik heb met veel plezier aan dit onderzoek gewerkt en veel nieuwe inzichten gekregen.

Dit onderzoek is in opdracht van zorgboerderij de Maargies Hoeve. Ik wil H. Nijk ontzettend bedanken voor deze geweldige kans en opdracht die zij aan mij heeft toevertrouwd.

Daarnaast wil ik alle ervaringsdeskundigen bedanken dat ik heb mogen interviewen. Ik wil ze bedanken voor alle leerzame en inspirerende gesprekken.

Ten slotte wil ik mevrouw M. Dobbelaar bedanken voor haar begeleiding, steun en vertrouwen in mij en mijn onderzoek.

Anne van Maare

Leeuwarden, november 2020

Summary

Horses are increasingly more used in the caresystem. They have the ability to react on people and the movement of the horse while riding them is relaxing. The Maargies Hoeve is a farm where people with a mental and physical disability work. They want to offer interventions with horses for people with special needs. They work with a vulnerable target groups, therefore safety is very important, but safety guidelines for guidance with horses do not exist. Besides, the Maargies Hoeve wants to know how they can take care of the welfare of the horses during the guidance with the horses.

A qualitative research has been carried out to give an advice to the Maargies Hoeve. Two main questions were drawn up.

First question: "To what extent are the target groups, who are present on the Maargies Hoeve, suitable to participate safely in the intervention with horses? "

Second question: "How can the welfare of the horses be guaranteed while working with them? "

A literature research and semi-structured interviews were conducted. Experts were interviewed to compare the answers from the interviews and the literature. A total of seven experts were interviewed, who offer coaching with horses, guidance with horses and equithrapy. The interviews were coded in MAXQDA and processed in charts. The interviews were taken by phone which caused a less specific interview, because there was no idee what the company looked like.

The literature and the experts believe all target groups can participate in individual guidance with horses, except for target groups with a contra-indication. The contra-indication partly overlapped, but also showed differences. People with an absolute contra-indication can not participate in the intervention with horses. There are a lot of relative contra-indication, these people can take part in the intervention with horses, however not all the activities are suitable. For almost all targets groups is an activity suitable.

For safety guidelines the handbooks of IAHAIO, ISES-WOW and the Stichting Veilige Paardensport were used. The most important guidelines compared to the answers from the experts were knowledge about the horse and the client, the right match between client and horse, washing hand before and after the guidance and wearing fitting clothes and sturdy shoes.

For the guidelines for the welfare of the horses the handbooks of IAHAIO, ISES-WOW and quality mark Paard en Welzijn were used. Separately the handbooks did not match the answers from the experts, but together they did. The welfare of the horses can be damaged during the guidance due a big presser on the horse or a high level of stress. The most important guidelines were that the horse needs diversity in activities and training, is used no more than two times a day and three times a week and the handler is aware of the stress-signals. When stress-signals are shown, the activity pauses or ends.

This research shows that there are a lot of possibility's including different target groups and activities. Only people with an absolute contra-indication, like allergy, antisocial personality disorder, aggression and people with a serious disability can not take advantage of the intervention with horses. The safety can be secured by making safety guidelines. The IAHAIO and ISES-WOW most matched with the answers from the experts. The welfare of the horses can be secured by keeping the presser and the stress on the horse low.

Little is known about putting the welfare at risk during the guidance with horses. For follow-up research, they can investigate the stress of the horse during the guidance. This way, the welfare guidelines can be drawn up even more specifically.

An advice has been given to the Maargies Hoeve about the guidelines for a safe intervention. A checklist for the handler has been made to check if the intervention meets the safety and welfare guidelines.

Samenvatting

Paarden worden steeds vaker in de zorg ingezet. Ze hebben het vermogen om te reageren op mensen en het rijden op het paard zorgt voor ontspanning bij de cliënt.

Zorgboerderij de Maargies Hoeve zou graag individuele begeleiding met paarden willen gaan aanbieden voor de deelnemers van de zorgboerderij. Ze werken met een kwetsbare doelgroep, daarom is veiligheid een heel belangrijk onderwerp, maar richtlijnen over hoe deze begeleiding moet worden vormgegeven zijn er bijna niet. Daarnaast vindt de Maargies Hoeve het belangrijk dat het welzijn van de paarden niet lijdt onder de veiligheidsrichtlijnen.

Doormiddel van een kwalitatief onderzoek wordt er een advies gegeven aan de Maargies Hoeve. Hiervoor zijn twee hoofdvragen opgesteld.

Eerste vraag: "In hoeverre zijn de doelgroepen, die op de Maargies Hoeve aanwezig zijn, geschikt om op een veilige manier deel te nemen aan de verschillende vormen van individuele begeleiding met paarden? "

Tweede vraag: "Hoe kan het welzijn van de paarden op de Maargies Hoeve worden gewaarborgd tijdens de individuele begeleiding met paarden?"

Er is een literatuuronderzoek uitgevoerd en semigestructureerd interviews zijn afgenomen.

Interviews met ervaringsdeskundigen zijn gehouden om te kijken of de literatuur overeenkomt met de praktijk. In totaal zijn er zeven ervaringsdeskundigen geïnterviewd die paardencoaching, hulpverlening met paarden of equithérapie aanbieden. De interviews zijn gecodeerd aan de hand van het programma MAXQDA en verwerkt in tabellen in de resultaten. De interviews zijn telefonisch afgenomen in verband met de coronamaatregelen. Dit zorgde ervoor dat er minder de diepte ingegaan kon worden, omdat er geen beeld van het bedrijf was.

In de literatuur en de interviews komt naar voren dat alle doelgroepen gebruik kunnen maken van individuele begeleiding met paarden, tenzij er spraken is van een contra-indicatie. De contra-indicaties kwamen gedeeltelijk overeen, maar er waren ook veel verschillen. Doelgroepen met een absolute contra-indicatie kunnen helemaal geen gebruik maken van individuele begeleiding met paarden. Er zijn veel relatieve contra-indicaties, die kunnen niet met alle activiteiten meedoen. Voor de meeste doelgroepen is er een passend activiteit.

Voor de veiligheidsregels zijn het handboek van IAHAIO, ISES-WOW en Stichting Veilige Paardensport gebruikt. De regels die het meest overeenkwamen met de antwoorden van de respondenten waren kennis van de begeleider, goede match tussen cliënt en paard, hygiëne en het dragen van passende kleren.

Voor het welzijn van de paarden zijn de handboeken IAHAIO, ISES- WOW en keurmerk Paard en Welzijn gebruikt. Apart kwamen de handboeken niet overeen met de respondenten, samengevoegd wel. Het welzijn van het paard kan aangetast worden tijdens een begeleidingssessie door een te hoge belasting of stress. De belangrijkste richtlijnen zijn variatie in activiteiten en training, het paard niet meer dan twee keer per dag en drie keer per week inzetten en stress-signalen herkennen.

Hierop kan gereageerd worden door het paard zich terug te laten trekken of de sessie stop te zetten. Uit het onderzoek kwam naar voren dat alle doelgroepen gebruik kunnen maken van individuele begeleiding met paarden, tenzij deze een absolute contra-indicatie heeft. Dat zijn allergie, antisociale persoonlijkheidsstoornis, agressie en een zware beperking. Bij de relatieve contra-indicaties moet goed rekening worden gehouden welke activiteiten ondernomen worden.

Om de veiligheid van de cliënt te waarborgen is het verstandig veiligheidsregels op te stellen. Het handboek van IAHAIO en ISES-WOW kwamen het meest overeen. Het welzijn van het paard kan gewaarborgd worden door de belasting en stress laag te houden.

Er is nog weinig bekend over welzijnsaantasting van paarden tijdens een begeleidingssessie. Voor vervolgonderzoek zou er gekeken kunnen worden naar wanneer het paard de meeste stress ervaart

tijdens een begeleidingssessie. Zo kunnen de welzijnsrichtlijnen nog specifiekker opgesteld worden. Een advies is uitgebracht aan de Maargies Hoeve over hoe ze de begeleidingssessie zo veilig mogelijk kunnen laten verlopen. Aan de hand van een checklist kan tijdens een sessie gekeken worden of er rekening wordt gehouden met de regels.

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	6
2	Materiaal en methode	12
3	Resultaten	19
3.1	Doelgroepen en activiteiten	19
3.2	Veiligheid van de cliënt	27
3.3	Welzijn van het paard	31
4	Discussie.....	38
5	Conclusie	41
6	Aanbeveling.....	42
7	Advies voor de Maargies Hoeve	43
7.1	Doelgroepen en activiteiten	43
7.2	Veiligheid van de cliënt	47
7.3	Welzijn van het paard	48
	Literatuur	51
	Bijlage 1 Doelgroepen van de Maargies Hoeve	I
	Bijlage 2 Activiteiten	III
	Bijlage 3 Zoönosen	VII
	Bijlage 4 Checklist zorgboerderij de Maargies Hoeve.....	VIII
	Bijlage 5 Respondenten	X
	Bijlage 6 Benaderingsmail ervaringsdeskundigen	XII
	Bijlage 7 Toestemmingsformulier auditief opnemen	XIII
	Bijlage 8 Interviewvragen	XIV
	Bijlage 9 Conceptueel model	XVI
	Bijlage 10 Codeboom	XVII

1 Inleiding

De inzet van dieren in de zorg wordt een steeds groter begrip in Nederland. Dieren worden vaker ingezet om mensen met een hulp- of zorgvraag te ondersteunen. (SHP-E(NL), 2013) Er zijn drie manieren waarop dieren in de zorg ingezet kunnen worden, AAE, AAT en AAA. AAE betekent Animal Assisted Education, hierbij wordt het dier ingezet voor een educatief doeleinde. AAT staat voor Animal Assisted Therapy, dit is een behandelproces waar samen met een dier wordt gewerkt aan specifieke doelen. Het behandelproces staat altijd onder begeleiding van een therapeut. Als laatste wordt AAA gebruikt, dat staat voor Animal Assisted Activities. (Ophorst, 2014) Bij AAA zijn de activiteiten vooral voor een informeel doeleinde (Rutgers, 2017). Het doel is dat de cliënt een leuke tijd ervaart met de dieren. Daarbij kan er gewerkt worden aan doelen, zoals het verbeteren van het zelfvertrouwen of het zelfbeeld, bijvoorbeeld tijdens coaching. Het verschil tussen AAT en AAA is dat er bij AAT een gediplomeerde therapeut aanwezig moet zijn en bij AAA wordt er gewerkt met professionals en vrijwilligers zonder therapeutische achtergrond. (Ophorst, 2014) Bij AAT mag de therapeut zich richten op het verbeteren van fysieke, cognitieve, gedragsmatige en sociaal-emotionele functies en het proces moet nauwkeurig gedocumenteerd worden. Bij AAA mag de cliënt alleen ondersteund worden door de begeleider. Het proces mag gedocumenteerd worden, maar dit is niet verplicht. (IAHAIO, 2014)

In het bijzonder worden paarden steeds vaker ingezet in de zorg. Bedrijven bieden hulpverlening aan met behulp van paarden. Denk hierbij aan paardencoaching, paardrijden voor gehandicapten, equithapie en huidbedrijven (Bosma & Roseboom, 2011). Hierbij worden paarden gebruikt ter ondersteuning van de therapeut of begeleider (Rutgers, 2017). Het gebruik van paarden heeft veel voordelen. Een voordeel is dat paarden minimale zintuiglijke prikkels vanuit de omgeving kunnen waarnemen en hierop reageren (PATH International, 2017) (Widdicombe, 2009). De prikkels afkomstig van de mens bestaan uit veranderingen van de biochemie, lichaamstaal of intonatie. (PATH International, 2017) Paarden kunnen de kleinste spierspanningen waarnemen. (Lentini & Knox, 2009) Het paard kan dus reageren op wat de mens aan gedrag laat zien. De begeleider vangt deze kleine prikkels van de cliënt bijna niet op (Fine, 2019), maar kan via het paard informatie over de cliënt krijgen en daarmee reageren op de cliënt. Zo krijgt de cliënt meer inzicht over zijn eigen gedrag. (Hardy, 2011)

Daarnaast hebben paarden als voordeel dat ze bereden kunnen worden. Paardrijden geeft een gevoel van gedragenheid en de driedimensionale beweging zorgt voor een lichamelijke en geestelijke ontspanning. Door de bewegingen van het paard wordt de sensomotoriek gestimuleerd, waardoor de cliënt zich meer bewust wordt van zijn eigen lichaam. Ook verhoogt het rijden het alertheidsniveau, waardoor informatie beter binnenkomt en verwerkt kan worden. (Rutgers, 2017)

In dit onderzoek wordt de focus gelegd op individuele begeleiding met paarden. Bij individuele begeleiding is er één op één contact tussen de cliënt en de begeleider tijdens activiteiten met de paarden. (Koops, Metz & Sonneveld, 2015) Individuele begeleiding met paarden valt onder Animal Assisted Activities (Lambers-Jukema & van Huizen, 2009).

Individuele begeleiding wordt ook op zorgboerderijen en zorgmaneges aangeboden. (Ferwerda-van Zonneveld et al., 2011) Vaak zijn er op deze bedrijven al paarden aanwezig. Cliënten die extra zorg of hulp nodig hebben, kunnen ondersteuning krijgen doormiddel van individuele begeleiding met de paarden.

Probleembeschrijving

Zorgboerderij de Maargies Hoeve is gelegen in Kallenkote. Zij bieden dagbesteding en logeerweekenden voor mensen met een zorg- of hulpvraag. De Maargies Hoeve zou graag hun aanbod willen uitbreiden met individuele begeleiding met paarden. Momenteel bieden ze aan één deelnemer individuele begeleiding met paarden.

Hedy Nijk is mede-eigenaar van zorgboerderij de Maargies Hoeve. Zij wil de individuele begeleiding met paarden gaan aanbieden. Hiervoor heeft zij de opleidingen Diermanagement en Centered Riding gevolgd. Zij heeft vier paarden tot haar beschikking. Samen met de paarden worden cliënten geholpen bij het werken aan hun hulpvragen. Omdat er met een kwetsbare doelgroep gewerkt wordt, is veiligheid een heel belangrijk onderwerp, maar richtlijnen over hoe deze begeleiding moet worden vormgegeven zijn er bijna niet. Daarnaast vindt ze het erg belangrijk dat het welzijn van de paarden niet lijdt onder de veiligheidsrichtlijnen. Daarom wil ze graag weten hoe er aan het welzijn van het paard gedacht kan worden tijdens de individuele begeleiding.

Veiligheid tijdens de begeleiding met paarden staat voorop. Het is belangrijk duidelijke regels te stellen rondom de veiligheid die voor iedereen gelden. Niet alleen voor de gezondheid van de cliënt, maar ook voor die van de begeleider. Daarom is het van belang de veiligheid in acht te nemen, zodat de kans op een ongeluk zo klein mogelijk wordt. Er bestaan al regels en richtlijnen rondom veiligheid voor bedrijven met paarden. Zo heeft Stichting Veilige Paardensport een certificaat ontwikkeld dat aangeeft dat een paardenbedrijf maatregelen heeft getroffen voor een veilige omgang tussen ruiter en paard (Stichting Veilige Paardensport, 2019). Federatie Paardrijden voor Gehandicapten maakt ook gebruik van het veiligheidscertificaat van Stichting Veilige Paardensport, maar deze is niet speciaal ontwikkeld voor de doelgroep. (Lambers-Jukema & van Huizen, 2009)

Er zijn veel regels en maatregelen voor bedrijven met paarden waar ze zich aan kunnen en moeten houden. Al deze regels en maatregelen zijn getroffen voor bedrijven met paarden, zoals maneges en pensionstallen. Door de grote verschillen in doelgroepen voor individuele begeleiding, is het toepassen van de bestaande veiligheidsregels lastig. (Ter Veen, 2013) Specifieke regels of een keurmerk voor paarden in de zorg zijn er nog niet (SHP-E(NL), 2013).

Op zorgboerderij de Maargies Hoeve werken veel verschillende doelgroepen. Dit zijn onder andere mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking, psychische problemen, dementie en niet aangeboren hersenletsel. (H. Nijk, persoonlijk communicatie, 1 februari 2020) Alle doelgroepen met de beschrijving zijn te vinden in bijlage één. Elke doelgroep heeft zijn eigen kwaliteiten en minder sterke kanten. Dat maakt ook dat niet elke doelgroep geschikt is om individuele begeleiding met paarden te volgen. (Hassink & Ketelaars, 2003)

Er zijn veel verschillende activiteiten die tijdens individuele begeleiding met paarden aan bod kunnen komen. Het paard kan verzorgd worden, er kan grondwerk worden gedaan, er kan op het paard gereden worden en er kunnen spelletjes worden gedaan met het paard. Deze activiteiten zijn voor sommige doelgroepen meer geschikt dan voor andere doelgroepen. (Bosma & Roseboom, 2011) Er is nog onvoldoende bekend over welke activiteiten geschikt zijn voor welke doelgroepen.

Een belangrijk aspect bij het begeleiden met paarden is het welzijn van de paarden. Tijdens de individuele begeleiding met paarden is het van belang dat het welzijn van het paard in acht wordt genomen (Hamerlink, 2015). De veiligheid van de cliënt is zeer belangrijk, maar dit mag niet ten koste gaan van het welzijn van het paard. Het paard moet door de begeleider beschermd worden tegen blessures en onwetendheid van de cliënt. Bovendien wordt de veiligheid van de client vergroot wanneer het welzijn van het paard geborgd wordt (Dietzel & Teunissen, 2018). Gevaarlijke situaties kunnen voorkomen worden als de omstandigheden van het paard juist zijn. (Visser, 2014)

Slechte omstandigheden hebben een negatieve werking op het welzijn en veroorzaken stress. Als het paard te veel stress krijgt kan het stress gerelateerd gedrag gaan vertonen. (Berwouts, 2019) Stress gedragingen kunnen voor de cliënt onvoorspelbaar zijn en gevaarlijke situaties veroorzaken (Bosma & Roseboom, 2010). Hoe hoger het welzijn van het paard is, hoe kleiner de kans op stress gerelateerd gedrag. Hierdoor wordt de veiligheid van de cliënt vergroot (Ruis, 2014) (Visser, 2014). Daarnaast moet ervoor gewaakt worden dat de paarden niet mentaal en fysiek worden overbelast. Door de paarden op een juiste manier in te zetten en daarbij te denken aan het welzijn, kan dit voorkomen worden. (Visser, 2014) (Caron – Flinterman et al., 2011)

In Nederland zijn er meerdere welzijnsmonitoren voor paarden. Het keurmerk paard en welzijn heeft verschillende welzijnscriteria opgesteld voor paardenbedrijven. (KPW, 2018) Ook de Sectorraad Paarden geeft advies over het welzijn van paarden. Zij stellen regels op om het welzijn van de paarden zo goed mogelijk te waarborgen. (Visser, 2011) (Sectorraad Paard, 2011) Voor beide organisaties geldt dat de focus ligt op huisvesting en voeding. Alleen voor manegepaarden zijn er criteria over de inzet van de paarden aanwezig. Criteria voor paarden in de zorg worden nog gemist. Internationaal zijn er bedrijven die zich bezighouden met het welzijn van dieren in de zorg. International Association of Human-Animal Interaction Organization (IAHAIO) uit de Verenigde Staten is één van die bedrijven. IAHAIO heeft een witboek gepubliceerd met daarin richtlijnen voor het welzijn van dieren in de zorg. (IAHAIO, 2014) De European Society for Animal Assisted Therapy en de International Society for Animal Assisted Therapy hebben samen een handboek voor kwaliteitsontwikkeling en kwaliteitsborging bij dierondersteunende interventies ontwikkeld. In het handboek staan richtlijnen voor het welzijn van dieren tijdens interventies. (Olbrich & Wohlfarth, 2014)

Kortom, er zijn al verschillende welzijnscriteria in binnen- en buitenland. Deze criteria zijn nog niet toegespitst op paarden in de zorg. Er zijn al wel criteria voor de huisvesting en voeding voor paarden. Welzijnsrichtlijnen gericht op de interventie met paarden zijn er nog onvoldoende. (Rutgers, 2017)

Probleemstelling

Zorgboerderij de Maargies Hoeve wil individuele begeleiding met paarden gaan aanbieden op de zorgboerderij. Ze willen graag meer duidelijkheid over hoe ze een begeleidingssessie met paarden veilig kunnen laten verlopen.

Er zijn veel verschillende doelgroepen aanwezig op de zorgboerderij. Welke activiteiten met paarden geschikt zijn voor welke doelgroepen is nog onbekend. Daarnaast zijn er veel veiligheidsregels gericht op paardenbedrijven. Deze regels moeten toegespitst worden op paarden in de zorg, om de veiligheid van de cliënt tijdens de individuele begeleiding in acht te kunnen nemen. Als laatste moet er gekeken worden hoe het welzijn van de paarden gewaarborgd kan worden tijdens de individuele begeleiding.

Doelstelling

Het doel van het onderzoek is een advies uit te brengen voor de Maargies Hoeve, zodat de individuele begeleiding met paarden op een veilige manier aangeboden kan worden zonder dat het welzijn van het paard eronder lijdt.

Onderzoeksvragen

Hoofdvraag 1:

In hoeverre zijn de doelgroepen, die op de Maargies Hoeve aanwezig zijn, geschikt om op een veilige manier deel te nemen aan de verschillende vormen van individuele begeleiding met paarden?

- Welke activiteiten, met betrekking tot individuele begeleiding met paarden, zijn mogelijk voor welke doelgroepen?
- Welke veiligheidsregels bestaan er en hoe kunnen deze worden toegepast op individuele begeleiding met paarden?

Hoofdvraag 2:

Hoe kan het welzijn van de paarden op de Maargies Hoeve worden gewaarborgd tijdens de individuele begeleiding met paarden?

- Welke risico's op het welzijn van het paard zijn er tijdens de individuele begeleiding?
- Hoe kunnen de risico's op het welzijn van het paard tijdens de begeleiding worden verlaagd?

Begripsbepaling

Equi-therapie	Paarden worden ingezet voor een therapeutisch doeleinde. Waarbij ten alle tijden een therapeut aanwezig is. (van Norel, 2018)
Paardencoaching	Coaching waarbij gebruik wordt gemaakt van de reactie van het paard op het gedrag en de houding van de cliënt. (Simoens, 2007)
Individuele begeleiding met paarden	Een-op- een contact met cliënt en begeleider. (Koops et al., 2015) Waarbij er activiteiten met het paard worden ondernomen.
Interventie	Activiteiten met cliënt en begeleider om problemen te voorkomen en op te lossen met als doel om de gezondheid en welzijn van de cliënt in stand te houden. (Ter Veen, 2013)
Welzijn	Het welzijn van een dier is het resultaat van de geestelijke en fysieke gezondheid en de mogelijkheid om natuurlijk gedrag uit te oefenen. (Hopster, 2010) Om dit te bereiken identificeert Welfare Quality vier klassen verdeeld in twaalf welzijnscriteria. (Ruis, 2014) De welzijnsklassen zijn: - Goede huisvesting - Goede voeding - Goede gezondheid - Natuurlijk gedrag
Stress	Stress is een fysiologische reactie op een externe prikkel. Hierbij gaat de hartslag en ademhaling omhoog, stresshormonen worden aangemaakt en de spieren krijgen meer glucose. Het paard maakt zich klaar om te vluchten, te vechten of zich te verbergen. Er zijn twee soorten stress, acute en chronische stress. (Voest uit Laarakker, Van Dierendonk & Voest, 2009)
Acute stress	Bij acute stress is de stress maar voor een korte periode aanwezig en neemt daarna geleidelijk af. Acute stress is een natuurlijke reactie en zorgt voor overleven in het wild. (Voest uit Laarakker, Van Dierendonk & Voest, 2009)
Chronische stress	Bij chronische stress blijft het paard geprikkeld om stress te ervaren. Chronische stress kan ontstaan als er niet op een juiste manier getraind of gehuisvest wordt. (Laarakker, Van Dierendonk & Voest, 2009) (Visser, 2014)

Handboeken, richtlijnen en keurmerken

IAHAIO	International Association of Human-Animal Interaction Organization (IAHAIO) is een vereniging uit de Verenigde Staten, die zich bezig houdt met onderzoek en onderwijs op het gebied van activiteiten en therapie met dieren. IAHAIO heeft een witboek gepubliceerd met daarin richtlijnen voor het welzijn van dieren in de zorg. Deze richtlijnen zijn voor alle dieren in de zorg. (IAHAIO, 2014)
ISES-WOW	International Society for Equitation Science (ISES) heeft samen met Machteld van Dierendonck en Anne Muller de WOW poster ontwikkeld in Nederland. WOW staat voor werken aan optimaal paardenwelzijn. Op deze poster staan honderd ethische richtlijnen over het welzijn van het paard. Deze richtlijnen zijn gemaakt voor maneges en beginnende ruiters, gericht op het paardrijden. (van Dierendonck, Muller & Nales, 2019).
Stichting Veilige Paardensport	Stichting Veilige Paardensport (SVP) heeft als doel om hippische accommodaties bewust bezig te laten zijn met veiligheid. De richtlijnen komen samen in het veiligheidskeurmerk veilige paardensport. De veiligheidsrichtlijnen zijn ontwikkeld voor maneges en sportstallen. FPG-maneges kunnen hier ook gebruik van maken. (Stichting Veilige Paardensport, 2019)
ESAAT/ISAAT	De European Society for Animal Assisted Therapy en de International Society for Animal Assisted Therapy hebben samen een handboek voor kwaliteitsontwikkeling en kwaliteitsborging bij dierondersteunende interventies ontwikkeld. In het handboek staan richtlijnen voor het welzijn van dieren tijdens interventies. (Olbrich & Wohlfarth, 2014)
KPW	Keurmerk Paard en Welzijn is gericht op paardenbedrijven die het welzijn van de paarden willen verbeteren. Bedrijven die voldoen aan de richtlijnen krijgen het keurmerk. KPW is gebaseerd op het Welfare Quality systeem. (KPW, 2018)

2 Materiaal en methode

Om antwoord te geven op de hoofd- en deelvragen, wordt er in dit hoofdstuk verduidelijkt hoe de data verzameld zijn. Er wordt ingegaan op het type onderzoek, de onderzoekspopulatie en steekproef, de dataverzameling, de dataverwerking en de betrouwbaarheid.

Type onderzoek

Het onderzoek is een kwalitatief onderzoek. Hierbij wordt er gezocht naar de achterliggende gedachten of meningen over een onderwerp. (Lindeman & Reulink, 2005) Het onderzoek is bedoeld om uitgebreider en diepzinniger op een onderwerp in te gaan. (Boeije, 2016) Er is niet gekeken naar hoe vaak individuele begeleiding met paarden voorkomt, maar juist hoe individuele begeleiding werd aangeboden en waarom aanbieders bepaalde keuzes maken.

Daarnaast is het een beschrijvend onderzoek (Baarda et al., 2014). Er was weinig informatie bekend over individuele begeleiding met paarden. Dit onderzoek geeft een advies rondom de geschikte doelgroepen voor individuele begeleiding met paarden en hun veiligheid. Ook werd er gekeken naar hoe het welzijn van de paarden geborgd kan blijven tijdens de individuele begeleiding.

Het onderzoek is opgebouwd uit verschillende processen. Eerst is er een deskresearch gedaan om meer informatie te vinden over de doelgroepen, de veiligheid van de doelgroep en het waarborgen van het welzijn van de paarden. Daarnaast werd er een veldonderzoek uitgevoerd. Hiervoor zijn interviews afgenomen met ervaringsdeskundigen die interventies met paarden aanbieden. De interviews ondersteunen en vullen waar nodig de informatie van het literatuuronderzoek aan. Na uitvoer van beide onderzoeken is de informatie samengevoegd om een antwoord te formuleren op de hoofd- en deelvragen en een advies uit te brengen aan de Maargies. Dit proces is samengevat in het conceptueel model in bijlage negen.

Onderzoekspopulatie en steekproef

In dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een gericht steekproef. De respondenten werden geselecteerd aan de hand van selectiecriteria. Zo werden de respondenten geselecteerd die het beste bij het onderzoek passen. (Baarda et al., 2018) De onderzoekspopulatie bestond uit mensen die paardondersteunende activiteiten aanbieden. Er zijn weinig zorgboerderijen die individuele begeleiding aanbieden gekeken naar de zorgboerderijen die zijn aangesloten bij Federatie Landbouw en Zorg. (Federatie Landbouw en Zorg, z.d.) Daarom zijn ook bedrijven die niet op een zorgboerderij gevestigd zijn, meegenomen in het onderzoek.

De respondenten zijn aan de hand van onderstaande selectiecriteria geselecteerd.

1. De respondent moet paardondersteunende interventies aanbieden in de vorm van individuele begeleiding, coaching of equi-therapie.

Er is gekozen voor drie onderzoekseenheden; individuele begeleiders, paardencoaches en equi-therapeuten. In de begripsbepaling is beschreven wat deze beroepen inhouden. Deze mensen werken in de praktijk met cliënten en paarden, waardoor ze veel ervaring hebben in het werkveld. Dat maakt dat ze weten wat juist wel werkt en waar ze tegen aan lopen. Individuele begeleiding met paarden is nog geen groot begrip in Nederland. Daarom is ervoor gekozen om therapeuten en coaches te interviewen, zodat het aantal respondenten niet te klein werd.

2. De respondent dient te werken met de doelgroepen bestaande uit mensen met een beperking.

Dit onderzoek is gericht op individuele begeleiding met paarden voor mensen met een beperking. Dit kan een lichamelijke- of verstandelijke beperking zijn, maar ook psychische problemen, niet

aangeboren hersenletsel, dementie, ASS, ADHD of jeugdzorg. De respondenten moesten met deze doelgroep werken, om met de doelgroepen van de Maargies Hoeve overeen te komen.

3. De respondent dient zich buiten een straal van 50 kilometer vanaf Kallenkote te bevinden.

Dit onderzoek is in opdracht van zorgboerderij de Maargies Hoeve, gevestigd in Kallenkote. Om concurrentie tussen bedrijven te voorkomen is ervoor gekozen om bedrijven te kiezen die buiten een straal van 50 kilometer van Kallenkote verwijderd zijn.

Twee bedrijven zijn geïnterviewd die binnen 50 kilometer lagen. Het ene bedrijf lag op 6,5 kilometer afstand van de Maargies Hoeve en het andere bedrijf 18 kilometer. Aan de respondenten is duidelijk uitgelegd dat de opdrachtgever in hun werkgebied lag en er is gevraagd of zij dit een probleem vonden. Beide respondenten gaven aan dit niet als probleem te zien en dus zijn de interviews meegenomen in de resultaten.

Voor het onderzoek zijn zeven mensen geïnterviewd. De meeste informatie is gevonden in de eerste zes interviews. Na zes interviews vond er herhaling plaats en werd er geen nieuwe informatie gevonden. Er was sprake van een inhoudelijke verzadiging. (Bunce & Johnson, 2006) (Baarda et al., 2018) (Groenland & Remmers, 2006) Er zijn meerdere ervaringsdeskundigen geïnterviewd, omdat de persoonlijke opvattingen vaak erg sterk was en deze niet de overhand mocht nemen. Daarentegen hoefde het aantal ervaringsdeskundigen niet heel hoog te zijn, omdat ervaringsdeskundigen over veel kennis hebben over het vak wat zij uitoefenen. (Mos, 2019)

In tabel 1 is een overzicht te zien van alle respondenten die mee hebben gedaan aan het onderzoek. Daarnaast is de datum, tijd, plaats en duur van het interview zichtbaar. Een uitgebreide uitleg over de respondenten en hun bedrijf is te lezen in bijlage vijf.

Tabel 1 Overzicht van respondenten met hun beroep en specialisatie, de datum, tijd, plaats en duur van het interview.

Respondent	Beroep	Specialisatie	Datum en tijd	Plaats	Duur
Respondent A	Equi-therapeut en zorgboerderij	Kinderen en volwassenen met een beperking	26-5-2020 11.00 uur	Telefonisch	22.15 minuten
Respondent B	Equi-therapeut	Kinderen en volwassenen met een beperking	5-6-2020 10.00 uur	Telefonisch	37.15 minuten
Respondent C	Paardencoach	Mensen met dementie	8-6-2020 14.00 uur	Telefonisch	40.16 minuten
Respondent D	Paardencoach FPG-Instructrice	Kinderen met gedragsproblematiek of een visuele beperking	10-6-2020 18.30 uur	Telefonisch	52.27 minuten
Respondent E	Hulpverlener met paarden	Kinderen van Jeugdhulp	16-6-2020 9.00 uur	Telefonisch	54.50 minuten
Respondent F	Paardencoach	Kinderen met een beperking	24-6-2020 11.00 uur	Telefonisch	34.48 minuten
Respondent G	Paardencoach	Kindercoaching en traumaverwerking	26-6-2020 16.00 uur	Op het bedrijf	22.02 minuten

Dataverzameling literatuuronderzoek

De data zijn op twee manieren verzameld, via een deskresearch en een veldonderzoek.

De deskresearch was een literatuuronderzoek. Tijdens het literatuuronderzoek werd onderzocht welke doelgroepen geschikt zijn voor de verschillende activiteiten tijdens individuele begeleiding met paarden. Vervolgens werd gekeken hoe de veiligheid van de doelgroepen het beste gewaarborgd kon worden en hoe bestaande veiligheidsregels voor paardenbedrijven toegepast

konden worden op paarden in de zorg. Als laatste werd er gezocht naar literatuur over het welzijn van de paarden tijdens de begeleiding. Er is gezocht naar informatie over hoe vaak de paarden ingezet mogen worden, hoelang en hoe het welzijn van de paarden tijdens de begeleiding het best gewaarborgd kon worden.

De data zijn verzameld via boeken, vaktijdschriften, wetenschappelijke artikelen en internetbronnen. Boeken zijn geleend uit de mediatheek van Van Hall Larenstein. Als dit niet mogelijk was, werden de boeken zelf aangeschaft. Internetbronnen en wetenschappelijke artikelen werden gezocht op Google Scholar, hbo-kennisbank en Greeni. Daarbij zijn de zoektermen gebruikt die in tabel 2 zijn vermeld. Om optimale zoekresultaten te vinden, mochten de woorden in een andere volgorde gebruikt worden of een synoniem ervan. Ook konden de zoektermen uit verschillende onderwerpen gecombineerd worden. Door het combineren van de zoektermen kon er specifieker worden gezocht. (Baarda et al., 2018)

De eerste tien resultaten van een zoekterm werden bekeken. De resultaten die het meest met de zoekterm overeen kwamen, stonden bovenaan in de resultaten. Als er na tien resultaten geen bruikbare bronnen gevonden werden, is er gebruik gemaakt van een andere zoekterm. (Universiteit Utrecht, 2020)

De literatuur is, naast de zoektermen, via een sneeuwbal effect gezocht. Dat betekent dat er in een bruikbare bron werd gezocht naar andere bruikbare zoektermen of bronnen. Andere bronnen van hetzelfde onderwerp zijn door deze methode gevonden. (Boland & Knoef, 2019)

De gevonden literatuur is geselecteerd en beoordeeld. Dit is eerst gedaan door de titel en de samenvatting te lezen. Zo werd beoordeeld of het artikel relevant was voor het onderzoek. Als dit het geval was dan werd er een tweede beoordeling gedaan door de inleiding en de conclusie te lezen. Wanneer het artikel relevante informatie bevatte, werd deze bron meegenomen in het onderzoek. (Boland & Knoef, 2019)

Daarnaast moet de bron de naam van de auteur en een datum bevatten. Bronnen met recente datum hebben de voorkeur, zodat de informatie in de bron niet achterhaald is. Er is echter nog weinig onderzoek gedaan naar dit onderwerp, waardoor er weinig bronnen bekend zijn (Fine, 2015).

Daarom zijn ook bronnen met een minder recente datum gebruikt, mits deze relevant waren voor het onderzoek.

Tabel 2 Zoektermen van het literatuuronderzoek

Onderwerpen	Zoektermen Nederlands	Zoektermen Engels
Doelgroepen	- Autisme paardrijden - Lichamelijke beperking paardrijden - Verstandelijke beperking paardrijden - Contra-indicatie paardrijden	- Horseback riding autism therapy - Horseback riding with a mental disability - Horseback riding with a physical disability
Activiteiten individuele begeleiding paarden	- Therapie met paarden - Therapeutische paardrijden - Paardencoaching - Paard ondersteunende interventies - AAA Paard - Paard pedagoog	- Animal Assisted intervention Equine - Equine-therapy - Therapeutic horseback riding - Equine-Psychotherapy - AAA equine/horse - Horse boy method - Hippotherapie - Sensorisch work
Veiligheid cliënt	- Veiligheid dier ondersteunende interventies - Veiligheid AAA paard	- Safety AAA - Human animal intervention safety

	- Veilig paardrijden	- Therapeutic riding safety
Welzijn paard tijdens interventie	- Welfare quality paard - Paard ondersteunende interventies - Ethische code interventies dier - Stressgedrag paard - ISES W.O.W.	- Welfare animal intervention horse - Ethical code horse welfare - Equine behaviour

Dataverzameling interviews

Er zijn diepte-interviews afgenomen bij de ervaringsdeskundigen. De respondent kregen de vrijheid om haar eigen antwoord te geven. De respondent hoefde niet te kiezen uit voorgeprogrammeerde antwoorden, waardoor zij de mogelijkheid kreeg duidelijk te maken wat zij belangrijk vond. Daarnaast gaf een interview de mogelijkheid om door te vragen, als antwoorden niet duidelijk waren of wanneer er meer informatie nodig was. Doorvragen zorgde ervoor dat antwoorden specifiek werden en meer betrekking hadden op de onderzoeksvragen. Dit verhoogt de kwaliteit van het onderzoek. (Baarda & van der Hulst, 2017)

Het interview was een semigestructureerd interview. Dat betekent dat er een vaste lijst met onderwerpen is die aan de respondent gesteld werd, maar dat er ook ruimte was om andere vragen te stellen of om door te vragen. Een semigestructureerd interview gaf de mogelijkheid om dieper in te gaan op vragen, waardoor de kwaliteit van het onderzoek werd verhoogd. (Baarda et al., 2018) Er is voor deze methode gekozen, omdat er dan altijd een antwoord op de deelvragen was. Extra informatie kon worden meegenomen of er kon dieper op antwoorden worden ingegaan. De onderwerpen zijn aan de hand van de deelvragen opgezet. (Baarda & van der Hulst, 2017)

De onderzoekspopulatie is via Google gezocht. Op Google werd naar individuele begeleiding met paarden gezocht. Bedrijven die dit aanboden kwamen naar voren. Aan de hand van de selectiecriteria zijn de geschikte bedrijven geselecteerd.

Vervolgens is er met de geschikte bedrijven contact gezocht via de mail. In deze mail werd de onderzoeker voorgesteld, het doel van het onderzoek uitgelegd en duidelijk gemaakt wat deelname aan het onderzoek inhield. De mail is persoonlijk gemaakt aan de hand van het bedrijf. De benaderingsmail is te vinden in bijlage zes.

De eerste keer is er een benaderingsmail gestuurd naar vijftien bedrijven. Eén bedrijf heeft hiervan meegedaan aan het onderzoek. Na veertien dagen is een herinnering gestuurd, hier heeft weer één iemand op gereageerd. Tegelijkertijd met de herinneringsmail is er een benaderingsmail gestuurd naar negen andere bedrijven, hier hebben drie bedrijven op gereageerd. Twee respondenten zijn gevonden via kennissen. Deze kennissen hadden gehoord van mijn onderzoek en wisten mensen die begeleiding met paarden aanboden. Deze zijn via whatsapp benaderd.

Met de bedrijven die mee wilden doen aan het interview werd een datum en tijd gepland. Daarnaast werd er een toestemmingsformulier opgestuurd. Door het toestemmingsformulier te ondertekenen ging de respondent akkoord met het auditief opnemen van het interview. Het opgenomen materiaal is na acht weken verwijderd. (Dietzel & Teunissen, 2018) De persoonlijke informatie en het opgenomen materiaal is niet doorgestuurd naar de opdrachtgever, maar alleen voor het onderzoek gebruikt. (Baarda et al., 2014) De respondent bleef anoniem in het onderzoek (Baarda et al., 2018). Het toestemmingsformulier is te vinden in bijlage zeven.

Voorafgaand aan het interview is de interviewvragen naar de respondent gestuurd, zodat zij weet

welke onderwerpen aan bod komen tijdens het interview. Zo kon de respondent zich voorbereiden. Deze vragen zijn te vinden in de bijlage acht.

De meeste interviews zijn gehouden via de telefoon, dit was de voorkeur van de respondenten. Eén interview is persoonlijk op het bedrijf van de ervaringsdeskundige gehouden. Hier werd gedacht aan de 1,5 meter en het interview is gehouden volgens de richtlijnen van de RIVM. Na de interviews is er een klein presentje naar alle respondenten gestuurd als bedankje. Dit was een bedankkaartje en een zakje met Bij-vriendelijke bloemenzaad.

Alle interviews zijn auditief opgenomen, zodat de gesprekken later teruggeluisterd konden worden. (Baarda & van der Hulst, 2017) Bij de telefoongesprekken werd de telefoon op luidspreker gezet, zodat een andere telefoon het gesprek kon opnemen. Het opnemen van het interview is gedaan met de Samsung spraak recorder app. Deze is gedownload op de Samsung Galaxy S7.

Dataverwerking literatuuronderzoek

De relevante literatuur is verdeeld over drie hoofdstukken: doelgroepen en activiteiten, veiligheid van de cliënt en welzijn van het paard. De alinea's en zinnen die antwoord gaven op de onderzoeksvragen zijn geselecteerd. De geselecteerde teksten zijn samengevat in de resultaten. Voor de onderwerpen veiligheid van de cliënt en welzijn van het paard zijn verschillende handboeken geraadpleegd. De richtlijnen uit de handboeken zijn weergegeven in tabellen. Dit zorgde ervoor dat de richtlijnen uit de verschillende handboeken overzichtelijk waren weergegeven en met elkaar vergeleken konden worden.

De APA (American Psychologische Association) referentiestijl is gekozen om te verwijzen naar de originele bron. (Swean, 2014)

Dataverwerking interviews

Na het afronden van de interviews, zijn de interviews getranscribeerd aan de hand van de auditieve opnames. Transcriberen betekent het interview letterlijk, woord voor woord, uittypen. De transcripten zijn nog ruwe data en werden gebruikt om de antwoorden te gaan coderen. (Baarda et al., 2018) De transcripten zijn op drie manieren verwerkt: open coderen, axiaal coderen en selectief coderen.

Het interview werd nogmaals nauwkeurig gelezen en alle relevante fragmenten werden verzameld. Een relevant fragment wil zeggen dat het fragment bij moet dragen aan het antwoord op de deelvraag. De fragmenten die niet relevant zijn, werden niet gebruikt of gecodeerd onder algemene informatie. Alle relevante fragmenten zijn genummerd. Elk interview kreeg zijn eigen letter, zo werd het interview A, interview B. Vervolgens kregen alle fragmenten per interview een cijfer, elk relevant fragment kreeg dus een cijfer en een letter, bijvoorbeeld A.11. De fragmenten zijn genummerd, zodat er altijd in het onderzoek terug kon worden gegaan naar het originele antwoord. (Boland & Knoef, 2019)

Alle relevantie fragmenten zijn verdeeld over vijf onderwerpen; doelgroepen, activiteiten, veiligheid, welzijn en paard (tabel 3). Informatie die geen antwoord gaf op de hoofdvragen, maar wel interessant waren om mee te nemen zijn onder het onderwerp algemene informatie geplaatst.

Tabel 3 Fragment verdeeld onder de onderwerpen

Fragment	Onderwerp
Vanaf een jaar of zes zou je misschien kunnen overwegen om ze eens in te zetten (Interview C, Pos. 354)	Paard

Vervolgens zijn de relevante fragmenten open gecodeerd (tabel 4). Open coderen is het in kaart brengen van de relevante elementen uit het fragment. Dit werd gedaan door de fragmenten samenvattend te coderen. Het open coderen zorgde ervoor dat er structuur wordt aangebracht in de ruwe data. De korte samenvattingen moeten zo dicht mogelijk bij de geven antwoorden van de respondent liggen. (Baarda et al., 2018) (Halfman, 2017)

Tabel 4 Fragment open coderen

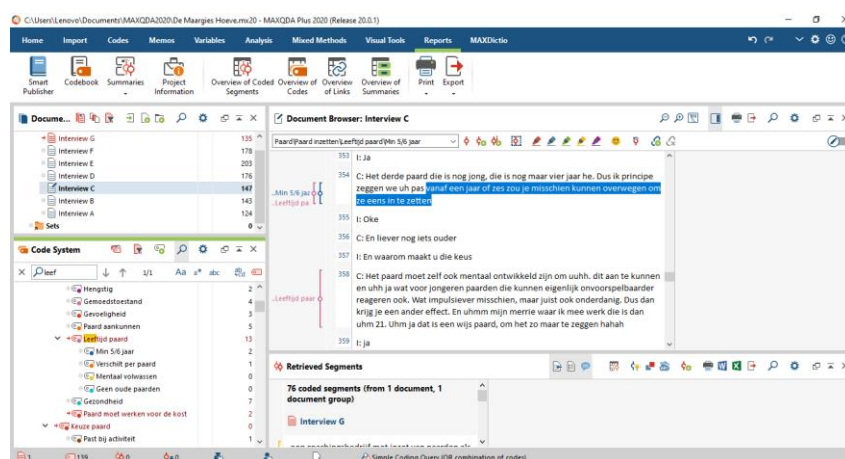
Fragment	Onderwerp	Open coderen
Vanaf een jaar of zes zou je misschien kunnen overwegen om ze eens in te zetten (Interview C, Pos. 354)	Paard	Paard inzetten

Om nog meer structuur aan te brengen is er axiaal gecodeerd (tabel 5). Bij axiaal coderen worden de korte samenvattingen die hetzelfde betekenen samengevoegd onder één overkoepelende code. (van Gorp, 2007) Er is terug gegaan naar de achterliggende structuur van de korte samenvattingen. (Baarda et al., 2018) Door de antwoorden te coderen ontstond er een duidelijk overzicht van de respondenten die hetzelfde antwoord gegeven hadden. De resultaten van de respondenten werden hierdoor overzichtelijk. (Dingemanse, 2014)

Tabel 5 Fragment axiaal coderen

Fragment	Onderwerp	Open coderen	Axiaal coderen
Vanaf een jaar of zes zou je misschien kunnen overwegen om ze eens in te zetten (Interview C, Pos. 354)	Paard	Paard inzetten	Leeftijd paard → Min 5/6 jaar

Het coderen is gedaan aan de hand van het programma MAXQDA. MAXQDA is een softwareprogramma dat ondersteunt in het verwerken en analyseren van kwalitatief onderzoek. Eerst zijn de transcripten uitgetypt in Word. Vervolgens werden de transcripten geïmporteerd in MAXQDA. Er ontstonden vier schermen. In het eerste scherm stonden alle transcripten. In het tweede scherm konden de codes en de subcodes worden aangemaakt die gebruikt werden bij het open en het axiaal coderen. Het coderen gebeurde in scherm drie, daar werden alle fragmenten gelezen en gecodeerd. De codeboom van alle codes die gebruikt zijn, is te vinden in bijlage tien. In scherm vier werden de data geanalyseerd. De data zijn vervolgens geëxporteerd naar Excel, waar het verder geanalyseerd en afgelezen kon worden. De tabellen en grafieken zijn in Word gemaakt. MAXQDA codeert niet zelf, maar onthoudt en beheert de codes en fragmenten. Hierdoor werd de kans op foutjes in het coderen, zoals het overslaan of dubbel coderen van fragmenten, verkleind. (Hagen, 2018) (Tubbing, 2014)

Figuur 1 Coderingsprogramma MAXQDA

Na het coderen werden de codes met elkaar vergeleken, dit wordt selectief coderen genoemd. Per onderwerp is er een lijst met de codes en fragmentnummers in Excel. De codes geven de antwoorden van de ervaringsdeskundigen per onderwerp weer. Zo werd duidelijk of er een samenhang is tussen codes of dat er juist tegenstrijdige codes aanwezig waren. Aan de hand van de analyse in Excel zijn tabellen gemaakt in Word. De gevonden samenhang en tegenstrijdigheden zijn gebruikt om te vergelijken met de resultaten van het literatuuronderzoek. (Baarda et al., 2018) Daarbij zijn citaten uit de interviews gebruikt als ondersteuning. Uiteindelijk zijn de resultaten een combinatie geworden van het literatuuronderzoek en de interviews. Het resultaat is gebruikt als advies voor de Maargies Hoeve.

Betrouwbaarheid en validiteit

De betrouwbaarheid van het onderzoek is verhoogd door gebruik te maken van dataregistratie- en data-analyseapparatuur. Bij het verzamelen van de data, afkomstig uit de interviews, is er gebruik gemaakt van een audiorecorder. De interviews konden tijdens de data-analyse meerdere malen worden afgespeeld. Hierdoor werden de transcripten nauwkeuriger uitgetypt, waardoor de betrouwbaarheid wordt vergroot.

Tijdens de analyse van de data is er gebruik gemaakt van MAXQDA, dit programma ondersteunt bij het coderen. MAXQDA houdt nauwkeurig bij welke codes er worden gebruikt en welke fragmenten worden gecodeerd. Hierdoor werd er systematischer gewerkt. De kans op fouten in het coderen is hierdoor verkleind, waardoor de betrouwbaarheid vergroot wordt. (Baarda et al., 2018)

Om de validiteit te verhogen is er gebruik gemaakt van triangulatie. Dit betekent dat er op twee manieren data is verzameld, via een literatuuronderzoek en via interviews. (Baarda et al., 2018) De interviews zijn gebruikt om te kijken of de data uit het literatuuronderzoek overeenkomt met de praktijk. Dat zorgt ervoor dat er uit verschillende hoeken naar het probleem wordt gekeken. Dit vergroot de validiteit van het onderzoek.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de literatuur en de antwoorden van de respondenten in de interviews besproken. De resultaten zijn verdeeld in de drie onderwerpen; doelgroepen en activiteiten, veiligheid en het welzijn van het paard.

Per onderwerp worden eerst de resultaten van het literatuuronderzoek beschreven. Vervolgens worden de antwoorden van de respondenten duidelijk gemaakt aan de hand van tabellen. Als laatste worden de resultaten van het literatuuronderzoek en van de interviews met elkaar vergeleken.

3.1 Doelgroepen en activiteiten

Literatuur doelgroepen en activiteiten

Het werken met paarden is een laagdrempelige manier om te werken aan de hulpvraag van de cliënt. De begeleiding is geschikt voor veel doelgroepen. (Bosma & Roseboom, 2011) In principe kan iedereen gebruik maken van individuele begeleiding met paarden, mits er geen contra-indicatie aanwezig is. De contra-indicaties worden verderop uitgelegd. (F. Vermaas uit Nelstein, 2009) Het prettig als de cliënt affiniteit met de natuur of paarden heeft. (Bosma & Roseboom, 2011)

Meerdere onderzoeken zijn gedaan naar de geschiktheid van activiteiten met paarden voor verschillende doelgroepen. In bijlage één zijn er voor de doelgroepen van de Maargies Hoeve enkele onderzoeken zichtbaar.

De belangrijkste resultaten zijn als volgt. Op sociaal emotioneel vlak kan een paard heel veel betekenen voor een cliënt. Het paard kan op een speelse manier helpen met het leren omgaan met grenzen en het oefenen met sociale en communicatievaardigheden. (Nelstein, 2009) (Hamerlinck, 2015) Tijdens het paardrijden wordt het hormoon oxytocine aangemaakt, wat ervoor zorgt dat de cliënt makkelijker sociale verbindingen aan kan gaan. (Rutgers, 2017) Angstgevoelens en spanningen nemen af, waardoor het praten over en werken aan de hulpvraag makkelijker gaat. (van Engers, 2014) De cliënt leert meer over zijn eigen emoties en krijgt handvaten om hier beter mee om te gaan in het echte leven. Daarnaast kan er samen met het paard gewerkt worden aan het herkennen en omgaan van emoties van andere mensen. (van der Wilde, 2012) (Kern, 2011)

Lichamelijk heeft de begeleiding met paarden ook veel voordelen. Tijdens activiteiten op het paard wordt er gewerkt aan de balans, lichaamsbewust worden en de coördinatie van de cliënt. Er wordt een stevige zit ontwikkelt, wat bijdraagt aan een beter evenwichtsgevoel. Het paard heeft een driedimensionale beweging, wat zorgt voor geestelijke en lichamelijke ontspanning. (Rutgers, 2017) (Nelstein, 2009)

Contra indicaties

Een contra-indicatie is een reden waarom iemand geen gebruik kan maken van individuele begeleiding met paarden of een activiteit ervan. Een contra-indicatie kan relatief of absoluut zijn. Bij een absolute contra-indicatie is individuele begeleiding met paarden helemaal niet geschikt voor deze cliënt. De kans dat het gezondheid en de veiligheid van de cliënt en die van het paard in gevaar wordt gebracht is te groot. Bij een relatieve contra-indicatie zijn niet alle activiteiten geschikt voor deze doelgroep.

Absolute contra-indicaties

Mensen met een allergische reactie op paarden kunnen geen gebruik maken van individuele begeleiding met paarden. Er ontstaan risico's voor de gezondheid van de cliënt. (Biemans, 2006) Mensen met een allergie voor paarden kunnen verschillende klachten krijgen, zoals een verstopte

neus, niezen, jeukende ogen, kortademig en huiduitslag. De eerste klachten treden op binnen twintig minuten en kunnen wel zes uur duren. (de Groot et al., 2007) (Reinhardt, 2010)

Mensen met een antisociale persoonlijkheidsstoornis kunnen gewetenloos handelen. (Rutgers, 2017) Hun geweten is onderontwikkeld. Deze mensen zijn vaak prikkelbaar, impulsief of agressief. Mensen met een antisociale persoonlijkheidsstoornis zullen dan ook eerder geweld gaan gebruiken. (Dhoore et al., 2015) Dit kan voor begeleider gevaarlijke situaties opleveren, omdat deze één op één met de cliënt werkt en daarbij ook nog op het paard moet letten. Ook voor het paard kan dit gevaarlijk zijn. (Rutgers, 2017)

Relatieve contra-indicaties

Bij mensen met obesitas is sprake van overgewicht. Hierbij is de BMI hoger dan 30. (van Avendonk et al., 2010) Voor mensen met obesitas is het niet mogelijk om activiteiten op het paard te volgen. Paarden mogen 17,5% van hun eigen lichaamsgewicht tillen. Paarden kunnen blessures en rugklachten krijgen, als zij te veel gewicht moeten tillen. (Berendsen, 2017) (Bondi et al., 2019) Natuurlijk spelen er ook nog andere aspecten dan het gewicht mee. Zo is een goed passend zadel essentieel voor een goede drukverdeling op de paardenrug. (Bondi et al., 2019) Voor mensen met obesitas is het wel mogelijk andere activiteiten naast het paard te ondernemen, omdat het bezig zijn en het bewegen wel een positief effect heeft.

Epilepsie is een aandoening waarbij iemand een epileptische aanval krijgt in de vorm van schokken, flauwvallen, afwezig raken of vreemde bewegingen gaan maken. (Vereniging voor Sportgeneeskunde, 2014) Het is onveilig als iemand op het paard een epileptische aanval krijgt, daarom zijn activiteiten op het paard niet mogelijk. Als iemand één jaar vrij is van epileptische aanvallen, is het mogelijk om paard te rijden. Richtlijnen voor paardrijden met epilepsie zijn er niet, wel voor autorijden met epilepsie. De richtlijnen zijn daarom gebaseerd op artikel 111, vierder lid, van de Wegenverkeerswet 1994. (Reinhardt, 2010)

Sommige cliënten kunnen een angst hebben voor paarden. Wanneer de hulpvraag eruit bestaat om over de angst voor paarden heen te komen, is individuele begeleiding met paarden hier heel geschikt voor. Als er aan een andere hulpvraag gewerkt moet worden en de cliënt heeft een fobie voor paarden, is het niet geschikt. Er zal te veel paniek en angst bij de cliënt zijn, waardoor er niet aan de hulpvraag gewerkt kan worden. (Nelstein, 2009) (Reinhardt, 2010)

Activiteiten

Tijdens de individuele begeleiding met paarden kunnen er verschillende activiteiten ondernomen worden met het paard. Alle activiteiten hebben als uitgangspunt het ondersteunen van de cliënt bij zijn/haar doelstellingen. Tijdens de activiteiten worden koppelingen gemaakt met het dagelijkse leven. (Rutgers, 2017) De activiteiten zijn onder te verdelen in twee onderdelen; activiteiten op de grond en activiteiten op het paard. Alle activiteiten zijn beschreven in bijlage twee.

De activiteiten die geschikt zijn voor de verschillende doelgroepen hangt af van de persoon en van de hulpvraag. De activiteiten worden voor elke cliënt persoonlijk gekozen. (Bosma & Roseboom, 2011)

Onder activiteiten op de grond vallen alle activiteiten die naast het paard worden gedaan. Tijdens grondwerk wordt er gebruik gemaakt van de reactie van het paard. Het paard reageert op de houding en gedrag van de cliënt. Door middel van het paard leert de cliënt meer over zichzelf en over zijn hulpvraag. De sociaal emotionele kant wordt hier mee geoefend. Naast het paard kan er ook aan de lichamelijke vaardigheden worden gewerkt, bijvoorbeeld hoe reageert het paard op de beweging van de cliënt. De signalen van het paard vertellen hoe de cliënt overkomt. Er kan gewerkt

worden aan de houding, ademhaling en bewegingspatronen van de cliënt. (Rutgers, 2017) (Freestyle academie, 2017)

Onder activiteiten op de grond vallen de volgende activiteiten:

- Grondwerk	- Coachen
- Loswerken	- Leiden
- Lange lijnen	- Observeren
- Longeren	- Verzorgen
- Spelletjes	- Wandelen

Activiteiten op het paard zijn paardrijden, voltige en kontknuffelen. Bij kontknuffelen ligt de cliënt met zijn buik op de billen van het paard. Tijdens de activiteiten op het paard wordt er voornamelijk aan de lichamelijke vaardigheden gewerkt. Op het paard doet de cliënt ervaringen op met voelen en bewegingen. De cliënt wordt meer bewust van zijn eigen lichaam. Ze leren hoe ze bewegingen vloeiender en gemakkelijker kunnen maken. De driedimensionale beweging van het paard kan hierbij ondersteunen. De beweging van het paard stimuleert de hersenen waardoor leren en de motoriek makkelijker gaat en het empathisch vermogen wordt vergroot. (Rutgers, 2017)

Interviews doelgroepen en activiteiten

Doelgroepen en contra-indicaties

De respondenten werken met veel verschillende doelgroepen. Met welke doelgroepen ze werken en welke contra-indicaties de respondenten hebben, hangt af van drie aspecten: de specialisatie van de begeleider, de ervaring van de begeleider en de locatie. Sommige respondenten zien een doelgroep als contra-indicatie, terwijl een begeleider die in deze doelgroep gespecialiseerd is juist wel met deze doelgroep wil werken. Als laatste is de locatie van belang, omdat deze geschikt moet zijn voor de doelgroep.

Respondenten E, F en G vinden dat er geen contra-indicaties bestaan voor begeleiding met paarden. Iedereen kan er baat bij hebben. Toch geeft respondent E aan dat zij geen cliënten met agressief gedrag en zware beperkingen aanneemt. Respondent E geeft de begeleidingssessies aan huis, zij is dus alleen tijdens de begeleidingssessie. Dit vindt zij een te groot risico voor haar eigen veiligheid.

Dementie en een lichamelijke beperking worden zowel doelgroep als contra-indicatie genoemd. Respondent A neemt geen mensen met dementie aan. Respondent C juist wel, zij is gespecialiseerd in paardencoaching met mensen met dementie. Zij is van mening dat paardencoaching voor mensen met dementie heel veel kan betekenen. "Dus je probeert dat positief te beïnvloeden. En dan hoop je dat het effect nog een poosje aanhoudt." (Interview C, Pos. 413) Om ervoor te zorgen dat de ouderen het volhouden maakt respondent C gebruik van stoelen waar ze op kunnen gaan zitten.

Respondenten C en E vinden dat het mogelijk is voor mensen met een lichamelijk beperking om begeleiding met paarden te volgen. Volgens hen is overal een oplossing voor. "Kinderen waarvan je denkt jeetje ze zijn zo fysiek beperkt. Hoe komen die op een paard. En daar is toch op een één of andere manier iets voor te vinden." (Interview E, Pos. 113)

Respondent B neemt deze doelgroep juist niet aan. Haar locatie is ongeschikt voor iemand die in een rolstoel zit of slecht ter been is. Daarnaast vindt zij dat er onvoldoende begeleiding aanwezig is, omdat ze de begeleidingssessie in haar eentje geeft.

In tabel 6 zijn alle doelgroepen opgenomen die de respondenten begeleiden. De doelgroepen hebben een groene kleur gekregen. De contra-indicaties zijn in het rood meegenomen. Zo wordt duidelijk of sommige doelgroepen een contra-indicatie hebben bij een andere respondent.

Tabel 6 Doelgroepen waar de respondenten wel en niet mee werken.

Respondent→ Doelgroep↓	A	B	C	D	E	F	G
ADHD							
Angst voor paarden							
Autisme							
Communicatie problemen							
Dementie							
Familie dementerende							
Depressie							
Faalangst							
Gedragsproblematiek							
Jeugdhulp							
Kinderen							
Lichamelijke beperking							
Niet-aangeboren hersenletsel							
Ontwikkelingsachterstand							
Trauma							
Verstandelijke beperking							
Visuele beperking							
Volwassenen							
Zorgteams							
Verslavingszorg							
Zware beperking							
Agressie							
Geen contra-indicaties							

	Geschikte doelgroep
	Doelgroep met een contra-indicatie

Activiteiten

Wandelen is een activiteit die door veel respondenten gedaan wordt tijdens een begeleidingssessie. Ze geven aan dat wandelen een relatief makkelijk activiteit is. “Stukje lopen samen lopen met de pony maakt ook al heel veel los hoor.” (Interview C, Pos. 331) Tijdens het wandelen kunnen andere activiteiten gedaan worden, zoals een ontspanningsoefening of een spel. De omgeving heeft ook nog eens een rustgevende werking op de cliënt volgens respondent B en D.

Respondent D gaf aan de totale beleving aan de cliënt mee te willen geven. Zij vond het belangrijk dat de cliënt werd betrokken in het hele proces, waardoor ze meer leren over paarden. Zo moet de cliënt eerst het paard uit de wei halen, poetsen en in contact komen met het paard, voordat zij er mee aan de slag gingen. Na het rijden of een ander activiteit wordt het paard na verzorgd. De sessie stopt pas als het paard weer in de wei staat.. “Ze gaan echt bij mij mee het weiland in, het paard halen, het contact maken, het poetsen, maar het rijden iemand op een paard zetten daar kom ik toch altijd bij uit.” (Interview D, Pos. 185)

In tabel 7 zijn alle activiteiten die respondenten aanbieden te zien. Een uitleg van de activiteiten is te vinden in bijlage twee.

Tabel 7 Activiteiten die de respondenten aanbieden tijdens individuele begeleiding met paarden.

Respondent→ Activiteit↓	A	B	C	D	E	F	G
Coachen							
Coachen kuddeverband							
Coachen met metaforen							
Coachen met ontspanningsoefeningen							
Grondwerk							
Knuffelen							
Kontknuffelen							
Observeren							
Paardrijden							
Parcours							
Spelactiviteit							
Totale beleving							
Verzorging							
Wandelen							

Activiteit die de respondent aanbiedt

Paardrijden

Zes respondenten maken gebruik van paardrijden tijdens de begeleiding, dit is te zien in tabel 7. De respondenten die gebruik maken van paardrijden maken een afweging of ze iemand wel of niet op het paard zetten. De meeste respondenten kijken naar het gewicht van de ruiter, omdat de belasting voor de pony niet te groot mag worden. Onder tabel 8 wordt hier dieper op ingegaan.

Respondent F geeft aan dat ze bijna nooit iemand op het paard zet. Toch geeft respondent F aan, dat als het een echte meerwaarde heeft voor de cliënt om paard te rijden, dan zal ze zeker die afweging maken.

In tabel 8 is af te lezen welke afwegingen de respondenten maken voordat ze een cliënt op het paard zetten. Respondent C is grijs gekleurd, omdat deze respondent geen gebruik maakt van paardrijden tijdens hun begeleidingssessies. Deze respondent begeleidt oudere mensen met dementie. Deze doelgroep is niet geschikt om op het paard te laten rijden.

Tabel 8 Afweging die door de respondenten worden gemaakt voor ze een cliënt op het paard zetten.

Respondent→ Afweging paardrijden↓	A	B	C	D	E	F	G
Advies op kunnen volgen							
Geen angst paarden							
Geen onverwacht gedrag							
Gewicht							
Meerwaarde hebben							
Motoriek niet onder controle							
Verbinding met paard							
Vermogen te kunnen leren							
Zelfstandig kunnen zitten							
Zelfstandig kunnen opstappen							

	Afweging die de respondent maakt om een cliënt wel of niet op een paard te zetten
	Deze respondent zet geen cliënten op het paard

Gewicht

Vijf respondenten geven aan dat het gewicht een belangrijke afweging is voordat ze iemand op het paard zetten. Respondent D heeft als enige een gewichtslimiet van 75 kilo. Naast het gewicht kijken de respondenten naar hoe goed iemand kan rijden en mee kan gaan met de bewegingen van het paard. Respondenten D, E en F zetten iemand die te zwaar is voor het paard wel op het paard, als deze ruiter goed de bewegingen van het paard kan volgen.

Respondenten F en G geven allebei aan dat ze iemand met overgewicht op het paard zetten, als het past voor die cliënt en een meerwaarde heeft. “Maar het kan soms wel heel helpend zijn voor diegene met dat overgewicht en dat die dan ook een stukje beweegt en een beetje zich beter voelt.” (Interview F, Pos. 162)

Ze zetten alleen iemand op het paard met duidelijke regels en een tijdslimiet. “Maar dan wel met de kanttekening van oké we doen het niet te lang en we houden een beetje rekening met het paard. En ze gaan natuurlijk niet een uur op dat paard rijden.” (Interview F, Pos. 160)

Hulpmiddel voor het paardrijden

Om te kunnen paardrijden met de cliënten worden er hulpmiddelen gebruikt om dit zo goed mogelijk te laten verlopen. Een zadel, barebackpad of voltigesingel met westerndek worden gebruikt om op te rijden. Er wordt geen verschil gemaakt tussen een hoofdstel met bit of zonder. Het harnachement wordt aangepast aan het paard en niet op de cliënt. Zij vinden dat de cliënt moet kunnen rijden met het harnachement wat geschikt is voor dat paard “Ik ben niet tegen bitloos en ik ben ook niet tegen een bit en enigste waar ik heel erg voor ben is wat past bij het paard.” (Interview D, Pos. 227)

Twee respondenten maken gebruik van een opstapkrukje of opstapperron voor de cliënt.

Activiteit gekoppeld aan de doelgroep

In tabel 11 is te zien welke respondenten wel een koppeling maken tussen doelgroep en activiteit en welke respondenten niet. Hierbij worden de doelgroepen uit tabel 6 vergeleken met de activiteiten uit tabel 7. Sommige respondenten gaven aan geen koppeling te maken tussen doelgroepen en activiteiten, maar wel kijken naar de hulpvraag of persoonlijkheid. Deze antwoorden zijn ook meegenomen in tabel 8. Welke activiteiten gekoppeld zijn aan een doelgroep, wordt onder de tabel besproken.

Tabel 9 De respondenten die wel een koppeling maken tussen de doelgroep en activiteit en welke respondenten niet.

Respondent→ Koppeling met activiteit↓	A	B	C	D	E	F	G
Geen koppeling							
Koppeling doelgroep							
Koppeling met de hulpvraag							
Persoonsgericht							

	Respondent maakt wel een koppeling tussen doelgroep of hulpvraag en een activiteit
	Respondenten die geen koppeling maken tussen een activiteit en een doelgroep

Angst voor paarden

Respondent G heeft een cliënt gehad die graag voor haar angst voor paarden af wilde. De begeleider heeft samen met de cliënt geprobeerd contact te maken en stapje voor stapje bij het paard te komen. Vervolgens werd er met de cliënt het aanraken van het paard geoefend.

Dementie

Respondent C heeft veel verteld over dementie en paardencoaching voor mensen met dementie. Zij geeft aan tijdens de begeleidingssessies vooral terug te gaan naar aspecten en onderwerpen uit het verleden. Vaak is er iets bij het paard of in de natuur wat de cliënt prikkelt om er over te vertellen. “Dat je vooral kijkt naar belangrijke onderwerpen voor iemand van vroeger.” (Interview C, Pos. 223)

Kinderen

Bij kinderen wordt er vaak gekozen voor een praktisch activiteit zoals, spelletjes of het borstelen van het paard. Respondenten E, F en G kiezen ervoor om lekker met de kinderen bezig te zijn en tijdens de spelletjes een gesprek te voeren.

Respondent G zet het liefst kinderen op het paard, met een voltigesingel. Volgens haar kan het kind dan makkelijker contact maken met het paard. Op het paard worden dan vaak nog spelactiviteiten gedaan. “Met kinderen doe ik inderdaad wel de spelvorm. Omdat ik dat vaak op het paard doe en dan pak ik meestal het paardenvoetbal of iets in die geest, omdat dat wat levendiger is.” (Interview G, Pos. 49)

Verstandelijke beperking

Mensen met een verstandelijke beperking hebben vaak moeite om te ontspannen. Daarom focust respondent G zich voornamelijk op ontspanningsoefeningen. Respondent F is juist meer van de vaardigheden aanleren. Zij gaat samen met de cliënt en het paard oefenen met vaardigheden die lastig zijn voor de cliënt

Volwassenen

Bij volwassenen worden voornamelijk de paarden geobserveerd. Het gedrag en de reactie van de paarden worden samen met de begeleider geanalyseerd. “Ik merk dat ik bij volwassenen makkelijker kan zegen van laten we eens naar de paarden kijken en heb je daar bepaalde gevoelens bij of heb je nu een idee wat je zou willen doen.” (Interview E, Pos. 139)

Deelconclusie doelgroepen en activiteiten

In de interviews en in de literatuur wordt duidelijk dat bijna alle doelgroepen gebruik kunnen maken van begeleiding met paarden. Belangrijk is dan wel dat de persoon geen contra-indicatie heeft. In vergelijking met de literatuur komen de contra-indicaties niet overeen met de antwoorden van de respondenten. Geen van de contra-indicaties uit de literatuur wordt genoemd door de respondenten. Wel wordt agressie als contra-indicatie genoemd, dit zou in verband kunnen worden gebracht met antisociale persoonlijkheidsstoornis. Deze doelgroep kan gewetenloos en agressief worden.

Opvallend is dat in de literatuur een duidelijk gewichtslimiet wordt gesteld voor de ruiters die op het paard rijden. Eén respondent heeft een duidelijk gewichtslimiet, twee respondenten gaven aan wel op het gewicht te letten. De andere respondenten lieten ook mensen met overgewicht op het paard rijden. Wel hadden deze respondenten daarvoor richtlijnen opgesteld voor de duur en intensiteit.

De activiteiten, die de respondenten hebben genoemd, komen overeen met de activiteiten uit de literatuur. De respondenten noemen meer verschillen in de soorten coaching die werd aangeboden. Daarnaast noemen de respondenten alle activiteiten naast het paard grondwerk. In de literatuur

wordt er nog een onderscheid gemaakt tussen loswerken, lange lijnen en longeren. Zowel in de interviews als in de literatuur wordt er geen duidelijke koppeling gemaakt tussen doelgroepen en activiteiten. Wel geven de literatuur en de respondenten aan de activiteiten te kiezen gericht op de persoon zelf en op zijn hulpvraag.

3.2 Veiligheid van de cliënt

Literatuur veiligheid van de cliënt

In de literatuur zijn drie belangrijk handboeken opgesteld met richtlijnen voor de veiligheid van ruiters in de paardensport. De International Association of Human-Animal Interaction Organization (IAHAIO) heeft een witboek opgesteld voor dieren in de zorg. In het witboek van de IAHAIO is, naast het welzijn van de dieren in de zorg, ook het welzijn van de mens tijdens dieractiviteiten in de zorg meegenomen. (Rutgers, 2017)

De International Society for Equitation Science (ISES) heeft de WOW poster ontwikkeld, werken aan optimaal paardenwelzijn. Het ISES-WOW zijn ethische richtlijnen voor het paarden welzijn. Deze richtlijnen zijn gemaakt voor maneges en beginnende ruiters en gericht op het paardrijden. Het eerste hoofdstuk van deze richtlijnen gaat over de veiligheid van de ruiter (van Dierendonck, Muller & Nales, 2019).

Stichting Veilige Paardensport heeft een keurmerk ontwikkeld voor hippische bedrijven die meer aandacht willen besteden aan de veiligheid op hun bedrijf. Stichting Veilige Paardensport (SVP) is gespecialiseerd in de veiligheid op maneges en paardenstallen. De richtlijnen zijn gebaseerd op het veiligheidskeurmerk veilige paardensport. Stichting Veilige Paardensport heeft geen specifieke richtlijnen voor paarden in de zorg. (Stichting Veilige Paardensport, 2019)

In tabel 12 is vergeleken welke veiligheidsregels worden gebruikt in de handboeken van IAHAIO, ISES-WOW en de richtlijnen van de Stichting Veilige Paardensport. Handboek ISES-WOW en de richtlijnen van SVP komen op enkele vlakken overeen. Het handboek van IAHAIO komt niet overeen met de andere richtlijnen. IAHAIO is speciaal voor dieren in de zorg ontwikkeld en let op andere veiligheidszaken dan de richtlijnen van SVP en ISES-WOW die voor maneges en sportstallen zijn ontwikkeld.

Tabel 10 Veiligheidsregels uit de handboeken van IAHAIO, ISES-WOW en Stichting Veilige Paardensport.

Veiligheidsregels	IAHAIO	ISES-WOW	SVP
Begeleider is verantwoordelijk voor de veiligheid.			
De cliënt mag geen allergie hebben voor paarden.			
Er moet rekening gehouden worden met zoönosen.			
De begeleider moet begrip hebben voor de behoefte van de cliënt.			
De begeleider moet een opleiding hebben gevolgd met een menselijke context.			
Er moet rekening gehouden worden met de cultuur en religie van de cliënt.			
De cliënt dient veilige, goed passende kleding te dragen.			
Het dragen van een cap bij paardrijden is verplicht.			
Het paard moet goed passend harnachement hebben.			
Het paard mag geen pijn hebben.			
Let op de lichaamstaal van het paard.			
Goede match tussen cliënt en paard.			
Blijf altijd rustig			
Zorg dat de cliënt kennis krijgt over het paard.			
Het erf moet afgesloten kunnen worden bij ongevallen en noodsituaties .			
De rijbaan moet een omheining hebben van minimaal een meter.			

Er mogen geen onveilige, uitstekende voorwerpen aanwezig zijn in de bak.			
De cliënt dient de opmerkingen van de begeleider op te volgen			

Deze regel komt voor in de richtlijnen

Zoönose

Een zoönose is een ziekte die kan worden overgedragen van dier op mens en van mens op dier. Mensen met een beperking hebben vaak een verminderde weerstand, dit maakt ze een risicogroep. Als deze persoon in aanraking komt met de ziekteverwekker kan het veel grotere gevolgen hebben, dan voor een gezond mens. (de Jong, 2014) (De Vos et al., 2014)

Er zijn niet veel zoönosen bekend bij paarden. Ook is de kans dat de zoönose wordt overgedragen van paard op mens laag. De volgende zoönosen kunnen worden overgedragen vanaf het paard; de ziekte van Lyme, Salmonellose, Rhodococcus Equi en Dermatomyose. Om de zoönosen te voorkomen is een algemene goede hygiëne van belang en het vermijden van contact met urine en mest. Een uitleg van de zoönosen is te vinden in bijlage drie.

Cap

Een cap beschermt het hoofd van de cliënt tijdens een val. De cap moet voorzien zijn van een CE-markering en moeten voldoen aan de Verordening 2016/425. (Stichting Veilige Paardensport, 2019) Als ruiters door een medische verklaring geen cap kunnen dragen dient schriftelijk vast te worden gelegd dat de ouder of verzorger van de cliënt bekend is met de risico's en hiervoor toestemming geven. Het is dan wel belangrijk dat er twee begeleiders aanwezig zijn bij het opstappen op het paard. Het paard moet altijd door één begeleider vast worden gehouden. Galloperen zonder cap is niet toegestaan. (Stichting Veilige Paardensport, 2019)

Interviews veiligheid van de cliënt

Alle respondenten geven aan veel aandacht te besteden aan de veiligheid. Zes van de zeven respondenten vinden een juiste begeleiding belangrijk. Dit houdt in dat de begeleider een paardenopleiding naast de zorgopleiding moet hebben gevolgd, zodat de begeleider met voldoende expertise aan de slag kan. Daarnaast is het van belang dat de begeleider alle oefeningen met de paarden samen met de cliënt doet. Daarbij is het belangrijk dat de begeleider in de buurt staat om op tijd in te kunnen grijpen. Als laatste geven drie van de zeven respondenten aan dat ze gebruik maken van een extra begeleider als dit nodig was. Dit kan een begeleider of familielid van de cliënt zijn of een andere collega.

Opvallend is dat alle respondenten kennis erg belangrijk vinden om de veiligheid te waarborgen. Dit geldt voor zowel de begeleider als de cliënt. Belangrijk is dat de begeleider kennis heeft over het paard waar hij mee werkt en kennis heeft over het gedrag van het paard. Daarnaast moet de begeleider ook kennis hebben over het gedrag van de cliënt. Vooraf wordt al ingeschat hoe de cliënt gaat reageren op het paard, zodat onveilige situaties vermeden kunnen worden.

De kennis van de cliënt over het paard is ook erg belangrijk. De cliënt moet weten hoe een paard in elkaar zit. De cliënt leert tijdens de sessies hoe hij correct met een paard moet omgaan. Zo wordt de kans dat het paard schrikt en de kans op onveilige situaties verkleind.

Vijf van de zeven respondenten letten op de kleding van de cliënt. Zo wordt passende kleding, die nauwsluitend zit genoemd, zodat paarden daar niet van kunnen schrikken. Daarnaast zijn stevige

schoenen om de voeten te beschermen veel aangeraden. Als laatste is een cap verplicht tijdens het paardrijden.

In tabel 13 zijn alle manieren waarop de respondenten de veiligheid waarborgen, weergegeven. Per respondent wordt duidelijk welke manieren zij gebruiken.

Tabel 11 Manieren waarop de respondenten de veiligheid waarborgen.

Respondent→ Veiligheid↓	A	B	C	D	E	F	G
Activiteiten afstemmen							
Begeleiding							
Communicatie met cliënt							
Goed paardenwelzijn							
Goede match cliënt en paard							
Goede uitleg regels							
Kennis							
Kleding							
Observeren							
Veiligheidsregels							
Veilig gevoel creëren							
Sessie stop zetten							

De respondent maakt van deze manier gebruik om de veiligheid van de cliënt te waarborgen

Veiligheidsregels

In tabel 13 wordt duidelijk dat zes van de zeven respondenten regels hadden om de veiligheid te handhaven. Er is weinig overeenkomst tussen de veiligheidsregels van de respondenten. Twee respondenten geven aan geen veiligheidsregels te hebben, toch benoemd respondent F meerdere veiligheidsregels.

De enige veiligheidsregel die duidelijk naar voren komt in de interviews, is altijd de instructie van de begeleider opvolgen. Drie respondenten vonden het heel belangrijk dat de cliënt reageert op de aanwijzingen van de begeleider, om gevaarlijke situaties te voorkomen. “Maar als ik zeg kom nu de cirkel uit dan wil ik dat je dat meteen doet.” (Interview C, Pos. 471)

De meeste respondenten doen de uitleg van de regels voorafgaand aan de begeleidingssessie. Eén respondent doet dit telefonisch, drie respondenten doen dit mondeling. De andere respondenten kiezen ervoor om op een moment dat het onveilig wordt in te grijpen en de regels uit te leggen.

Ook wordt er een verschil gemaakt tussen de doelgroepen aan wie de uitleg wordt gegeven. Bij volwassenen wordt er vaak geen uitleg gegeven. Dit zou de reacties van de cliënt op het paard kunnen veranderen, waardoor de reactie van het paard niet meer puur is. Bij kinderen wordt er wel duidelijk regels uitgelegd. De omgang met het paard wordt voornamelijk in deze uitleg benadrukt. Voor mensen met een verstandelijke beperking wordt er geen uitleg gegeven, maar duidelijk verteld wat er van de cliënt verwacht wordt. Dit is belangrijk omdat deze doelgroep van duidelijkheid houdt.

In tabel 14 zijn alle veiligheidsregels die de respondenten gebruiken weergegeven. Per respondent is te zien of deze respondent veiligheidsregels gebruikt en welke regels de respondent gebruikt.

Tabel 12 De veiligheidsregels van de respondenten voor de cliënten.

Respondent→ Veiligheidsregels↓	A	B	C	D	E	F	G
Denk om tenen en handen							
Geef het paard ruimte							
Instructies opvolgen							
Niet achter paard langs							
Niet alleen in de wei							
Niet buiten lestijden op het erf							
Rustig blijven							
Touw niet om handen							
Geen regels							

☐ De respondent maakt van deze veiligheidsregel gebruik

Deelconclusie veiligheid van de cliënt.

De ISES-WOW komt het meest overeen met de veiligheidsaspecten die de respondenten aangeven. Maatregelen zoals een goede communicatie met de cliënt, het afstemmen van de activiteiten en een veilig gevoel creëren wordt niet genoemd. De ISES-WOW is gemaakt voor maneges en dus niet specifiek voor paarden in de zorg. Dit wordt wel genoemd in het witboek van IAHAIO. Opvallend is dat in het witboek van IAHAIO staat dat er rekening gehouden moet worden met zoönosen. Dit wordt niet in de andere handboeken genoemd en ook geen van alle respondenten heeft dit benoemt tijdens de interviews.

3.3 Welzijn van het paard

Literatuur welzijn van het paard

Als er aan de ethologische behoefte van het paard wordt voldaan, kan het paard worden ingezet voor de zorg van mensen. Maar ook tijdens de begeleidingssessie kan het welzijn van het paard in het geding komen.

Het welzijn van het paard hangt van vier factoren af; goede huisvesting, goede voeding, goede gezondheid en natuurlijk gedrag. De richtlijnen over goede huisvesting, goede voeding en goede gezondheid zijn te vinden in het keurmerk Paard en Welzijn. Dit keurmerk is niet specifiek voor paarden in de zorg. (KPW, 2018)

Knelpunten in het welzijn

De belasting voor het paard kan tijdens een sessie te groot worden. Het paard kan te vaak of te lang worden ingezet. Dit gebeurt vooral als een begeleider slechts de beschikking heeft over één paard. De volledige belasting komt op het ene paard te liggen, waardoor het paard overbelast kan raken en gezondheidsklachten kan krijgen. (Barten & de Boer, 2013)

Daarnaast wordt vaak de belangen van de cliënt voor de belangen van het paard gezet. Het paard wordt ingezet als hulpmiddel voor de cliënt, maar de behoefte van het paard worden vergeten. Ook hierdoor kan het paard overvraagd en overbelast worden. (Buikstra & Falten, 2017)

Het laatste knelpunt is het gebrek aan kennis van de begeleider. Als de begeleider geen of weinig kennis heeft over het paard en het gedrag van het paard, kan dit nadelig werken voor het paard. De begeleider vangt niet op tijd de signalen van het paard op, waardoor het welzijn van het paard beschadigd kan worden. (Visser., 2014)

Welzijnsrichtlijnen

Er zijn nog geen universele regels voor het welzijn van dieren in de zorg. De European Society for Animal Assisted Therapy (ESAAT) en de International Society for Animal Assisted Therapy (ISAAT) hebben samen een handboek over de kwaliteitsborging bij dierondersteunende interventies. Hierin zijn richtlijnen voor dieren in de zorg ontwikkeld, dit is niet specifiek voor paard. (Olbrich & Wohlfarth, 2014)

In tabel 15 zijn de welzijnsrichtlijnen van de handboeken IAHAIO, ISES-WOW en ESAAT/ISAAT met elkaar vergeleken. De overeenkomsten en verschillen tussen het handboek voor dieren in de zorg en voor maneges en sportstallen wordt zichtbaar gemaakt. In de richtlijnen komen duidelijk goede huisvesting, goede voeding en goede gezondheid naar voren. In de richtlijnen van ISES-WOW wordt al een beetje aandacht besteed aan het natuurlijke gedrag. Concrete richtlijnen of voorbeelden worden niet gegeven.

Tabel 13 Richtlijnen voor het welzijn van het paard uit de handboeken van IAHAIO, ISES-WOW en ESAAT/ISAAT.

Welzijnsrichtlijn	IAHIOA	ISES-WOW	ESAAT/ISAAT
Alleen dieren die in goede gezondheid verkeren mogen worden ingezet.			
De dieren zijn geen hulpmiddelen maar levende wezens.			
De dieren die worden ingezet moeten geregistreerd zijn bij een nationale/internationale organisatie.			
Alleen dieren met het juiste karakter en training mogen worden ingezet.			

Begeleiders moeten een hier gerelateerde opleiding hebben gevolgd.			
De grenzen van het dier moet gerespecteerd worden.			
De begeleider is verantwoordelijk voor het welzijn van het dier.			
De juiste diergeneeskundige hulp moet worden geboden.			
Het paard heeft de juiste huisvesting nodig.			
Het paard heeft de juiste voeding nodig.			
Het paard moet altijd de beschikking hebben over vers drinkwater.			
De cliënt moet kennis hebben over het paard en zijn gedrag.			
De omgang met het paard is rustig.			
Het paard mag niet overbelast worden.			
Het paard laten wennen aan nieuwe en spannende objecten.			
De stappen in de training of begeleidingssessie mogen niet te groot zijn			
Het paard mag zich terugtrekken tijdens de begeleidingssessie.			
Tijdig beëindigen van de sessie als dit nodig is.			
Regelmatig moet het paard na worden gekeken door een dierenarts.			
Het paard is ingeënt volgens de richtlijnen.			

 Deze regel komt voor in de richtlijnen

Belasting

Een paard mag vier keer per dag worden ingezet, in een sessie van maximaal een uur. (Visser., 2014)
Belangrijk is wel dat er een rustperiode zit tussen de sessie van twee á drie uur. (Bosma & Roseboom, 2011)

Gezondheid

Een paard moet in goede gezondheid verkeren mag het worden ingezet voor een begeleidingssessie. Dat houdt in dat een paard vrij moet zijn van verwondingen, zwellingen, neusuitvloeiing en hoesten. De conditie van de hoeven moet goed zijn en het paard mag niet kreupel lopen. Het paard moet regelmatig na worden gekeken door een dierenarts en behandeld worden door een hoefsmid en gebitsverzorger. (KPW, 2018)

Interviews welzijn van het paard

Welzijnsaantasting

Tijdens de begeleidingssessies kan het voorkomen dat het welzijn van het paard in gevaar kan komen. Uit de interviews zijn drie oorzaken gekomen die zorgen voor een verminderd welzijn bij het paard.

- Agressie van de cliënt.
Agressie van de cliënt richting het paard kan het welzijn van het paard aantasten. Het paard kan hier spanning of zelfs pijn van krijgen, wat onprettig is voor het paard. (Interview A, Pos. 217)
- Te veel spanning.
Het paard kan te veel spanning ervaren tijdens de sessie. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Het paard kan de spanning van de cliënt, die heel gespannen is, overnemen. (Interview B, Pos. 191) Respondent C heeft meegemaakt dat de andere paarden in de wei

eten kregen en het paard waar mee gewerkt werd niet. Dit veroorzaakte zoveel spanning bij het paard dat de sessie gestopt moest worden. Ook kan het zo zijn dat het paard waar mee gewerkt wordt de andere paarden niet kan zien. Dit kan ook spanning bij het paard geven. (Interview C, Pos. 483)

- Het overbelasten van het paard.
Wanneer het paard te vaak of te zwaar wordt ingezet kan het paard overbelast raken. Het paard moet de mogelijkheid krijgen om tot rust te komen en de spanning van de sessie los te laten. Gebeurt dit niet kan het paard overbelast raken en kan het welzijn in het geding komen. (Interview B, Pos. 268-272)

Stress

Zes van de zeven respondenten geven aan dat hun paard wel eens stress ervaart tijdens een begeleidingssessie. Eén respondent geeft aan dat de paarden geen stress ervaren tijdens de begeleidingssessie. Drie respondenten die aangeven dat hun paard stress ervaart tijdens een begeleidingssessie geven aan dat het niet erg is dat de paarden stress hebben. “In een kudde zijn er ook vervelende dingen dus in principe als dat één keer voorkomt dan zal het geen probleem zijn.” (Interview G, Pos. 184)

De respondenten reageren op de stress-signalen van het paard. Respondenten C en F benoemen bij de cliënt dat ze stress zien bij het paard. Zo zoeken ze uit of de stress bij de cliënt vandaan komt of niet. Er kan dan een andere activiteit gedaan worden. Respondent F is van mening dat een paard het zelf kan oplossen. “Ik geloof dat dat paarden dat wel kunnen handelen als ze maar genoeg hun vrijheid hebben en eigen dingen.” (Interview F, Pos. 333)

Respondent G gebruikt het ook als onderwerp. Ze zorgt er wel voor dat ze na die tijd het paard de mogelijkheid geeft om weer te ontspannen, door bijvoorbeeld een stuk met het paard te gaan wandelen. Ook benoemen respondent D en G dat zij het paard regelmatig na laten kijken door verschillende ervaringsdeskundigen, zoals dierenartsen, osteopaten en voedingsadviseurs.

Welzijnsaantasting waarnemen

Het kan voorkomen dat het welzijn van het paard in het geding komt. De respondenten gaven aan op twee manieren de aantasting waar te nemen.

Drie respondenten zagen dit aan het gedrag van het paard. De respondenten merken dan dat het paard onrustig wordt, heen en weer gaat lopen of met zijn hoef over de grond gaat schrapen.

Vier respondenten namen welzijnsaantastingen waardoor naar de lichaamstaal van het paard te kijken. “Het paard laat strakke lippen zien, de oren bewegen meer, aan de houding en het sluiten van de ogen.” (Interview C, Pos. 309)

De respondenten geven wel aan dat de begeleider het paard heel goed moet kennen, wil hij de signalen snel en duidelijk opvangen “Omdat ik mijn paarden ken weet ik dat ik wat betekent zwiepen van de staart. Of de oren.” (Interview E, Pos. 240)

Welzijn waarborgen

Alle respondenten proberen het welzijn van hun paarden te waarborgen. Daarbij wordt er het meest gedacht om de inzet en belasting van het paard. Door alle respondenten wordt er gelet op de inzet van een paard per dag. Ook wordt de belasting en duur van de sessie meegenomen. De rustperiode wordt weinig genoemd door de respondenten. Dit kan verklaard worden, doordat veel respondenten een paard maar één keer per dag inzetten. Hierdoor hoeven zij geen rekening te houden met een rustperiode tussen twee begeleidingssessies.

De respondenten proberen op verschillende manieren het welzijn van hun paarden te waarborgen. In tabel 16 is weergegeven op welke manieren zij dit doen. Onder de tabel wordt hier dieper op ingegaan.

Tabel 14 Manieren waarop de respondenten het welzijn van de paarden waarborgen.

Respondent→ Welzijn waarborgen↓	A	B	C	D	E	F	G
Huisvesting							
Belasting paard							
Duur sessie							
Inzet per dag							
Inzet per week							
Rustperiode							
Omgang							
Richtlijnen							

De respondent waarborgt op deze manier het welzijn van het paard

Huisvesting

Vijf van de zeven respondenten geven aan dat ze rekening houden met de huisvesting van de paarden. De respondenten hebben de paarden de hele dag buiten in de wei of overdag in de wei en 's nachts op stal. Dat de paarden naar buiten kunnen en in de wei kunnen lopen is heel belangrijk voor deze vijf respondenten. De respondenten die de paarden de hele dag buiten hebben lopen, vinden het belangrijk dat er een schuilstal aanwezig is voor de paarden.

Belasting paard

Vier respondenten geven aan dat ze rekening houden met de belasting voor het paard. Dit wordt op vier manieren gedaan. De eerst is afwisseling van paarden. Respondent B vindt het heel belangrijk dat alle paarden ongeveer even veel worden ingezet. "Niet paarden heel veel inzetten en andere paarden bijvoorbeeld niet." (Interview B, Pos. 258)

Respondent B en C vinden dat er rekening gehouden moet worden met de activiteiten die gedaan worden met de paarden. Sommige activiteiten zijn veel zwaarder voor een paard dan andere. Hier moet de begeleider goed rekening mee houden bij het inzetten van de paarden en het kiezen van de activiteiten.

Respondent E vindt het belangrijk dat er geen activiteiten met de paarden gedaan worden die tegen de natuur van het paard in zijn. Daarentegen wordt er ook op haar paarden gereden en geeft aan dat het ook niet natuurlijk is. "Hoewel we er ook af en toe op rijden, hoe natuurlijk is dat daar kun je ook weer een hele discussie over voeren." (Interview E, Pos. 385)

Als laatste punt is afwisseling in training erg belangrijk. Respondent B en F vinden het belangrijk dat het paard ook op andere manieren worden getraind, in plaats van alleen in te zetten in begeleidingssessies. "Je moet ook zorgen dat ze op een andere manier uitgedaagd worden en dat ze in paard kunnen zijn." (Interview F, Pos. 309)

Duur van de sessie

De respondenten houden rekening met de duur van een sessie. Respondenten A, D, E en F geven aan dat de meeste sessie tussen het uur en anderhalf uur duren. Hier hoort meestal wel het voor- en nabespreken bij. Respondenten C en F geven aan dat de begeleidingssessie driekwartier duurt. En respondent C gaf aan dat sommige sessies maar twintig minuten duren.

Respondent F en C gaven twee verschillende tijden aan. Dit komt omdat ze een verschil maken tussen volwassenen en kinderen. “Kinderen maximaal driekwartier, omdat hun spanningsboog korter.” (Interview F, Pos. 369)

Inzet

Opvallend is dat alle respondenten zich bezighouden met hoe vaak ze een paard per dag inzetten. Bijna alle respondenten zetten één paard één keer per dag in. Twee respondenten maken af en toe een uitzondering en zetten een paard twee keer per dag in. Dan houden ze wel rekening met een rusttijd tussen de twee sessies. Respondent C heeft vanuit de opleiding geleerd dat een paard maximaal drie keer op een dag ingezet mag worden.

Over de inzet per week zijn de respondenten het bijna allemaal met elkaar eens. Vijf respondenten geven aan dat een paard drie keer in de week ingezet kan worden. “Een paard drie keer in de week dat zou ik acceptabel vinden. Dat hij er wat dagen tussen heeft zitten.” (Interview G, Pos. 208-209)

Respondent D en G gaven aan dat een rusttijd erg belangrijk is voor een paard. Respondent D gaf aan het paard bij te laten komen in de wei. En respondent G gaf aan het paard los te werken of te gaan wandelen in het bos en vervolgens in de wei bij te laten komen. De rusttijd is belangrijk zodat het paard de emoties kan verwerken. “Die heeft even iets meer tijd nodig. Die moet ik zelfs niet eens gelijk uit het weiland meteen aan het werk zetten. Die moet ik echt wel even een kwartier laten staan.” (Interview D, Pos. 523)

Omgang

Vijf respondenten geven in tabel 16 aan dat de omgang met het paard een belangrijk onderdeel is van het welzijn van hun paarden. Dit geldt voor de omgang met het paard voor de begeleider, maar ook voor de cliënt. In tabel 17 is te zien welke omgangsregels de respondenten gebruiken.

Respondenten A en C gaven in tabel 16 aan dat ze de omgang met paarden niet specifiek in de gaten houden voor het welzijn van de paarden, deze zijn grijs gekleurd.

Opvallend is dat respondenten E en F met meerdere aspecten rekening houden. Zij hebben verschillende omgangsregels voor de omgang met het paard.

De andere respondenten geven maar één omgangsregel aan. Hierbij wordt ‘kijken wat het paard nodig heeft’ het meest genoemd.

Tabel 15 De regels voor de omgang met de paarden voor de cliënten volgens de respondenten.

Respondent→ Omgang↓	A	B	C	D	E	F	G
Benoemen wat onprettig is							
Congruent							
Denken vanuit het paard							
Gedrag paard observeren							
Geen geweld							
Grens paard niet overschrijden							
Paard kiest reactie							
Respect							
Terug trekken							
Wat heeft paard nodig							

	De respondent gebruikt deze omgangsregel
	De respondent heeft geen omgangsregels

Richtlijnen

Respondenten A, B en E geven in tabel 16 aan dat zij richtlijnen hebben voor het paardenwelzijn. De welzijnsrichtlijnen zijn voornamelijk door de respondenten zelf opgesteld, aan de hand van hun ervaringen. Twee respondenten hebben de richtlijnen overgenomen die in de opleiding naar voren zijn gekomen. Respondent D werkt met ISES-W.O.W., werken aan optimaal paard welzijn.

- Een paard moet gezond zijn om in te kunnen zetten.

Als een paard ziek is of kreupel loopt, wordt dat paard niet ingezet. “Als mijn paard niet lekker in zijn vel zit, zet ik hem niet in.” (Interview A, Pos. 152)

Respondent B vindt een juist ontwormingsprogramma erg belangrijk voor de gezondheid van het paard.

- Een paard heeft een juiste huisvesting nodig.

De paarden moeten voldoende beweging hebben en dus veel in de wei staan. Daarnaast vinden ze en schuilmogelijkheid erg belangrijk. Waarbij de juiste voeding niet mag ontbreken, passend bij het paard.

- De begeleider moet ervaring met paarden hebben.

Respondent A vindt dat als er met paarden gewerkt wordt, een paard gerichte opleiding verplicht moet worden. De persoon die met het paard en de cliënt werkt, zou heel veel ervaring met paarden moeten hebben. “Nou dat iemand die ermee werkt gewoon heel veel ervaring heeft” (Interview A, Pos. 173)

- Kijk naar het paard.

Elk paard heeft andere behoeften, alle paarden zijn verschillend. Respondent A vindt het heel belangrijk dat er individueel naar het paard wordt gekeken. “Nee wij hebben wel richtlijnen natuurlijk. Ik kijk ook weer per paard, want het ene paard heeft weer iets anders nodig als het andere paard.” (Interview A, Pos. 162)

Welzijnsaantasting oplossen

Respondenten A,C,E en F kozen er bewust voor de begeleidingssessie stop te zetten als het welzijn in het geding kwam. Zij zijn van mening dat als de zorg voor je paarden niet goed is, dat de zorg voor de mensen ook niet goed kan zijn. “Het welzijn van het paard gaat altijd voorop, gezamenlijk met het welzijn van de mens.” (Interview E, Pos. 419)

Respondent E probeert voordat ze de sessie stopt het samen met de cliënt op te lossen. Zij grijpt eerst in en zorgt dat het paard de ruimte krijgt. Vervolgens legt ze de cliënt uit wat er gebeurt en gaan ze samen op zoek naar de reden waarom het welzijn in het geding komt.

Respondent D zou nooit een begeleidingssessie stop zetten, omdat het welzijn in het geding komt. Zij vindt het belangrijk dat de cliënt nieuwe dingen leert over het paard, daar hoort ook het welzijn van het paard bij.

“En die heb ik gewoon volledig betrokken in het proces. Ze heeft buikpijn zie je dat hij pijn heeft. Ja ja en toen zij ze in eerste instantie dan pakken we toch een ander paard. En deze dan, laten we dit zo liggen? Ohnee” (Interview D, Pos. 427)

In tabel 18 is af te lezen hoe de respondenten omgaan met het verminderde welzijn van het paard en hoe zij dit proberen op te lossen. Per respondent is te zien hoe deze welzijnsaantastingen probeert op te lossen.

Tabel 16 Het oplossen van de welzijnsaantasting tijdens een begeleidingssessie volgens de respondenten.

Respondent→ Welzijnsaantasting oplossen↓	A	B	C	D	E	F	G
Sessie stop zetten							
Ander activiteit							
Ander paard							
Andere draai sessie							
Ingrijpen							
Oorsprong zoeken met cliënt							
Paard de ruimte geven							
Uitleg aan cliënt							

De respondent lost de welzijnsaantasting op deze manier op

Deelconclusie welzijn van het paard

In vergelijking met de literatuur komen de welzijn aantastingen die de respondenten noemen overeen met de literatuur. De overbelasting en de spanning worden allebei in de literatuur en in de antwoorden van de respondenten genoemd als knelpunten. Het gebrek aan kennis en de gerichtheid op de cliënt in plaats van het paard worden niet door de respondenten genoemd.

De antwoorden van de respondenten rondom het waarborgen van het welzijn van het paard komen het meest overeen met de ISES-WOW en de ESAAT en de ISAAT richtlijnen. De huisvesting, de richtlijnen en de omgang worden zowel in de literatuur als in de interviews genoemd. In de ISES-WOW wordt minder aandacht besteed aan de belasting en de inzet van de paarden in de zorg. In de ESAAT/ISAAT worden kort algemene richtlijnen voor dieren in de zorg voor de inzet en belasting genoemd. Een grote overeenkomst tussen de ESAAT&ISAAT en de antwoorden van de respondenten, is dat het paard zich moet kunnen terug trekken tijdens een begeleidingssessie en het stop zetten van een begeleidingssessie als dat nodig is. Specifieke richtlijnen voor de inzet en belasting van paarden in de zorg bestaan nog niet.

In de literatuur wordt gezegd dat een paard vier keer per dag in mag worden gezet. De respondenten geven duidelijk aan dat zij hun paarden één keer per dag inzetten en met uitzondering soms twee keer. Wel duurt een sessie vaak een uur tot anderhalf uur. In de literatuur wordt aangegeven dat een sessie een uur mag duren. De ervaringsdeskundigen kiezen ervoor hun paarden veel minder vaak in te zetten dan dat de richtlijnen aangeven. Wel zetten ze de paarden langer in.

4 Discussie

De discussiepunten worden in dit hoofdstuk beschreven. De discussie is opgedeeld in twee delen, een methode discussie en een resultaten discussie. In de methode discussie wordt ingegaan op de factoren die invloed hebben gehad op het onderzoek. In de resultaten discussie wordt er ingegaan op opvallende resultaten en wordt er vergeleken of het onderzoek overeenkomt met andere onderzoeken.

Methode discussie

Betrouwbaarheid en validiteit

In eerste instantie was het de bedoeling dat er bedrijfsbezoeken plaats zouden vinden en de respondenten op het bedrijf werden geïnterviewd. Het Corona-virus brak uit in maart 2020, vanwege de maatregelen waren bedrijfsbezoeken niet mogelijk. Zes van de zeven respondenten kozen voor een telefonisch interview. De respondenten konden thuisblijven tijdens het interview, hierdoor werd er een veilige omgeving gecreëerd. De veilige omgeving zorgt ervoor dat de respondenten eerlijker en ongeremder antwoord konden geven. (Baarda et al., 2018)

Ook zaten er nadelen aan het telefonisch interviewen. Tijdens de telefonisch interviews kreeg de interviewer geen beeld van het bedrijf, waardoor doorvragen lastiger was. Interviewers die face-to-face interviewen, kunnen meer de diepte in tijdens een interview. (Baarda et al., 2018) Daarnaast was het lastig om respondenten terug te brengen naar de vraag, als deze verkeerd geïnterpreteerd was. De reden hiervan was dat er geen gebruik gemaakt kon worden van lichaamstaal. Het effect op de resultaten was dat sommige respondenten de vraag niet of niet volledig hebben beantwoord. Hierdoor konden niet alle antwoorden meegenomen worden in de resultaten. Bij één respondent is er face-to-face geïnterviewd, hierbij was het gebruik van lichaamstaal wel mogelijk en werd er een duidelijk beeld gevormd van het bedrijf.

Het interview met respondent F kon niet volledig meegenomen worden in de resultaten. Tijdens het interview viel de verbinding regelmatig weg, waardoor de antwoorden van respondent niet altijd te verstaan waren. Op korte termijn kon hier geen oplossing voor gevonden worden.

Door gebruik te maken van selectiecriteria voor de respondenten is de betrouwbaarheid vergroot. De respondenten hadden allemaal een andere specialisatie, deze zijn niet meegenomen in de selectiecriteria. Hierdoor kan het voorkomen, dat bij het interviewen van andere respondenten, andere antwoorden naar voren komen. Echter trad er na zes interviews verzadiging op, waardoor de kans klein wordt dat er bij herhaling van het onderzoek andere resultaten worden gevonden.

Interviews

De interviews waren semi gestructureerd, wat betekent dat er wel vaste onderwerpen zijn, maar de respondent vrij is in de antwoorden die hij of zij geeft. Dit zorgde ervoor dat bij bepaalde interviews dieper op onderwerpen is ingegaan werd dan bij andere. Dit was afhankelijk van de ervaringen en de specialisatie van de respondenten. Enkele respondenten deden dit werk veel langer dan andere respondenten, waardoor zij meer hadden meegemaakt en meer ervaringen konden delen.

De respondenten waren vrij in de antwoorden die zij gaven. Dit zorgde ervoor dat respondenten woorden gebruikten waarvan de betekenis onduidelijk was, bijvoorbeeld 'het paard moet gelukkig zijn'. Hierdoor is er overlap ontstaan in de resultaten tabellen, omdat samenvoegen van antwoorden niet altijd mogelijk was. Onduidelijk was bij enkele antwoorden, wat de respondent precies bedoelde. Er is voor gekozen deze antwoorden apart te houden in de tabellen.

Een semi gestructureerd interview had als voordeel dat de respondenten vrij hun mening konden geven, waarbij de beïnvloeding van de interviewer relatief klein is. De vragen waren open, waardoor de respondent zijn eigen draai aan het antwoord kon geven en geen antwoord gaf naar wat de

interviewer wou horen. Dit kwam ook in de resultaten naar voren, omdat duidelijk werd dat zowel de mooie als minder mooie onderdelen van begeleiding met paarden werden benoemd.

Resultaten discussie

Doelgroepen en activiteiten

In dit onderzoek wordt aangegeven dat er veel doelgroepen gebruik kunnen maken van individuele begeleiding met paarden en dat er veel activiteiten mogelijk zijn. Dit komt overeen met andere onderzoeken over dit onderwerp. (Bosma & Roseboom, 2011)

De literatuur noemt andere contra-indicaties dan de respondenten. (Biemans, 2006) Dit is mogelijk te verklaren doordat respondenten nog nooit met deze doelgroepen te maken hebben gehad. Als respondenten de vraag van de deze doelgroep nooit heeft gehad, kan het zijn dat de respondent het nog niet ziet als contra-indicatie. Hierdoor is het mogelijk dat contra-indicaties die in de literatuur genoemd worden, niet door de respondenten worden genoemd.

Ook is de contra-indicatie afhankelijk van de specialisatie van de begeleider. Iemand die gespecialiseerd is in kinderen, zal een contra-indicatie hebben voor iemand met dementie. Terwijl iemand die gespecialiseerd is in dementie, mensen met dementie als doelgroep ziet.

Hierdoor kan er geen vaste lijst met contra-indicaties worden opgesteld. Veel doelgroepen zullen dus een relatieve contra-indicatie hebben, omdat dit afhankelijk is van de specialisatie, kennis en ervaring van de begeleider.

Veiligheid

In andere onderzoeken wordt er niet diep ingegaan op de veiligheid van de cliënt. Sommige onderzoeken richten zich meer op een veilige sfeer tussen cliënt en begeleider. (Olbrich & Wohlfarth, 2014) Dit is niet in dit onderzoek meegenomen. De meeste onderzoeken benadrukken meer de veilige omgeving en locatie. Er wordt niet gekeken naar het waarborgen van de veiligheid tijdens een begeleidingssessie. (Lambers-Jukema & van Huizen, 2009) (Bosma & Roseboom, 2011) Weinig onderzoeken komen daarom overeen met de resultaten van dit onderzoek, omdat er meer gefocust is op de veiligheid tijdens het inzetten van de paarden.

Welzijn

Voor het onderwerp welzijn wordt er in veel onderzoeken gebruik gemaakt van het Welfare Quality systeem en komt overal de goede huisvesting, goede voeding, goede gezondheid en natuurlijk gedrag naar voren. (Buikstra & Falten, 2017) (Olbrich & Wohlfarth, 2014) Dit komt overeen met de resultaten uit het onderzoek. Tijdens het onderzoek bleek dat er weinig bekend was over het waarborgen van het welzijn tijdens de begeleidingssessie. Dit komt overeen met andere onderzoeken, hier wordt ook aangegeven dat er weinig bekend is over het welzijn tijdens het inzetten van de paarden in de zorg. (Hamerlinck, 2015)

Om duidelijke regels op te kunnen stellen rondom het welzijn van het paard tijdens een begeleidingssessie, is er gekeken naar op welke manier het welzijn van het paard wordt aangetast tijdens een begeleidingssessie. Enkele onderzoeken zijn gedaan naar de stress bij paarden in de zorg. (Frank, McKinney & Mueller, 2015) Toch is er nog niet genoeg onderzoek gedaan. In dit onderzoek is de literatuur gebruikt die risico's op het welzijn bij huifbed-bedrijven en zorgboerderijen hebben onderzocht.

In het onderzoek van Geerling worden handvaten voor het verantwoord inzetten van paarden in de zorg beschreven. Hierin staat dat er rekening moet worden gehouden met de gezondheid van het paard, dat een paard afwisseling nodig heeft in zijn training en dat alleen ruiters die zelfstandig op het paard kunnen zitten, kunnen paardrijden. Dit komt overeen met de resultaten over welzijn in dit onderzoek. (Geerling, 2014)

Handboeken

Een belangrijk onderdeel uit het onderzoek was het literatuuronderzoek. Er is weinig literatuur bekend over de veiligheid van de cliënt en het welzijn van het paard tijdens een begeleidingssessie. Voor de richtlijnen uit de literatuur zijn voor beide onderwerpen, drie handboeken gebruikt. De resultaten van deze drie handboeken hebben weinig overlap met elkaar. Dit is te verklaren, omdat er een selectie is gemaakt in de handboeken. Eén handboek is gericht was op dieren in de zorg, één handboek specifiek voor paarden en één handboek die wel specifiek voor paarden is, maar op een makkelijk te begrijpen taal wordt uitgelegd.

5 Conclusie

Hoofdvraag 1: In hoeverre zijn de doelgroepen, die op de Maargies Hoeve aanwezig zijn, geschikt om op een veilige manier deel te nemen aan de verschillende vormen van individuele begeleiding met paarden?

Aan alle doelgroepen van de Maargies Hoeve kan individuele begeleiding met paarden worden aangeboden, behalve voor de absolute contra-indicaties. Dat zijn allergie, antisociale persoonlijkheidsstoornis, agressie en een zware beperking. Bij de relatieve contra-indicaties moet goed rekening worden gehouden met welke activiteiten ondernomen worden. Een pré is het als de cliënt een affiniteit met de natuur of paarden heeft.

Om de veiligheid van de cliënten te waarborgen is het verstandig duidelijke veiligheidsregels op te stellen. Deze veiligheidsregels kunnen het beste worden opgesteld aan de hand van de ISES-WOW en het handboek van IAHAIO. De belangrijkste twee veiligheidsregels zijn dat ten eerste de begeleider kennis moet hebben over het gedrag van het paard en van de cliënt. De tweede is dat de match tussen cliënt en paard moet kloppen.

Hoofdvraag 2: Hoe kan het welzijn van de paarden op de Maargies Hoeve worden gewaarborgd tijdens de individuele begeleiding met paarden?

De meeste welzijnsproblemen tijdens een begeleidingssessie starten bij een te hoge belasting voor het paard of een te hoge spanning bij het paard.

Om overbelasting te voorkomen is het belangrijk duidelijke regels te hebben hoe vaak een paard ingezet mag worden per dag en per week. Daarbij is een goede afwisseling van paarden en activiteiten heel belangrijk. Daarnaast is een juiste training van het paard noodzakelijk. Het kan voorkomen dat een paard spanning of stress ervaart tijdens een begeleidingssessie. De oorzaak van deze spanning moet worden achterhaald. Vervolgens moet de spanning worden opgelost. Dit kan door een andere oefening te gaan doen, het paard even met rust te laten of zelfs door de sessie te stoppen.

6 Aanbeveling

In dit hoofdstuk wordt er een aanbeveling gedaan over het toepassen van de resultaten uit het onderzoek en wordt er een advies gegeven voor vervolgonderzoek. De aanbeveling is gericht op zorgboerderij de Maargies Hoeve.

Om de interventie tussen cliënt en paard veilig te laten verlopen wordt er geadviseerd veiligheidsrichtlijnen op te stellen die passen bij het bedrijf. Hiervoor kan de checklist worden gebruikt, die is samengesteld aan de hand van resultaten van het onderzoek. De checklist is te vinden in bijlage vier. De veiligheidsrichtlijnen hebben als functie dat de begeleider en cliënt weten hoe zij kunnen bijdrage aan een veilige interventie.

Voor de begeleider is het belangrijk vast te stellen welke doelgroepen wel en niet van de individuele begeleiding gebruik kunnen maken. Hierbij moeten de contra-indicaties meegenomen worden. Het vaststellen van de doelgroepen kan het best gedaan worden aan de hand van de ervaring en specialisatie van de begeleider. Een selectie van de doelgroepen draagt bij aan een veilige begeleidingssessie.

Voor de veiligheid van de cliënt is het belangrijk dat het welzijn van het paard gewaarborgd is. Het welzijn op het gebied van huisvesting en voeding kan gewaarborgd worden, door het naleven van de richtlijnen van het keurmerk Paard en Welzijn. Richtlijnen rondom de belasting en de inzet van de paarden in begeleidingssessie moeten specifiek voor de Maargies Hoeve opgesteld worden. Dit kan worden gedaan aan de hand van de checklist in bijlage vier.

Aanbeveling voor vervolgonderzoek voor de sector paarden in de zorg.

Wetenschappelijk onderzoek is belangrijk om de sector paarden in de zorg te blijven vernieuwen. Vervolgonderzoek draagt bij aan het optimaliseren van de veiligheid en welzijn van de cliënt en het paard.

Ten eerste is er in de literatuur nog weinig beschreven over eventuele welzijnsaantastingen tijdens een begeleidingssessie bij paarden in de zorg. Hierdoor wordt niet duidelijk of het welzijn wordt aangetast tijdens een begeleidingssessie en waar de problemen dan zouden liggen. In een vervolgonderzoek zouden de stress signalen van het paard gemeten kunnen worden tijdens een begeleidingssessie en kijken op welke momenten het aantal stress signalen het hoogst is. Hierdoor wordt duidelijk op welke momenten het paard de meeste stress ervaart en kan hierop ingespeeld worden door de stress op die momenten te verminderen.

Aanbieders van begeleiding met paarden moet op dit moment hun eigen veiligheidsregels opstellen. Er zijn nog geen algemene richtlijnen voor de veiligheid tijdens begeleiding met paarden. Het werken met mensen met een beperking en paarden is heel anders dan een gewone manege. Hierdoor kunnen andere richtlijnen van toepassing zijn. Een onderzoek naar veiligheidsregels gericht op mensen met een beperking voor paarden in de zorg zou hierbij helpen.

Het zou goed zijn voor de sector paarden in de zorg, als er een keurmerk zou komen voor het welzijn en de inzet van paarden in de zorg. Het keurmerk Paard en Welzijn is een keurmerk voor het welzijn op hippische bedrijven. In dit keurmerk wordt er niet op de belasting en inzet van paarden in de zorg ingegaan. Andere keurmerken voor paarden in de zorg bestaan niet. Voor de sector paarden in de zorg zou het goed zijn als er een keurmerk voor het welzijn van paarden in de zorg zou komen, waarbij gefocust wordt op de belasting en inzet van paarden in de zorg.

7 Advies voor de Maargies Hoeve

In dit hoofdstuk wordt er dieper ingegaan op het advies aan de Maargies Hoeve. De resultaten van het literatuuronderzoek en de interviews komen hier samen en worden toegepast op zorgboerderij de Maargies Hoeve. Een checklist is ontwikkeld om een duidelijk overzicht te hebben van alle doelgroepen en contra-indicaties, alle richtlijnen rondom de veiligheid van de cliënt en het welzijn van het paard. Deze checklist is te vinden in bijlage vier.

7.1 Doelgroepen en activiteiten

Iedereen kan baat hebben bij de begeleiding en activiteiten met de paarden. Belangrijk is wel dat de cliënt affiniteit heeft met paarden of de natuur. De cliënt hoeft geen kennis over de paarden te hebben, maar wel het vermogen en de wil hebben om er over te leren. (Interview D, Pos. 177) Ook mag de cliënt geen contra-indicatie hebben voor het werken met paarden. De contra-indicaties zijn toegepast op de doelgroepen die voorkomen op zorgboerderij de Maargies Hoeve.

De absolute contra-indicaties zijn:

- Allergie

Mensen met een allergie voor paarden kunnen geen gebruik maken van de individuele begeleiding met paarden. De risico's op de gezondheid van de cliënt zijn te groot. (de Groot et al., 2007)

- Antisociale persoonlijkheidsstoornis

Mensen met een antisociale persoonlijkheidsstoornis kunnen gewetenloos en agressief handelen. Dit kan voor begeleider gevaarlijke situaties opleveren, omdat deze één op één met de cliënt werkt en daarbij ook nog op het paard moet letten. Maar ook voor het paard kan dit gevaarlijk zijn. (Rutgers, 2017)

- Agressie

Mensen die agressief kunnen reageren op de begeleider of het paard zijn niet geschikt voor individuele begeleiding met paarden. Dit kan gevaarlijke situaties opleveren voor paard en begeleider, omdat er maar één begeleider aanwezig is. (Rutgers, 2017)

- Zware beperking

Mensen met een zware beperking hebben veel aandacht nodig. Bij individuele begeleiding met paarden is er één begeleider aanwezig. Deze begeleider kan niet haar volledige aandacht op de cliënt richten, omdat zij ook op het paard moet letten.

De relatieve contra-indicaties zijn:

- Dementie

Mensen met dementie kunnen zeker baat hebben bij individuele begeleiding met paarden. De begeleider moet wel kennis hebben over dementie en de omgang met mensen met dementie. Mensen met dementie zijn vaak oudere mensen. Deze mensen kunnen niet meer paardrijden en niet lang meer staan. Daarom is het verstandig om een stoel neer te zetten voor de cliënt, zodat hij kan gaan zitten. Daarbij kan het beste gebruik worden gemaakt van een kleine pony, zoals een Shetlander.

- Obesitas

Mensen die een zwaarder gewicht hebben dan dat de paarden mogen dragen, mogen niet paardrijden. Bewegen is voor deze mensen wel heel gezond. Activiteiten op de grond zijn geschikt voor deze doelgroep. Zo is de cliënt toch in beweging, maar wordt het paard niet overbelast. (Berendsen, 2017) (Bondi et al., 2019)

- Epilepsie

Mensen die regelmatig een epileptische aanval krijgen kunnen niet paardrijden tijdens de individuele begeleiding met paarden. Er is één begeleider aanwezig, als de cliënt een aanval krijgt moet de begeleider op paard en cliënt letten. Hierdoor kunnen er gevaarlijke situaties ontstaan. Als iemand één jaar vrij is van epileptische aanvallen, is het mogelijk om paard te rijden. Als dit niet het geval is, moeten meerdere begeleiders aanwezig zijn, als iemand met epilepsie wil gaan paardrijden. (Reinhardt, 2010)

- Angst voor paarden

Iemand met een angst voor paarden is alleen geschikt voor begeleiding met paarden, als de hulpvraag over de angst heen komen is. Heeft de cliënt een andere hulpvraag, dan is deze doelgroep niet geschikt voor individuele begeleiding met paarden. Tijdens een begeleidingssessie overheerst de angst van de cliënt, waardoor er niet aan een andere hulpvraag gewerkt kan worden. (Nelstein, 2009) (Reinhardt, 2010)

- Lichamelijke beperking

Iemand met een lichamelijke beperking kan gebruik maken van individuele begeleider, mits de locatie hiervoor geschikt is. Mensen die moeite hebben met lopen, kunnen niet in de rijbak lopen. De begeleiding zal dus aangeboden moeten worden op een vlakke ondergrond, zoals de stallen.

Paardrijden is alleen mogelijk als de cliënt zelfstandig op het paard kan stappen en op het paard kan zitten. Tijdens de individuele begeleiding is er maar één begeleider aanwezig, die niet de aandacht kan verdelen tussen het begeleiden van het paard en het helpen van de cliënt bij het zitten op het paard

Overzicht van doelgroepen met passende activiteiten

Welk activiteit geschikt is voor welke cliënt is afhankelijk van een aantal aspecten. Dat zijn de hulpvraag, de persoonlijkheid en de indicatie van de cliënt. In dit onderzoek is er gekeken naar welke activiteiten geschikt zijn voor welke doelgroepen.

Activiteiten op het paard, zoals paardrijden, voltige en kontknuffelen zijn alleen geschikt voor doelgroepen die zelfstandig op het paard kunnen stappen en zelfstandig kunnen zitten. Doelgroepen dementie en ernstig verstandelijke beperking zijn daarom niet geschikt voor deze activiteiten. Doelgroepen motorische beperking, niet aangeboren hersenletsel en syndroom van down kunnen moeite hebben moet zelfstandig opstappen en zitten, maar dit hoeft niet persé. Dit is per persoon verschillend, daarom moet er bij deze doelgroepen per persoon worden bekeken wat er mogelijk is.

Observeren en coachen zijn activiteiten waarbij er over emoties en gevoelens van de cliënt gesproken moet worden. Deze activiteiten zijn alleen mogelijk voor doelgroepen die hierover kunnen praten en dit ook kunnen begrijpen. Doelgroepen met matige en ernstig verstandelijke beperkingen zijn daarom niet geschikt voor deze activiteiten. Deze activiteiten kunnen ook lastig zijn

voor kinderen. Als het coachen wordt gecombineerd met een ander activiteit, zoals spelactiviteiten of paardrijden, dan is zeker mogelijk voor de doelgroep kinderen en jeugdzorg.

Bij de activiteit loswerken loopt het paard los in de bak. Om gevaarlijke situaties te voorkomen moet de cliënt goed ter been zijn bij deze activiteit. Doelgroepen ernstig verstandelijk beperkt, motorisch beperkt en dementie zijn daarom niet geschikt voor dit activiteit. Bij mensen met een niet aangeboren hersenletsel is het afhankelijk van de mobiliteit van de cliënt. Als de cliënt nog goed kan lopen en staan is het mogelijk dit activiteit uit te voeren met deze doelgroep.

In tabel 19 is te zien welke activiteiten geschikt zijn voor welke doelgroepen. In deze tabel zijn alle doelgroepen, die op zorgboerderij de Maargies Hoeve komen, meegenomen. De activiteiten zijn een combinatie van de resultaten uit het literatuuronderzoek en de antwoorden van de respondenten. Groen staat voor geschikt. Geel staat voor een twijfel geval, daarbij moet in de intake een goede inschatting worden gemaakt of het wel of niet mogelijk is. Rood staat voor een combinatie van activiteit en doelgroep die beter niet uitgevoerd kan worden.

Tabel 17 Overzicht van de doelgroepen op de Maargies Hoeve met de bijpassende activiteiten.

Activiteiten→												
Doelgroepen↓	Grondwerk	Loswerken	Leiden	Longeren	Spelletjes	Wandelen	Verzorging	Observeren	Voltige	Kontknuffelen	Paardrijden	Coaching
Licht verstandelijke beperking												
Matig verstandelijke beperking												
Ernstige verstandelijke beperking												
Motorische beperking												
Psychische problematiek												
ADHD/ADD												
ASS												
Syndroom van Down												
Niet aangeboren hersenletsel												
Dementie												
Jeugdzorg												
Faalangst												
Gepest												

	Dit activiteit is geschikt voor deze doelgroep
	Dit activiteit kan geschikt zijn voor deze doelgroep, bij de intake moet een inschatting worden gemaakt of het mogelijk is
	Dit activiteit is niet geschikt voor deze doelgroep

Het volgende onderdeel is niet naar voren gekomen in de resultaten, omdat het geen antwoord geeft op de hoofd- en deelvragen. Dit onderdeel bevat wel relevante en interessante informatie, waardoor het hieronder kort is uitgelegd.

De Intake

Voordat er gestart kan worden met de individuele begeleiding wordt er een intake afgenomen met de cliënt en ouders of begeleiders. Om de cliënt te leren kennen en een goede inschatting te maken welk paard bij deze cliënt past is een duidelijke intake van belang. Tijdens een intake wordt er gesproken met de cliënt en de ouder of verzorger. Door dit gesprek wordt er meer informatie verkregen over het karakter van de cliënt en over de hulpvraag. Tijdens de intake wordt in kaart gebracht of de begeleiding met paarden waardevol is voor deze cliënt. Belangrijk is dat de cliënt iets kan leren van de begeleiding. (Interview D, Pos. 177) Contra-indicaties moeten tijdens de intake duidelijk worden. Heel belangrijk is om bij cliënten met een agressieve achtergrond een inschatting te maken of de cliënt agressief gedrag zal vertonen richting het paard. Daarnaast moet het ook veilig zijn voor de begeleider om de cliënt in haar eentje te begeleiden. (Interview E, Pos. 115)

De begeleidingssessie

De begeleidingssessie bestaat uit drie onderdelen, het opstarten, de activiteiten met de paarden en de afsluiting.

Tijdens het opstarten van de begeleidingssessie wordt een praatje gemaakt met de cliënt. Het doel van het praatje is om erachter te komen hoe het vandaag met de cliënt gaat en hoe hij in zijn vel zit. Het opstarten kan het beste in de buurt van de kudde gedaan worden, maar nog wel buiten de weide. Aan de hand van het gesprek met de cliënt en de reactie van de paarden, kan het paard wat die dag het beste bij de cliënt en hulpvraag past gekozen worden. (Interview A, Pos. 187) Vervolgens kan het paard begroet worden. Het paard moet weten met wie hij aan het werk gaat. Het is een levend dier waar je respect voor moet hebben. (F. Vermaas uit Nelstein, 2009)

Vervolgens kunnen er activiteiten met het paard worden ondernomen. De activiteiten met de paarden zijn heel divers. Tijdens de activiteiten wordt er gewerkt aan de opgestelde doelen van de cliënt. De activiteiten moeten aansluiten bij de doelgroep en hulpvraag. De activiteiten kunnen gedaan worden in de rijbak, het weiland, de stallen of het bos. Het voordeel van buiten werken is dat de cliënten alle weersomstandigheden meemaken. Zo leren ze flexibel te zijn. (Interview D, Pos. 361) Wel is het fijn dat er privacy is op de plek waar de begeleiding wordt gegeven. Mocht het te druk zijn in de stallen, kies dan voor een andere locatie bijvoorbeeld de rijbak. (Interview E, Pos. 333)

Als afsluiting wordt er afscheid genomen van het paard. Daarbij wordt het paard bedankt voor de inzet door de cliënt en begeleider (Interview G, Pos. 192). Dit geeft ook de gelegenheid om de sessie te bespreken en belangrijke onderwerpen te herhalen.

Een begeleidingssessie duurt een uur tot anderhalf uur. (Interview F, Pos. 367) In deze tijd wordt er niet alleen gewerkt aan de hulpvraag van de cliënt, maar staat de totale beleving met het paard centraal. (Interview D, Pos. 185) Voor de activiteit wordt het paard uit de wei gehaald en gepoetst. Na de activiteit wordt het paard weer in de wei gezet. (Nelstein, 2009)

In de meeste gevallen zijn er vijf sessies per hulpvraag nodig. Dit is wel afhankelijk van de complexiteit van de hulpvraag. (Interview E, Pos. 503) Enkele ervaringsdeskundigen gaven aan dat een langer traject ook mogelijk was. Vaak was dit aan kinderen met gedragsproblemen die meer begeleiding in het dagelijks leven konden gebruiken. Deze kinderen kregen dan meerdere jaren elke twee weken een begeleidingssessie. (Interview D, 2020) Sommige hulpvragen kunnen niet in een paar sessies worden verholpen, daar zijn jaren voor nodig. (Nelstein, 2009)

7.2 Veiligheid van de cliënt

De veiligheid van de cliënt is ontzettend belangrijk als er wordt gewerkt met paarden en mensen met een beperking. De volgende veiligheidsregels zijn opgesteld (van Dierendonck, Muller & Nales, 2019) (IAHAIO, 2014) (Stichting Veilige Paardensport, 2019):

De begeleider heeft kennis over het paard.

Heel belangrijk is dat de begeleider de paarden kent, dat ze weet wat hun reacties zijn en wat de sterke en zwakke kanten van het paard zijn. Door de signalen van het paard te weten, kunnen onveilige situaties vermeden of snel opgelost worden. Ook kennis over de cliënt en of het gedrag van de cliënt is belangrijk om te weten. (Interview A, D, en G)

Een goede match tussen cliënt en paard.

Een ander punt is een goede match tussen cliënt en paard. Hierbij is kennis over je paarden weer van groot belang. Door het karakter van je paard te weten, weet je hoe het paard op verschillende situaties reageert. Door het paard in te zetten wat het beste bij het karakter van de cliënt past is er al een grote stap genomen in een veilige interventie. (Interview B, Pos. 75)

De cliënt dient veilige, passende kleding en schoenen te dragen.

De cliënt moet veilige kleren dragen. Dit bestaat uit goed zittende kleding, geen fladderende jassen of sjaals. Stevige schoenen of laarzen zijn heel belangrijk. Dit hoeven geen paardrijschoenen te zijn. Wel moet bij het paardrijden de schoen een duidelijk hak hebben, zodat de voet niet door de beugel kan schieten. Hiervoor kan ook een teenkap worden gebruikt. (van Dierendonck, Muller & Nales, 2019) (Interview G, 2020) Ook mogen de cliënten geen grote, uitstekende sieraden dragen. (Stichting Veilige Paardensport, 2019)

Bij activiteiten op het paard is een cap verplicht.

Het dragen van een cap bij het paardrijden en voltige is verplicht. Er zijn oefeningen waarbij op het paard wordt gelegen. Een cap kan de beweging en de effectiviteit van de oefening belemmeren. Mocht dit het geval zijn kan bij deze oefening het beste gebruik gemaakt worden van twee begeleiders, één begeleider voor het paard en één begeleider voor de cliënt. Zo kan de cap in dit geval achterwegen worden gelaten en is er één begeleider die zich volledig op de cliënt en haar veiligheid kan richten. (Interview E, 2020)

De cliënt moet altijd de instructies van de begeleider opvolgen.

Om gevaarlijke situaties te vermijden of om tijdens een gevaarlijke situatie te handelen, moet de cliënt altijd de instructies van de begeleider opvolgen. Zodra de begeleider een gevaarlijke situatie ziet aankomen, wil ze ingrijpen. Om de veiligheid van de cliënt te waarborgen moet hij dus luisteren naar de begeleider.

De cliënt moet kennis hebben of krijgen over de omgang met het paard.

De cliënt moet leren hoe hij veilig met een paard om gaat. Voorbeelden van veilige omgangregels zijn; blijf altijd rustig bij een paard, maak geen onverwachtse bewegingen, geef het paard de ruimte als hij dat nodig heeft en laat het paard weten als je achter hem langs loopt, omdat hij je niet kan zien.

De cliënt mag niet alleen in de wei komen.

De paarden lopen los in de wei met meerdere soortgenoten. De paarden kunnen onderling op elkaar reageren en er kunnen onverwachtste situaties ontstaan. De begeleider moet altijd mee het weiland in, om de reactie van de paarden in de gaten te houden. Zo wordt de kans op een gevaarlijke situatie verkleind.

Het paard mag geen pijn hebben.

Als een paard pijn heeft, kan het onverwachts reageren. Een onverwachte reactie van het paard kan gevaarlijke situaties opleveren voor de cliënt. Daarom moet het paard altijd gezond zijn als het wordt ingezet en moet het harnachement passen bij het paard.

Er moet worden gedacht aan de algemene hygiëne.

Om zoönosen te voorkomen is het belangrijk dat er wordt gedacht aan de algemene hygiëne. Was de handen voor en na het bezoek aan de paarden en raak geen urine en uitwerpselen aan met je handen.

7.3 Welzijn van het paard

De volgende richtlijnen zijn opgesteld om het welzijn van het paard tijdens een begeleidingssessie te waarborgen. (KPW, 2018) (van Dierendonck, Muller & Nales, 2019) (IAHAIO, 2014)

Het paard moet gezond zijn om in te kunnen zetten.

Paarden kunnen alleen ingezet worden als zij fysiek en mentaal gezond zijn. Een gezond paard betekent dat het dier vrij is van verwondingen, zwellingen, neusuitvloeiing en hoesten. Het paard mag niet kreupel lopen en de hoeven moeten in goede conditie zijn. (J. Dun uit Nelstein, 2009) (Visser, 2014)

Het paard heeft de juiste huisvesting nodig.

De huisvesting van het paard moet voldoen aan de richtlijnen van het keurmerk Paard en Welzijn. (KPW, 2018)

De begeleider heeft ervaring met paarden.

Kennis over het paard en ervaring met paarden is van belang. De begeleider moet weten welke signalen het paard af geeft als het pijn of ongemak ervaart.

Het paard mag natuurlijk gedrag uitoefenen.

Er wordt naar de behoefte van het paard gekeken. Een paard moet 24 uur per dag sociaal gedrag kunnen vertonen. Het paard waarmee gewerkt wordt, moet de andere paarden dus kunnen zien. Het paard moet de mogelijkheid hebben zich terug te kunnen trekken tijdens de begeleiding, wanneer de spanning te veel wordt. Het paard moet afstand kunnen nemen van de cliënt en begeleider, als dat nodig is.

Er wordt op een correcte manier met het paard omgegaan.

Dit betekent dat er geen geweld naar het paard wordt gebruikt. De omgang met het paard wordt met respect gedaan en de grenzen van het paard worden gerespecteerd. Geeft het paard aan dat hij een oefening niet prettig vindt, door de oren naar achter te leggen, de neusgaten op te trekken en oogwit te laten zien, dan wordt de oefening niet verder uitgevoerd.

Het paard heeft de juiste training gehad.

Het paard is bekend met de oefeningen die tijdens de begeleidingssessie worden uitgevoerd. De objecten die worden gebruikt zijn bekend bij het paard. Het paard moet gewend zijn aan het werken met verschillende doelgroepen. Door het paard te trainen ervaart hij zo min mogelijk stress tijdens een begeleidingssessie.

Zorg voor afwisseling in training van het paard.

Het paard moet afwisselend getraind worden. Naast het inzetten van het paard in begeleidingssessies moet het paard op andere manieren getraind worden, zoals dressuurmatig rijden, longeren en buitenritten.

Het paard mag niet te vaak worden ingezet.

Een paard kan het beste één keer per dag worden ingezet. (Interview A, Pos. 207) Bij uitzondering kan een paard twee keer per dag worden ingezet, mits er ruime tijd tussen zit zodat het paard zijn rust kan pakken. (Interview F, Pos. 313) De rustperiode moet twee á drie uur zijn. Het beste is om het paard na de begeleiding in de wei te zetten, waar ze kunnen rollen en rondlopen. (Bosma & Roseboom, 2011) Per week kan het paard drie dagen worden ingezet. (Interview G, Pos. 208) (Nelstein, 2009) (Laarakker, Van Dierendock & Voest, 2009)

Bij paardrijden mag het gewicht van de ruiter niet te hoog zijn.

Het paard mag niet meer dan 17.5% van zijn eigen gewicht tillen. Daarbij hoort 10 kilogram voor het harnachement. Voor de paarden van de Maargies Hoeve geldt het volgende:

De Tinker mag een maximaal gewicht van 100 kg voor de ruiter tillen. De Tinker weegt ongeveer 650 kilogram. Ze mag 17,5% van haar lichaamsgewicht dragen, dat is 113,75 kg. Daar moet nog 10 kilo af voor het harnachement, dus de Tinker mag ongeveer 103 kilogram tillen. Dit wordt afgerond naar 100 kilo. (Berendsen, 2017) (Bondi et al., 2019)

Voor de Haflinger geldt een maximaal gewicht van 69 kilo. De Haflinger weegt ongeveer 450 kilo. Ze mag 17,5% van haar lichaamsgewicht tillen, dat is 79 kilo. Daar moet nog 10 kilo af voor het harnachement, dus de Haflinger mag 69 kilogram tillen. (Berendsen, 2017) (Bondi et al., 2019)

Voor de Shetlander geldt een maximaal gewicht van 35 kilo. De Shetlander weegt ongeveer 225 kilogram. Hij mag 17,5% van zijn lichaamsgewicht dragen, dat is 40 kilogram. Het harnachement van een Shetlander is lichter, dus er moet nog 5 kilo af. De Shetlander mag 35 kilogram tillen.

(Berendsen, 2017) (Bondi et al., 2019)

Voor de KWPN'er hoeft geen maximaal gewicht worden opgesteld, omdat er op dit paard niet meer gereden wordt.

Het harnachement moet passend zijn bij het paard.

Als er tijdens de begeleiding op de paarden wordt gereden is het belangrijk dat het harnachement past bij het paard. Het maakt niet uit of het met bit, zonder bit, met zadel of met barebackpad is, zolang het maar past bij het paard. (Interview D en G) Zorg bij het paardrijden voor een goed passend zadel of barebackpad. Dat zorgt ervoor dat de druk op de paardenrug goed wordt verdeeld. Daarnaast heeft het een schok dempende werking. (Berendsen, 2017) (Bondi et al., 2019)

Stress signalen moeten op tijd herkend worden.

De stress signalen van het paard moeten tijdig herkend worden, zodat hierop gereageerd kan worden. Te veel stress kan een aantasting in het welzijn van het paard opleveren.

Stress tijdens de begeleiding

Meerdere ervaringsdeskundigen gaven in het interview aan dat het paard stress ervaart tijdens een begeleidingssessie of dat het welzijn wel eens in het geding komt. Acute stress tijdens een begeleidingssessie is niet erg en mag zeker voorkomen. Wanneer de acute stress steeds vaker voorkomt, kan het overgaan op chronische stress. Chronische stress heeft een negatief effect op het paardenwelzijn.

De kracht van een goed paardenwelzijn is de reactie op de stressreactie van het paard. Constateer het ongemak zo snel mogelijk door de pijn en stress signalen van de paarden te kennen. De stress signalen zijn zichtbaar in tabel 20 (Stuut, 2013) (Visser, 2014). Vervolgens kan je opzoek gaan naar de bron van het ongemak en als de situatie het toelaat kan dit samen met de cliënt worden gedaan. Ga vervolgens opzoek naar een oplossing. (Interview A en D) Een citaat uit het interview D: "Ik stop geen sessie, omdat het welzijn van het paard in het geding komt. Ik geef er een andere draai aan. Ik ga met mijn cliënt opzoek naar de oorzaak en samen gaan we opzoek naar een oplossing. Ik maak er een leermoment van" (Interview D, Pos. 415)

Tabel 18 Signalen die bij het paard zichtbaar zijn als hij stress ervaart (Visser, 2014) (Stuut, 2013)

Oogwit zichtbaar	Met het hoofd schudden of druk bewegen
Een hoge hoofd hals houding	Zwiepen met de staart
Snuiven, geluid maken bij het ademen	Tandenknarsen
Vaak in korte tijd mesten	Open mond
Met het voorbeen over de grond schapen	Snelle ademhaling
Trillen	Grote neusgaten
Zweten	Overspronggedrag, gedrag wat niet in de situatie past
Veel gapen	Oren in de nek leggen

Geschiktheid paard

Een geschikt paard is enorm belangrijk voor het inzetten van paarden bij individuele begeleiding. Er wordt gewerkt met een kwetsbare doelgroep. Het is belangrijk dat het paard goed bij de kwetsbare doelgroep past. Om onveilige situaties te voorkomen is een goede keuze van het paard belangrijk. (Beerde et al., 2014) De Tinker, Haflinger en Shetlander van de Maargies Hoeve worden al volledig ingezet.

Om een paard in te kunnen zetten moet hij minimaal zes jaar oud zijn. Als de paarden jonger zijn, dan zijn ze emotioneel onvoldoende ontwikkeld. Daarnaast zijn jonge paarden nog onvoorspelbaar in hun gedrag. Dan kan het langzaam opgebouwd worden. (Interview C) Vanaf acht jaar kan het paard volledig ingezet worden. (Nelstein, 2009) Dit is wel afhankelijk van het karakter van het paard. (Interview D, 2020)

De KWPN'er is al wat ouder, maar kan zeker worden ingezet. Een ouder paard dat gezond en goed gesocialiseerd is kan nog prima worden ingezet voor de begeleiding. Wel moet er rekening mee worden gehouden dat de activiteiten waarvoor hij wordt ingezet niet te belastend zijn en de inzetfrequentie laag is. (Nelstein, 2009)

Verder zijn de paarden gewend aan de verschillende doelgroepen en getraind voor het inzetten in begeleidingssessies. De paarden zijn rustig in hun gedrag en zullen niet snel schrikken.

Mocht er een nieuw paard worden gebruikt in een begeleidingssessie, is het belangrijk om aan de volgende punten te denken.

Het is verstandig paarden die getraumatiseerd zijn niet in te zetten. Deze paarden kunnen wat minder stabiel zijn in hun gedrag, waardoor ze onvoorspelbaar kunnen reageren. Omdat er met een kwetsbare doelgroep wordt gewerkt is het daarom beter om met een niet getraumatiseerd paard te werken. (Van der Knaap uit Nelstein, 2009)

Een paard moet ontspannen en vriendelijk zijn. Een paard wat veel spanning opbouwt kan schrikkerig of angstig reageren. (M van Kooij uit Nelstein, 2009) Ook moet een paard snel de spanning af kunnen vloeien. Paarden die heel lang de spanning vasthouden zijn niet geschikt voor dit werk, omdat dat te veel vergt van het paard. (Interview D, 2020)

Een paard wat is afgevlakt in zijn reacties of heel erg naar binnen is gericht kan ook beter niet gebruikt worden. De paarden reageert ten eerste veel minder dan een paard wat naar buiten is gericht. Hierdoor wordt aantastingen in het welzijn moeilijk zichtbaar. Daarnaast is het te belastend om een paard dat naar binnen gericht is, om te laten gaan met emoties van de mens. (Interview G, 2020)

Literatuur

Agnew, J.A., Clayton, G.H., Gabriels, R.L., Holt, K.D., Mesibov, G., Ruzzano, S., Shoffner, A. & Zhaoxing, P. (2011). Pilot study measuring the effects of therapeutic horseback riding on school-age children and adolescents with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders* Volume 6(2), Pages 578-588

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.09.007>

Alblas, G. (2015). *Inleiding in de psychologie*. Groningen/Houten: Noordhoff

American Psychiatric Association. (2014). *Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen (DSM-5)*. Amsterdam: Boomuitgevers

Arbocatalogus agrarische en groene sectoren. (2020). *Veiligheid in de omgang met paarden*.

Geraadpleegd op 30-3-2020, van

<https://agroarbo.nl/sector-to-pdf.php?generate=1&pid=722>

Avendonk, van M.J.P., Binsbergen, van J.J., Cleyndert G.A., Dapper, A.L.M., van Halteren, M.M., Langens F.N.M., Mekenkamp-Oei S.N. NHG-Standaard. *Huisarts & Wetenschap*. 53(11). 609-25.

Baarda, B. & van der Hulst, M. (2017). *Basisboek interviewen: Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviewen*. (vierde druk). Groningen, Nederland: Noordhoff

Baarda, B., Bakker, E., Boullart, A., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V. & van der Velden, T. (2018). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (vierde druk). Groningen, Nederland: Noordhoff

Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., de Goede, M., van der Hulst, M., Julsing, M. & van Vianen, R. (2014). *Basisboek Methoden en Technieken: Kwantitatief praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis* (vijfde druk). Groningen, Nederland: Noordhoff

Baron, M. (2018). *Dubbele lange lijnen*. Geraadpleegd op 22-5-2020, van

<https://www.baronpaardentraining.nl/2018/11/15/dubbele-lange-lijnen/>

Barten, M. & de Boer, M. (2013). *Samen op weg naar professionalisering*. Geraadpleegd op 29-8-2020, van

<https://hbo->

[kennisbank.nl/details/samhoo:oai:www.greeni.nl:VBS:2:123436?q=paard+in+zorg&has-link=yes&c=0](https://hbo-kennisbank.nl/details/samhoo:oai:www.greeni.nl:VBS:2:123436?q=paard+in+zorg&has-link=yes&c=0)

Beekman, C. (2020). Athema sm. *Klein hoefblad*, (37), 10-11.

Berendsen, E. (2017). Ben ik te zwaar voor mijn paard?. *Paard & Sport*, 1, 44-47.

Berwouts, A. (2019). *Effect van huisvesting op welzijn van het paard*. Geraadpleegd op 14-4-2020, van

file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/3515_201425824_PBA-AGR_scriptie.pdf

Boeije, H.R. (2016). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Geraadpleegd op 20-4-2020, van

<https://www.studeersnel.nl>

Boland, M. & Knoef, M. (2019). *Topdog*. Geraadpleegd op 21-4-2020, van

file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/file_2.146036_001.pdf

- Bondi, A., Douglas, J., Dyson, S., Ellis, A., Harris, P. & Machkechnie-Guire, R. (2019). *The influence of rider:horse bodyweight ratio and rider-horse-saddle fit on equine gait and behaviour: A pilot study*. Geraadpleegd op 3-6-2020, van <https://beva-onlinelibrary-wiley-com.hvhl.idm.oclc.org/doi/epdf/10.1111/eve.13085>
- Boomsma, L.J., Boukes, F.S., Bouma, M., Gussekloo, J., Vernooij-Dassen, M.J.F.J. & Wind, A.W. (2009). *NHG-Standaard Dementie*. In: Boekes, F.S., Geijer, R.M.M., Goudswaard, A.N. & Wiersma, T. (eds) NHG-Standaarden 2009. Bohn Stafleu van Loghum, Houten
- Bosma, N. & Roseboom, L. (2011). *Handleiding zorg met paarden*. Geraadpleegd op 24-2-2020, van <https://hbo-kennisbank.nl/details/samhao:oai:www.samhao.nl:VBS:2:123194>
- Buikstra, S. & Falten, E. (2017). *Zorg voor het zorgdier*. Geraadpleegd op 29-8-2020, van file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/file_2.142079_001.pdf
- Bunce, A. & Johnson, L. (2006). *How many interviews are enough?*. Geraadpleegd op 1-5-2020, van https://www.researchgate.net/publication/249629660_How_Many_Interviews_Are_Enough
- Caron – Flinterman, J.F., Ferwerda – van Zonneveld, R.T. & Oosting, S.J., (2011). *Programma van eisen voor landbouwhuisdieren in de zorg*. Geraadpleegd op 17-2-2020, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/407606>
- De Jong, M. (2014). Zoönosen in de zorg: een beheersbaar risico. In S. Ophorst & M. Ruis (Red), *Dieren in de zorg*. Ede, Nederland: Ontwikkelcentrum
- De Vos, C., Nodelijk, G., Swanenburg, M. & Visser, K. (2014). *Inventarisatie zoönosen bij het paard in Nederland*. Geraadpleegd op 29-6-2020, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/331437>
- DeCoursey, M., Russell, A.C. & Keister, K.J. (2010). Evaluation and Implementation of a Complementary Therapy to Improve the Psychological and Physiological Health of Critically Ill Patients. *Diments crit care nurs*, 29(5), 211-214
DOI: 10.1097/DCC.0b013e3181e6c71a
- Dhoore, T., Goethals, K., de Groot, A., Jeandarme, I., Keulen- de Vos, M., Pouls, C., Soeagnie, S. & Willemsen, J. (2015). Differentiële diagnostiek en comorbiditeit bij psychopathie en ASP. In Beek, D., Canton, W. & Claes, L. *Handboek psychopathie en de antisociale persoonlijkheidsstoornis*. 315-358. Utrecht: De Tijdstroom
- Dieleman, P., Van Goethem, G. & Wojciechowski, M. (2016). Ouder worden met trisomie 21. *Bijblijven*, 32, 40-51
- Dietzel, N. & Teunissen, I. (2018). *Een paardenmiddel voor hechtigheidsproblematiek*. Geraadpleegd op 18-3-2020, van <https://hbo-kennisbank.nl/details/samhao:oai:www.samhao.nl:VBS:2:144186?q=paardenmiddel+hechtigheidsproblematiek&has-link=yes&c=0>
- Dingemanse, K. (2014). *Hoe verwerk je een interview in een scriptie?*. Geraadpleegd op 3-4-2020, van <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/hoe-verwerk-je-een-interview-een-scriptie/>
- Endenburg, N. & Vermetten, K.E. (2020). *Inzet van paarden bij hulp aan veteranen met posttraumatische stressstoornis*. Geraadpleegd op 14-10-2020, van <https://www.uu.nl/nieuws/inzet-van-paarden-bij-hulp-aan-veteranen-met->

posttraumatische-
stressstoornis?fbclid=IwAR0XsRFB4F2CHQimLSnwkmeEH1p6ShTMaWu
Pxx7oAu5qsZMs8Ypi1PrWUI

Erfelijkheid. (z.d.). *Downsyndroom trisomie 21*. Geraadpleegd op 30-6-2020, van
<https://erfelijkheid.nl/ziektes/downsyndroom-trisomie-21>

Federatie Landbouw en zorg. (z.d.). *Zorgboerderijen*. Geraadpleegd op 29-4-2020, van
<https://www.zorgboeren.nl/>

Ferneer, H., Klerk, M.M.Y., Ras, M. & Woittiez, I. (2012). *Factsheet mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking*. Geraadpleegd op 13-5-2020, van
<https://www.narcis.nl/publication/RecordID/oai:scn.nl:c423151d-b2fb-41c8-9667-4089f127ccf2>

Ferwerda-van Zonneveld, R.T. Koffijberg, M. Roest, A.E. & Teenstra, E.D. (2011). *Beschermd buitenleven : vijf zorgboeren over wonen op zorgboerderijen*. Geraadpleegd op 14-4-2020, van
<https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/reports/412066>

Fine, A.H. (2019). *Animal-Assisted Therapy: foundations and guidelines for animal-assisted interventions* (4e ed.). London, England: Elsevier

Frank, N., McKinney, C. & Mueller, M. (2015). *Therapeutisch Reiten für Pferde nicht stressiger*. Geraadpleegd op 8-10-2020, van
<https://www.propferd.at/main.asp?VID=1&kat1=87&kat2=644&NID=2790>

Freestyle Academie. (2017). *Niveau 1 instructeur Freestyle*. Geraadpleegd op 22-5-2020, van
<https://www.emielvoest.nl/lessen-trainingen/1-3-dubbele-lange-lijnen/>

Groenland, E. & Remmers, N. (2006). De steekproeftrekking en de selectie van respondenten in commercieel kwalitatief onderzoek. *Kwalon*, 11, 21-26

Groot, I.D. de, Heederik, D., Kerkhoffs, M., Savelkoul, H.F.J., Terreehorst, I., Willemse, T., Wolf, I.D. de & Zee, J.S. van der. (2007). *Allergie voor dieren*. Geraadpleegd op 3-6-2020, van
<https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/3547>

Hagen, D. (2018). *Kwalitatief onderzoek transcriberen en analyseren*. Geraadpleegd op 1-5-2020, van
<https://www.cmihva.nl/wp-content/uploads/2018/05/Workshop-MaxQda.pdf>

Halfman, I.(Presentator). (2017, 20 november). *Interviews analyseren voor je scriptie, hoe doe je dat?*. (YouTubevideo)

Hamerlinck, J. (2015). *Psychotherapie met assistentie van paarden: een verkennend literatuuronderzoek*. Geraadpleegd op 11-3-2020, van
<https://vivesweb.be/celmensenpaard/wp-content/uploads/sites/26/2015/03/masterproef.pdf>

Hamers, J., van Manen, A., Metzelthin, S. & Zwakhalen, S. (2019). Communicatie met mensen met dementie. *TVZ verpleegkunde in de praktijk en wetenschap*, 129, 27-28.
<https://doi-org.hvhl.idm.oclc.org/10.1007/s41184-019-0037-x>

Hardy, J.C. (2011). *Therapeutic riding and its effect on self-esteem*. Geraadpleegd op 19-3-2020, van
<https://fisherpub.sjfc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1067&context=educationETDmasters>

- Hassink, J. & Ketelaars, D. (2003). *De bodem onder de zorgboerderij*. Geraadpleegd op 14-4-2020, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/338622>
- Hassink, J., Ferwerda-van Zonneveld, R.T., Migchels, G. & Teenstra, E.D. (2015). *Behandeling een kans voor de zorgboer*. Geraadpleegd op 14-10-2020, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/336459>
- Heuverling, I. (2020). Wat coaching met paarden extra biedt. *Klein hoefblad*, (37), 18-19.
- Hopster, H. (2010). *Dierenwelzijn: geen hype, maar blijvende transitiedriver*. Geraadpleegd op 14-4-2020, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/403883>
- Hutchinson, J. (2009). *Equine Assisted Psychotherapy: Horses are still helping us today*. Niet gepubliceerd manuscript. Pioneer Pacific College. Geraadpleegd op 14-10-2020, van https://www.leadershiphorsepower.com/FileLibrary/hutchinson2009_general_eap_paper.pdf
- IAHAIO. (2014). *Witboek van IAHAIO*. Geraadpleegd op 10-4-2020, van <https://iahaio.org/wp/wp-content/uploads/2017/05/iahaio-white-paper-2014-dutch.pdf>
- Isaacson, R. (2009). *The Horse Boy: The True Story of a Father's Miraculous Journey to Heal His Son*. London, Engeland: Penguin books
- Kaldenbach, Y. (2015). *De verstandelijke beperking (verstandelijke- ontwikkelingsstoornis) in de DSM-5*. Geraadpleegd op 13-5-2020, van <https://www.dsm-5.nl>
- Kern, J. (2011). Prospective trail of equine-assisted activities in Autism Spectrum Disorders. *Alternative Therapies in health and medicine*, 17(3), 14-20
- Klunt, M. & Kraus, M. (2016). *Tiergestützte Therapie: Die Wirkung von Pferden als Therapieform für die Entwicklung von Kindern und Jugendlichen*. Geraadpleegd op 14-10-2020, van <https://opendata.uni-halle.de/bitstream/1981185920/13308/1/Bachelorarbeit.pdf>
- Koops, K., Metz, J. & Sonneveld, J. (2015). *Methodiekbeschrijving individuele begeleiding*. Geraadpleegd op 17-2-2020, van https://pure.hva.nl/ws/files/140980/606440_Methodiekbeschrijving-indivuele-begeleiding.pdf
- KPW. (2018). *Handboek Paard en Welzijn*. Geraadpleegd op 31-3-2020, van <https://keurmerkpaardenwelzijn.nl/wordpress/wp-content/uploads/Paard-en-welzijn-versie-13-september-2018-final-concept.pdf>
- Laarakker, E., Van Dierendonck, M. & Voest, E. (2009) *Het tevreden paard: Paardenwelzijn in de praktijk*. 's Graveland, Nederland. Fontaine Uitgevers
- Lambers – Jukema, N & Huizen van, I. (2009). *Kansen voor opschaling van de inzet van paarden in de Friese hulpverlening*. Geraadpleegd op 17-2-2020, van <https://edepot.wur.nl/136653>

- Lentini, J., & Knox, M. (2009). A Qualitative and quantitative review of equine facilitated psychotherapy (EFP) with children and adolescents. *The Open Complementary Medicine Journal*, p. 51-57. Geraadpleegd op 19-3-2020, van
<https://benthamopen.com/contents/pdf/TOALTMEDJ/TOALTMEDJ-1-51.pdf>
- Lindeman, L. & Reulink, N. (2005). *Kwalitatief onderzoek*. Geraadpleegd op 23-3-2020, van
[http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20\(2005\)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf](http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20(2005)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf)
- Meyboom, D. (2019, 8 augustus). (Amable Paard en Inzicht). (2019). *Hoe langeer je een paard?*. [Youtube]. Geraadpleegd op 26-5-2020, van
<https://www.youtube.com/watch?v=2CkL9tcOKwQ>
- Mos, T. (2019). *Hoeveel interviews moet ik doen?*. Geraadpleegd op 21-4-2020, van
<https://www.focusopafstuderen.nl/studietips/hoeveel-interviews-moet-ik-doen/>
- Muller, A., Nales, P. & Van Dierendonck, M. (2019). ISES-WOW Werken aan Optimaal paard Welzijn. Geraadpleegd op 23-6-2020, van
<https://www.paardwelzijn.nl/home/awarded-poster-nl/>
- Nelstein, P. (2009). *Het paard als leermeester*. Deventer, Nederland: Ankh-Hermes bv
- Olbrich, E. & Wolthar, R. (2014). *Kwaliteitsontwikkeling en kwaliteitsborging bij dierondersteunende interventies* (T. Verheggen, vert). Geraadpleegd op 21-4-2020, van
<https://praatjesmetpootjes.nl/wp-content/uploads/2018/06/Richtlijn-kwaliteitsontwikkeling-en-kwaliteitsborging-bij-dierondersteunende-interventies.pdf>
- Ophorst, S. (2014). Inleiding: Dieren in de zorg. In S. Ophorst & M. Ruis (Red), *Dieren in de zorg*. Ede, Nederland: Ontwikkelcentrum
- PATH International. (2017). *Learn about EAAT*. Geraadpleegd op 19-3-2020, van
<https://www.pathintl.org/resources-education/resources/eaat>
- Reinhardt, P. (2010). *Therapeutisches Reiten für Menschen mit Demenz*. Geraadpleegd op 8-10-2020, van
<file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Deckblatt.pdf>
- RIVM. (2018). *Vragen en antwoorden Tekenbeten en Lyme*. Geraadpleegd op 29-6-2020,
<https://www.rivm.nl/vragen-en-antwoorden-tekenbeten-en-lyme>
- Roosen, Y. (z.d.). *Centered Riding*. Geraadpleegd op 26-6-2020, van
<https://www.roosenheuvel.nl/yvonne-roosen.html>
- Ruis, M. (2014). Oog voor dierenwelzijn. In S. Ophorst & M. Ruis (Red), *Dieren in de zorg*. Ede, Nederland: Ontwikkelcentrum
- Rutgers, P. (2017). *Help, mijn juf is een paard!*. Amsterdam, Nederland: SWP
- Scholte, E.M. (2008). *Meervoudig effectief. Een verhandeling over orthopedagogiek, jeugdzorg en speciaal onderwijs*. Geraadpleegd op 14-5-2020, van
<https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/19609/oratie%20Scholte.pdf?sequence=2>

- Schroeder, R. (2016). *Woordloze interventies voor een bodemloos bestaan*. Geraadpleegd op 14-10-2020, van <http://www.zuidenwind.eu/folders/onderzoek1.pdf>
- Sectorraad Paard. (2011). *Gids voor Goede Praktijken*. Geraadpleegd op 14-4-2020, van <https://sectorraadpaarden.nl/wp-content/uploads/2017/12/gids-voor-goede-praktijken-augustus-versie-1.0-1.pdf>
- SHP-E(NL). (2013). *Kwaliteitskeurmerk bij het paard in de zorg; een zorg!*. Geraadpleegd op 13-4-2020, van <https://www.equitherapie.org/Onderzoek-naar-kwaliteit-envei>
- SHP-E(NL). (2016). *De opleiding Equithérapie SHP-E(NL)*. Geraadpleegd op 20-4-2020, van <https://www.hippocampus-nl.com/fileupload/Voorwaardenenkosten20152016kopshp1.pdf>
- Simoens, H. (2007). *Een paard als middel bij coaching*. Geraadpleegd op 14-4-2020, van <https://www.scriptiebank.be/scriptie/2007/het-paard-als-middel-bij-coaching-onderzoek-naar-het-effect-van-equicoaching-bij>
- Stichting Veilige Paardensport. (2019). *Handboek Veilig Paardrijden*. Geraadpleegd op 10-3-2020, van <https://www.veiligpaardrijden.nl/wp-content/uploads/2019/12/Handboek-SVP-december-2019.pdf>
- Swean, B. (2014). APA-stijl richtlijnen voor bronvermelding. Geraadpleegd op 9-10-2020, van <https://www.scribbr.nl/category/apa-stijl/>
- Ter Veen, A. (2013). *Resultaten onderzoek dierondersteunende interventies*. Geraadpleegd op 20-5-2020, van https://uploads-ssl.webflow.com/57ebb4004c12cc233cbcb5db/5aca76bbaf4ae81dc130faf8_Onderzoek%20dierondersteunende%20interventies%20februari%202013.pdf
- Tubbing, L. (2014). *Kwalitatieve data-analyse*. Geraadpleegd op 1-5-2020, van <https://deafstudeerconsultant.nl/afstudeertips/onderzoeksmethoden/kwalitatieve-data-analyse/>
- Universiteit Utrecht. (2020). *Bibliotheekvaardigheden UvH graduates, scriptie- en premasters, 2019-2020: Zoektermen combineren en meer zoektips*. Geraadpleegd op 28-4-2020, van <https://libguides.library.uu.nl/c.php?g=202239&p=2972726>
- Van Bost, G., Lorent, G. & Crombez, G. (2005). Aanvaarding na niet-aangeboren hersenletsel. *Gedragstherapie*, 38, 245-246
- Van den Hoven, M. (2018). *Mensen verder helpen met de Horse Boy Methode*. Geraadpleegd op 29-6-2020, van <https://www.bitmagazine.nl/psyche/mensen-helpen-horse-boy-methode/89090/>
- Van der Wilde, C. (2012). *Equine-Assisted Development; De ontwikkeling van een meetinstrument voor het coachen met paarden*. Geraadpleegd op 20-5-2020, van https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/51375411/Equine-assisted_development_-_C._M._van_der_Wilden.pdf?

- Van Engers, J. (2014). *In hoeverre draagt het therapeutisch paardrijden bij aan het welbevinden van de cliënten?*. Geraadpleegd op 23-9-2020, van
<file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/In%20hoeverre%20draagt%20het%20therapeutisch%20paardrijden%20bij%20aan%20het%20welbevinden%20van%20de%20clients.pdf>
- Van Gorp, B. (2007). *Het reconstrueren van frames via inductieve inhoudsanalyse: uitgangspunten en procedures*. Geraadpleegd op 31-3-2020, van
<https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/56221/56221.pdf>
- Van Norel, A. (2018). *Therapie met hulp van paarden op Rancho Harmonia*. Geraadpleegd op 23-3-2020, van
file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/file_2.144074_001.pdf
- Vereniging voor Sportgeneeskunde. (2014). *Brondocument*. Geraadpleegd op 29-6-2020, van
http://www.sportzorg.nl/_asset/_public/VSG6550.pdf
- Visser, K. (2011). *Reactie op Gids voor Goede Praktijken van de Sectorraad Paarden*. Geraadpleegd op 14-4-2020, van
<https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/184159>
- Visser, K. (2014). Paarden in de zorg. In S. Ophorst & M. Ruis (Red), *Dieren in de zorg*. Ede, Nederland: Ontwikkelcentrum
- Widdicombe, S. (2009). *Training en natuurlijk gedrag bij paarden*. Utrecht, Nederland. Veltman uitgevers
- Zwennes, G. (2016). *Waarom paarden je kunnen helpen als je ADHD hebt*. Geraadpleegd op 27-8-2020, van
<https://www.hetbestepaardvanstal.nl/assets/files/adhd-magazine-def.pdf>

Bijlage 1 Doelgroepen van de Maargies Hoeve

Tabel 19 Doelgroepen van de Maargies Hoeve met de beschrijving en de literatuur die gedaan is naar de geschiktheid van activiteiten met paarden op deze doelgroep.

Doelgroep	Beschrijving	Literatuur
Mensen met een verstandelijke beperking	Een verstandelijke beperking is een neurobiologische ontwikkelingsstoornis (Kaldenbach, 2015) en is ontstaan voor het achttiende levensjaar. De sociale en adaptieve functies zijn lager dan bij leeftijdsgenoten. (American Psychiatric Association, 2014)	(Hardy, 2011) (Bosma & Roseboom, 2011) (Geerling, 2011)
Mensen met een licht verstandelijke beperking	Zij hebben moeite met hun sociale aanpassingsvermogen. De motoriek is goed. Lezen en schrijven kunnen ze wel, maar ze kunnen hier problemen mee hebben. Wel hebben ze ondersteuning nodig bij moeilijke taken, zoals boodschappen doen en plannen. (American Psychiatric Association, 2014)	
Mensen met een matige verstandelijke beperking	Zij hebben moeite met sociale en communicatievaardigheden. De grove motoriek is wel goed ontwikkeld, maar met de fijne motoriek kunnen ze moeite hebben. Lezen en schrijven gaat langzaam en abstract denken is niet mogelijk. Lichte ondersteuning bij makkelijke taken als zelfverzorging en veel begeleiding bij moeilijke taken. (American Psychiatric Association, 2014)	
Mensen met een ernstige verstandelijke beperking	Zij hebben veel moeite met communiceren en zij doen dit voornamelijk door gebruik te maken van gebaren. Ze hebben geen begrip voor lezen en schrijven. Veel moeite met de grove en fijne motoriek, maar kunnen wel lopen. Ze hebben ondersteuning nodig bij alle dagelijkse bezigheden. (American Psychiatric Association, 2014)	
Mensen met een motorische beperking	Mensen met een motorische beperking hebben moeite met hun grove en fijne motoriek. Dit levert problemen op bij de algemene dagelijkse levensverrichtingen en huishoudelijke taken. Ook is langdurig zitten of staan is voor deze mensen lastig. (Fernee et al., 2012)	(Schroeder, 2016) (Vermaas uit Nelstein, 2012) (Hutchinson, 2009)
Mensen met een psychische/psychiatrische problematiek	Mensen hebben een afwijking in hun gedrag. De gevoelens en gedragingen zijn irrationeel. Het gedrag is schadelijk voor henzelf of voor hun omgeving. (Alblas, 2015)	(DeCoursey, Russell & Keister, 2010)
Mensen met ADHD	Bij ADHD heeft iemand last van aandachts- en concentratieproblemen. Ze hebben moeite met de impulsbeheersing en kunnen hyperactief zijn. (American Psychiatric	(Rutgers, 2017) (Zwennes, 2016)

	Association, 2014) Er zijn drie types mogelijk (Alblas, 2015): - Aandacht te kort - Hyperactief en impulsief - Combinatie van deze twee	
Mensen met een autistische stoornis	ASS is een beperking in de sociale interacties en communicatie. Ze hebben een beperkte interesse en vertonen herhalende gedragspatronen. De symptomen beperken het functioneren in het dagelijkse leven en zijn al aanwezig in de eerste jaren van het kind. (American Psychiatric Association, 2014)	(van der Wilde, 2012) (Kern, 2011) (Agnew et al., 2011) (Biemans, 2006)
Mensen met Syndroom van Down	Mensen met het Syndroom van Down hebben een chromosoom te veel met gevolgen voor de ontwikkeling. De ontwikkeling is langzaam. Ze hebben vaak een licht tot ernstige verstandelijke beperking in combinatie met een lichamelijke beperking. (Dieleman, Van Goethem & Wojciechowski, 2016) (Erfelijkheid, z.d.)	(Lambers-Jukema & van Huizen, 2009) (Biemans, 2006) (Hutchinson, 2009)
Mensen met niet aangeboren hersenletsel	Blijvende hersenschade door een aandoening die niet is ontstaan tijdens de zwangerschap of door erfelijk materiaal. De hersenschade kan gevolgen hebben voor de motoriek, taal, gedrag en emotie. De ernst van de symptomen is afhankelijk van het letsel. (Van Bost et al., 2005)	(Hassink, J., Ferwerda-van Zonneveld, R.T., Migchels, G. & Teenstra, 2015) (Sterba, 2006) (Vermaas uit Nelstein, 2012)
Mensen met dementie	Dementie is een geheugenstoornis waarbij het vermogen om nieuwe informatie te onthouden of eerder geleerde informatie herinneren afneemt. De symptomen hebben invloed op de dagelijkse bezigheden en de sociale activiteiten. (Boomsma et al., 2009)	(Reinhardt, 2010) (Klundt & Kraus, 2016)
Jeugdigen en jeugdzorg	Kinderen die onder de kinderschermingsmaatregelen of jeugdreclassering vallen. Deze kinderen worden belemmerd in hun veiligheid of ontwikkeling. (Scholte, 2008) (Jeugdzorg Nederland, z.d.)	(van der Knaap uit Nelstein, 2012)
PTSS	PTSS wordt ontwikkeld na een traumatische gebeurtenissen. Dit trauma wordt niet op de juiste manier verwerkt, waardoor er lichamelijke en psychische klachten kunnen ontstaan. (Endenburg & Vermetten, 2020)	(Hutchinson, 2009) Onderzoek is nog gaande: (Endenburg & Vermetten, 2020)

Bijlage 2 Activiteiten

Activiteiten op de grond

Tabel 20 Activiteiten op de grond voor individuele begeleiding met paarden

Activiteit	Beschrijving	Nut voor de cliënt	Benodigheden
Grondwerk	Grondwerk omvat alle activiteiten die ondernomen worden met het paard, terwijl de cliënt en begeleider naast het paard staan of lopen. Er worden oefeningen gedaan zoals achterwaarts lopen, rond een persoon cirkelen en schriktraining. Grondwerk is flexibel, er kan makkelijk van de ene oefening naar de andere over worden gegaan. Dit zorgt ervoor dat de oefeningen kunnen worden aangepast aan de behoefte van de cliënt. (Hamerlinck, 2015) (van der Wilde, 2012)	Door naast het paard te werken, kan er gebruik gemaakt worden van de reactie van het paard. Dit geeft de cliënt de mogelijkheid om van het paard te leren en zichzelf te ontwikkelen. (Hamerlinck, 2015) (van der Wilde, 2012) De sociaal-emotionele kant van de cliënt kan hiermee geoefend worden. (Rutgers, 2017)	Halster Halstertouw of leadrope
Loswerken	Loswerken is naast het paard werken zonder dat hij wordt vastgehouden. Dit wordt gedaan in een afgesloten ruimte. De cliënt moet doormiddel van zijn lichaamstaal communiceren met het paard. (Freestyle academie, 2017) (Rutgers, 2017)	Non-verbale communicatie speelt bij loswerken een grote rol. Doormiddel van je houding en positie in de bak wordt er gecommuniceerd met het paard. De cliënt leert meer over zijn eigen lichaam en de effecten van lichaamstaal. (Freestyle academie, 2017) (Rutgers, 2017)	Halster
Lange lijnen	Bij het werken met lange lijnen loopt het paard tussen twee touwen, de cliënt stuurt het paard doormiddel van de twee touwen. Het paard draagt een longeersingel, via deze singel lopen twee leadropes (6 meter) naar het bit van het paard. (Freestyle academie, 2017)	Door het werken aan de lange lijnen moet de cliënt letterlijk sturen waar hij heen wil en duidelijk met het paard communiceren wat de cliënt van het paard verlangt. Deze vaardigheden kunnen worden gekoppeld aan het dagelijks leven, waardoor de cliënt in het dagelijks leven ook sturing kan gaan geven in zijn leven. (Rutgers, 2017) Daarnaast is het werken aan de lange lijnen een voorbereiding op het paardrijden. De cliënt leert de basis van het paardrijden, zonder op het paard te zitten. (Baron, 2018)	Hoofdstel Longeersingel Twee leadropes

Longeren	Bij het longeren loopt het paard rondjes om de cliënt heen aan een lange longeerlijn. Het longeren kan in verschillende gangen; stap, draf en galop. De cliënt staat in een driehoek positie naar het paard. (Meyboom, 2019)	Tijdens het longeren kan er aan verschillende doelen gewerkt worden. Zo kan het zelfvertrouwen van de cliënt vergroot worden, omdat hij het paard zelfstandig longeert en waarbij het paard luistert naar de commando's van de cliënt. Daarnaast moet de cliënt werken aan zijn geduld en het vermogen om problemen op te lossen. (Meyboom, 2019)	Hoofdstel of halster Longeerlijn Eventueel een longeerzweep, maar het kan ook zonder.
Leiden	Het paard leiden betekent dat het paard wordt meegenomen door de cliënt aan een halstertouw. Het paard wordt geleid door een parcours, een doel (bijvoorbeeld twee pionnen) of over een obstakel. Op de weg daarheen zal hij tegen problemen aanlopen, die samen met de begeleider opgelost kunnen worden. (Rutgers, 2017)	Als uiteindelijk het doel wordt behaald, wordt het zelfvertrouwen van de cliënt vergroot. (Rutgers, 2017) De cliënt moet leren de problemen op te lossen en daarbij zijn geduld te bewaren tot het wel lukt. (Bosma & Roseboom, 2011) (Simoens, 2007)	Halster Halstertouw
Coachen	Bij paardencoaching worden mensen geholpen met behulp van paarden. Er wordt een beroep gedaan op het natuurlijke gedrag van het paard. Het paard reageert op het gedrag van de cliënt. (Scheerder, 2020)	Het paard reageert op de houding en het gedrag van de cliënt. De cliënt leert meer over zijn uitstraling naar andere mensen. Daarnaast leert hij meer over zijn eigen emoties en de emoties van anderen. (Rutgers, 2017) (Scheerder, 2020)	Halster en touw Emotiekaarten Pionnen Hoepels
Spelactiviteiten	Spelletjes met de paarden kunnen op veel verschillende manieren. Doormiddel van spelletjes kunnen verschillende doelen op een speelse manier met het paard geoefend worden. Voorbeelden zijn spelletjes met de dobbelsteen, paardenvoetbal en hersenwerk. (Nelstein, 2009)	De onderwerpen rondom de hulpvraag lijken minder zwaar om over te praten en het spel geeft een mooie mogelijkheid om samen een gesprek te beginnen. (Nelstein, 2009)	Springbalken Dobbelsteen Zwemnoodles Grote voetbal
Wandelen	Wandelen houdt in dat er met het paard wordt gewandeld.	De cliënt leert leiding te nemen en samen met het paard een activiteit te ondernemen. Het wandelen zorgt voor een ontspanning bij de cliënt, dit geeft de mogelijkheid om makkelijker met een cliënt in gesprek te gaan. (Rutgers, 2017)	Halster en touw
Observeren	Paarden observeren terwijl ze in een kudde in de wei of paddock staan. De cliënt kijkt samen met de	Aan de hand van het gedrag van het paard en de reactie van het paard op de cliënt, wordt er gewerkt aan de hulpvraag van de cliënt. (Nelstein, 2009)	

	begeleider naar het gedrag wat de paarden laten zien. (Nelstein, 2009)		
Verzorging	De verzorging omvat alle dagelijkse bezigheden die nodig zijn om het paard te onderhouden. Dat wil zeggen het uitmesten van de stallen of de wei, water of voer geven, harnachement onderhouden, knuffelen en poetsen. (Bosma & Roseboom, 2011)	De verzorging is de start van de ontmoeting met het paard. De cliënt maakt kennis met het paard en alle dingen die bij het paard komen kijken. (Nelstein, 2009)	Halster en touw Borstels

Activiteiten op het paard

Tabel 21 Activiteiten op het paard voor individuele begeleiding met paarden

Activiteit	Beschrijving	Nut voor de cliënt	Benodigdheden
Paardrijden	De cliënt zit op het paard, met een zadel of een barebackpad. Het paard draagt een hoofdstel met teugels waar de cliënt mee kan sturen. Het paard kan vast gehouden worden door een begeleider aan een longeerlijn. Als de cliënt meer ervaring heeft met paardrijden, kan deze los in een afgesloten rijbak rijden. (Stichting Veilige Paardensport, 2019) (Rutgers, 2017)	Het paardrijden zorgt voor een gevoel van gedragenheid. Het paard heeft een ritmische en driedimensionale beweging, wat zorgt voor een lichamelijke en geestelijke ontspanning. Tijdens het paardrijden wordt er een beroep gedaan op de houding en de gewrichten van de cliënt, waarmee hij de bewegingen waarneemt. Het bewegen van het paard stimuleert het sensorisch systeem en verhoogt de alertheid. De cliënt leert begrijpen welke signalen hun spieren en gewrichten afgeven aan de hersenen en wat zij met deze informatie kunnen. (Rutgers, 2017)	Hoofdstel Zadel of barebackpad Dekje Singel Longeerlijn Opstapkrukje Teenkappen
Voltige	Voltige is turnen op het paard, waarbij de cliënt verschillende oefeningen op het paard doet. De begeleider longeert het paard aan een longeerlijn. Het paard staat stil of loopt rondjes in stap. (Bosma & Roseboom, 2011).	Het bewegen van het paard en het gevoel van gedragenheid heeft een positief effect op de bewustwording van het eigen lichaam en emoties. (Nelstein, 2009)	De longeersingel met handvaten ondersteunt de cliënt bij het balans houden en zorgt voor een goede grip. Onder de longeersingel zit een westerndek of een voltigedek, dit zorgt dat de bewegingen van het paard goed voelbaar zijn voor de cliënt. (Nelstein 2009)

Kontknuffelen	Op het paard liggen, ook wel sensorisch werk genoemd, is een activiteit afkomstig uit de horse boy methode. (Isaacson, 2009) De cliënt ligt met zijn buik of rug op de billen van het paard.	Mensen met een beperking kunnen sneller overprikkeld raken. Door het contact met het paard kan de cliënt zich ontspannen. Angsten en overgevoeligheden worden minder, zodat de cliënt de mogelijkheid krijgt om te groeien en te ontwikkelen. (Van den Hoven, 2018) (Rutgers, 2017) (Beekman, 2020)	Kontknuffelen kan op de blote rug van het paard of met een voltigesingel en een voltige dek.
---------------	--	---	--

Coaching activiteiten

Tabel 22 Activiteiten die gebruik maken van coaching voor individuele begeleiding met paarden

Activiteit	Beschrijving	Nut voor de cliënt	Benodigdheden
Coachen kuddeverband	Bij paardencoaching in kuddeverband, wordt op het gedrag van paarden onderling gelet. Een groep paarden staat in de rijbak of weiland. De cliënt en begeleider staan buiten de rijbak of wei. (Interview B, Pos. 69)	Coachen in kuddeverband kan helpen bij het ondersteunen van sociale vaardigheden. Hoe gaan de paarden met elkaar om en herkent de cliënt zichzelf daarin. (Interview B, Pos. 69)	
Coachen met metaforen	Bij het paardencoachen met metaforen wordt er een situatie uit het echte leven nagespeeld. Het paard of objecten zoals pionnen spelen hierin belangrijke mensen of onderwerpen. (Interview E, Pos. 162)	Door het naspelen van de gebeurtenissen, wordt duidelijk waar de problemen liggen en kunnen er handvaten worden aangereikt om dit op te lossen. (Interview E, Pos. 162)	Pionnen Balken Hoepels Emotiekaarten
Coachen met ontspanningsoefeningen	Het paardencoachen met ontspanningsoefeningen wordt toegepast op mensen die veel spanning bij zich dragen. Samen met het paard worden ontspannings- en ademhalingsoefeningen gedaan. (Interview E, Pos. 230) (Interview B, Pos. 109)	De ontspanningsspanningsoefeningen zijn voor de cliënt om spanning kwijt te raken en meer te leren ontspannen. De cliënt kan hierdoor tot rust komen. (Interview E, Pos. 230) (Interview B, Pos. 109)	

Bijlage 3 Zoönosen

De meeste zoönosen zijn te voorkomen door een goede algehele hygiëne. Was na een bezoek aan de paarden de handen met warm water en zeep. Besteed bij het wassen van de handen extra aandacht aan de nagels en rondom sieraden. Droog vervolgens de handen met een schone handdoek of wegwerp papieren handdoek.

Laat het dier niet in het gezicht kussen. Dieren hebben veel bacteriën in de mond. Mensen met een zwak immuunsysteem kunnen hier gevoelig voor zijn.

Als laatste is het verstandig contact te mijden met uitwerpselen en urine, omdat deze een bron kunnen zijn voor besmettingen.

De volgende zoönosen kunnen worden overgedragen van het paard op de mens.

Ziekte van Lyme

De ziekte van Lyme is de bacterie *Borrelia burgdorferi* die wordt overgedragen via teken. Deze teken lopen over van het paard naar mens. Maar ook als er door het weiland of bos wordt gewandeld kunnen teken overlopen vanuit het gras of de bosjes. Paarden kunnen koorts, sloomheid, kreupelheid, oogproblemen en hersenvliesontsteking krijgen. Mensen krijgen een rode kring om de plek waar de teek heeft gebeten. Daarnaast kunnen ze griepklachten, gewrichtsklachten, hoofdpijn, scheel kijken en hartritmestoornissen krijgen. (Visser, 2014)(de Jong, 2014) (De Vos et al., 2014) Check het lichaam op teken na een bezoek bij de paarden of het bos. Om de ziekte van Lyme te voorkomen is het belangrijk dat bij een tekenbeet de teek zo snel mogelijk in zijn geheel wordt verwijderd met een pincet of tekentang. Gebruik geen alcohol bij het verwijderen van de teek, dit vergroot de kans op Lyme. Houdt de plek in de gaten. Verschijnt er een rode kring in de weken erna of krijgt u spierpijn klachten, raadpleeg dan de huisarts. (RIVM, 2018)

Dermatomycoze

Dermatomycoze is een schimmel die wordt overgedragen via direct contact met een besmet paard. Het paard krijgt ronde plekken op de plaats van het zadel of tuig. Mensen krijgen rode plekken die kunnen jeuken. Als een paard besmet is moet de omgeving en de materialen gedesinfecteerd worden. Draag handschoenen bij het contact met het besmette paard. Verstandig is om het besmette paard niet in te zetten voor de individuele begeleiding totdat deze genezen is. De ziekte komt regelmatig voor bij paarden, maar een overdracht op de mens komt niet vaak voor. (Visser, 2014) (de Jong, 2014) (De Vos et al., 2014)

Salmonellose

Salmonellose is een bacterie die voorkomt in de dikke darm van veel verschillende diersoorten. De bacterie kan overgedragen worden door opname via de mond of contact met slijmvliezen. Paarden kunnen ernstige diarree krijgen van salmonellose. Mensen krijgen buikpijn, diarree, braakneigingen, koorts, hoofdpijn en spierpijn. Salmonellose is te voorkomen door een goede hygiëne in acht te nemen. Deze ziekte komt maar in beperkte mate voor in Nederland. (Visser, 2014) (de Jong, 2014) (De Vos et al., 2014)

Rhodococcus equi

Rhodococcus equi is een ziekte die alleen bij veulens voorkomt. De veulentjes krijgen longontsteking en koorts. Het is een bacterie die kan worden overgedragen door inhalatie en opname via de mond. Mensen met een verminderde weerstand kunnen een longontsteking krijgen. Bij het houden van veulentjes is het belangrijk een duidelijk beweidingsprogramma te hebben en hygiëne maatregelen te treffen op het gebied van huisvesting. (Visser, 2014) (de Jong, 2014) (De Vos et al., 2014)

Bijlage 4 Checklist zorgboerderij de Maargies Hoeve

Doelgroepen van de Maargies Hoeve en activiteiten

Tabel 23 Activiteiten die geschikt of ongeschikt zijn voor de doelgroepen van de Maargies Hoeve

Activiteiten→												
Doelgroepen de Maargies Hoeve↓	Grondwerk	Loswerken	Leiden	Longeren	Spelletjes	Wandelen	Verzorging	Observeren	Voltige	Kontknuffelen	Paardrijden	Coaching
Licht verstandelijke beperking												
Matig verstandelijke beperking												
Ernstige verstandelijke beperking												
Motorische beperking												
Psychische problematiek												
ADHD/ADD												
ASS												
Syndroom van Down												
Niet aangeboren hersenletsel												
Dementie												
Jeugdzorg												
Faalangst												
Gepest												
Epilepsie												
Obesitas												
Angst voor paarden												
PTSS												
Allergie voor paarden												
Antisociale persoonlijkheidsstoornis												
Zware beperking												
Agressie												

	Dit activiteit is geschikt voor deze doelgroep
	Dit activiteit kan geschikt zijn voor deze doelgroep, bij de intake moet een inschatting worden gemaakt of het mogelijk is
	Dit activiteit is niet geschikt voor deze doelgroep

Veiligheidsregels	Wel/Niet
De begeleider kent het paard.	
Het paard past bij de cliënt.	
De cliënt draagt goed passende kleding.	
De cliënt draagt stevige schoenen of laarzen.	
Bij activiteiten op het paard draagt de cliënt een cap.	
De cliënt kan de instructies van de begeleider opvolgen.	
De begeleider leert de cliënt hoe er veilig met een paard wordt omgegaan.	
De cliënt mag niet alleen de wei in.	
Voor en na de activiteiten met het paard worden de handen gewassen.	
Het paard vertoont geen pijnsignalen, te herkennen aan: - Opgetrokken neusgaten - Opgetrokken buik - Zwiepen met de staart - Kreupel of onregelmatig lopen - Stampen met de benen	

Welzijnsregels	Wel/Niet
De huisvesting voldoet aan de richtlijnen van het KPW.	
Het paard beschikt over de juiste voeding en vers drinkwater.	
Het paard is gezond. - Geen neusuitvloeiing - Geen verwondingen - Geen zwellingen - Hoest niet - Loopt niet kreupel of onregelmatig - Hoeven zijn in goede conditie	
De begeleider is verantwoordelijk voor het welzijn van het paard.	
Het paard moet andere paarden kunnen zien.	
Het paard moet zich kunnen terugtrekken.	
Er wordt geen geweld gebruikt richting het paard.	
De omgang met het paard is rustig.	
Het paard wordt maximaal 2x per dag ingezet, met een rustperiode van 3 uur.	
Het paard wordt maximaal 3x per week ingezet.	
Er is variatie in de activiteiten met het paard.	
Het harnachement wordt gebruikt wat bij het paard hoort en past.	
De ruiter mag niet meer dan 17,5% wegen van het gewicht van het paard. - Voor een Tinker geldt dat de ruiter niet zwaarder mag zijn dan 100 kilo - Voor een Haflinger geldt dat de ruiter niet zwaarder mag zijn dan 69 kilo. - Voor een Shetlander geldt dat de ruiter niet zwaarder mag zijn dan 35 kilo.	
Neem de stress signalen van het paard waar en reageer hierop door het paard rust te geven, een ander activiteit te doen of een ander paard te pakken.	
Oogwit zichtbaar	Met het hoofd schudden of druk bewegen
Een hoge hoofd hals houding	Zwiepen met de staart
Snuiven, geluid maken bij het ademen	Tandenknarsen
Vaak in korte tijd mesten	Open mond
Met het voorbeen over de grond schapen	Snelle ademhaling
Trillen	Grote neusgaten
Zweten	Overspronggedrag, gedrag wat niet in de situatie past

Bijlage 5 Respondenten

Respondent A

Respondent A is eigenares van een zorgboerderij met paarden. Samen met deze paarden biedt zij groeps- en individuele begeleiding aan kinderen met een hulpvraag. Mevrouw A heeft eerst de opleiding sport en paardenbedrijf gevolgd, waarbij zij haar instructeursdiploma heeft gehaald. Daarna heeft zij zich met verschillende opleidingen en cursussen verdiept in het gedrag van mens en paard.

Respondent B

Respondent B heeft altijd in de zorg gewerkt als gezinsondersteuner. Hiervoor heeft ze de opleiding maatschappelijk werkster gevolgd. Door haar liefde voor paarden is zij de post-master equithérapie gaan volgen. Nu werkt zij als equithérapeut met kinderen en jeugd. Hiervoor werkt ze veel samen met de gemeente. De kinderen die gebruik maken van de equithérapie hebben vaak grote faalangst of gedragsproblemen.

Respondent C

Respondent werkt als psycholoog met mensen met een niet-aangeboren hersenletsel. Hieronder vallen mensen met dementie. Mevrouw C raakte geïnteresseerd in paarden en in paardencoaching. Langzamerhand wou zij haar twee passies, paarden en mensen helpen met dementie, combineren. Daarom is ze de opleiding bij Caprilli gaan volgen tot paardencoach. Momenteel is zij bezig met het opzetten van een onderzoekstraject naar de mogelijkheden van paardencoaching voor mensen met dementie.

Respondent D

Respondent D is oorspronkelijk verpleegkundige, waarbij ze werkte met mensen met een beperking. Veel van deze mensen reden paard, daarom is ze de instructeursopleiding gaan volgen. Uiteindelijk heeft ze ook het diploma voor FPG-instructrice gehaald. Uiteindelijk heeft ze de opleiding tot kindercoach gevolgd en is haar eigen bedrijf begonnen. Nu geeft ze coaching en paardrijles aan bijzondere kinderen. Daarnaast werkt ze samen met een instelling waar kinderen met een visuele beperking en gedragsproblemen wonen. Eén keer in de week geeft zij paardencoaching aan deze kinderen.

Respondent E

Respondent E werkt in de jeugdzorg als ambulante hulp. Hier heeft ze te maken met alle problemen rondom de opvoeding en opgroeien van kinderen. Eigenlijk is mevrouw E bang en allergisch voor paarden. Maar de liefde voor haar eigen paarden, een Fjord en een IJslander, is zo groot, dat ze dit wou gaan combineren met haar werk. In samenwerking met het jeugdzorgbureau waar zij werkt, zijn ze een traject aangegaan waarin ze kinderen en ouders ondersteunt met de paarden. Hiervoor volgt zij de opleiding paardenhulpverlener. Dit traject is zo goed bevallen dat het bedrijf dit gaat integreren in hun aanbod. Daarnaast gaat mevrouw E een praktijk beginnen voor ouders die hulp nodig hebben of vragen hebben over de opvoeding van hun kind.

Respondent F

Respondent F is van oorsprong paardrij-instructrice. Zij heeft de paardenopleiding in Deurne gevolgd. Ze heeft haar eigen pension- en africhtingsstal gehad. Nu werkt ze op een zorgboerderij als begeleider en paardencoach. Samen met de cliënten van de zorgboerderij doet zij activiteiten met de paarden, waarbij wordt gewerkt aan problemen en hulpvragen. Daarnaast werkt ze als instructrice en paardencoach. Ze helpt mensen en paarden met rijtechnische problemen. En ze helpt mensen samen met hun paard met hun hulpvragen. Zo combineert zij haar twee passies, lesgeven en paardencoaching.

Respondent G

Respondent G heeft een coaching bedrijf met paarden als spiegel. Dit doet zij samen met haar paard. Daarnaast staat ze op een pensionstal waar ze verschillende paarden van mag gebruiken voor de paardencoaching. Mevrouw G heeft eerst de hbo-opleiding specifieke doelgroepen gevolgd. Vervolgens heeft zij de 3PK paardencoach training gedaan. Waarna zij zich heeft gespecialiseerd in kindercoaching en trauma verwerking.

Bijlage 6 Benaderingsmail ervaringsdeskundigen

Betreft: Onderzoek individuele begeleiding met paarden

Geachte (Naam contactpersoon bedrijf)

Mijn naam is Anne van Maare en ik zit in het laatste jaar van de opleiding Diermanagement met de minor Dieren in de zorg op Hogeschool Van Hall Larenstein in Leeuwarden. Voor mijn afstudeerproject doe ik onderzoek naar een veilige interventie tussen paard en cliënt, bij individuele begeleiding met paarden. Daarvoor ben ik opzoek naar mensen die begeleiding met paarden aanbieden en die ik daarover zou mogen interviewen.

In het onderzoek wordt onderzocht welke verschillende activiteiten er met de paarden ondernomen kunnen worden tijdens de begeleiding en voor welke doelgroepen deze activiteiten geschikt zijn. Daarnaast wordt er gekeken hoe de veiligheid van de cliënt en het welzijn van het paard tijdens deze activiteiten gewaarborgd kunnen worden.

Ik heb vernomen dat u individuele begeleiding met paarden aanbiedt. Ik zou u graag willen interviewen over uw ervaringen en meningen van deze onderwerpen.

Het interview duurt 45 minuten en zal anoniem verwerkt worden. Het onderzoek zal uiteindelijk gepubliceerd worden in de mediatheek van Hogeschool Van Hall Larenstein. Indien gewenst kunnen de resultaten van het onderzoek met u gedeeld worden.

Bij deze wil ik u vragen of u wilt deelnemen aan mijn onderzoek. Ik zou graag een afspraak met u willen maken om u telefonisch of via skype over de individuele begeleiding met paarden te interviewen.

Wilt u reageren of heeft u nog vragen dan mag dat op anne.vanmaare@hvhl.nl.

Ik hoop van u te horen.

Met vriendelijke groet,
Anne van Maare

Bijlage 7 Toestemmingsformulier auditief opnemen

Toestemmingsformulier voor het auditief opnemen van het interview

De antwoorden van het interview zullen gebruikt worden voor een afstudeerscriptie naar individuele begeleiding met paarden. Er wordt onderzocht welke activiteiten, van individuele begeleiding, het meest geschikt zijn voor welke doelgroepen. Ook wordt er onderzocht hoe de veiligheid van deze specifieke doelgroepen gewaarborgd kan worden, zonder dat het welzijn van het paard hieronder lijdt. Dit onderzoek zal gepubliceerd worden in de mediatheek van Hogeschool Van Hall Larenstein.

Hierbij verklaar ik dat ik op de hoogte ben van het doel van het onderzoek. Al mijn vragen zijn beantwoord.

Ik weet dat mijn gegevens anoniem en vertrouwelijk gebruikt worden. Mijn persoonlijke gegevens worden niet doorgestuurd naar de opdrachtgever, maar worden alleen gebruikt voor het onderzoek. Ik begrijp dat het interview auditief wordt opgenomen. De audiogegevens worden uitsluitend voor het onderzoek gebruikt en de gegevens worden na acht weken verwijderd.

Door een handtekening te plaatsen bevestig ik dat mijn deelname aan het onderzoek geheel vrijwillig is. Ik heb altijd het recht om het interview vroegtijdig te beëindigen, zonder opgave van reden.

Ik geef **WEL/GEEN** toestemming op mijn naam/bedrijf te noemen in het voorwoord van het onderzoek om u te bedanken voor uw deelname aan het onderzoek.

Naam ervaringsdeskundige:.....

Datum:..... Handtekening:.....

Gegevens onderzoeker:

Anne van Maare

anne.vanmaare@hvhl.nl

06-42732682

Bijlage 8 Interviewvragen

Inleiding

- Introductie van de interviewer
- Privacy
- Wat voor bedrijf heeft u?
- Hoelang doet u dit werk al?
- Welke opleidingen heeft u hiervoor gevolgd?
- Hoeveel paarden gebruikt u nu voor de begeleiding?
- Wat is de duur van één begeleidingssessie?

Doelgroepen en activiteiten

- Welke doelgroepen begeleid u met de paarden?
- Zijn er doelgroepen met een contra-indicatie?
- Wat voor activiteiten onderneemt u tijdens de individuele begeleiding met paarden?
- Zijn er activiteiten die u niet doet met een bepaalde doelgroep, door bijvoorbeeld veiligheidsredenen?
- Zijn er activiteiten die juist extra geschikt zijn voor bepaalde doelgroepen?

Paardrijden

- Wordt er tijdens de begeleidingssessie ook op de paarden gereden?
- Rijden alle doelgroepen op de paarden?
- Hoe maakt u de afweging of iemand wel of niet op het paard mag rijden?
- Houdt u ook rekening met het gewicht van de ruiter?
- Maakt u ook gebruik van aangepast harnachement? (Cliënt en paard)

Veiligheid cliënt

- Hoe probeert u de veiligheid van de cliënt te waarborgen tijdens een sessie?
- Heeft u veiligheidsregels voor de cliënten?
- Heeft u deze veiligheidsregels zelf opgesteld of gebruik gemaakt van bestaande regels?
- Maakt u gebruik van een veiligheidskeurmerk? (Zo ja, welke en sluiten deze aan bij uw bedrijf?)
- Loopt u tegen problemen aan rondom de veiligheid van de cliënt tijdens de begeleiding?
- Maakt u gebruik van objecten, zoals pionnen, tijdens de begeleiding?
- Maakt u gebruik van hulpmiddelen voor het paard, zoals hulpteugels, om de veiligheid van de cliënt te waarborgen?
- Wat is een ideale ruimte om de begeleiding met paarden aan te bieden? Waarom?

Welzijn paard tijdens interventie

- Wat houdt volgens u het welzijn van het paard in?
- Hoe houdt u rekening met het welzijn van het paard tijdens de begeleiding?
- Maakt u gebruik van bestaande richtlijnen voor het welzijn van het paard, tijdens de begeleiding?
- Welke onderwerpen zouden aanbod moeten komen in eventuele richtlijnen voor het welzijn van het paard, tijdens de begeleiding?
- Zijn er nog knelpunten aanwezig tijdens de begeleiding/behandeling in het welzijn van het paard?

- Heeft u het idee dat het paard stress ervaart tijdens de begeleiding? Waar kan u dat aan zien?
- Hoe probeert u deze stress te verlagen?

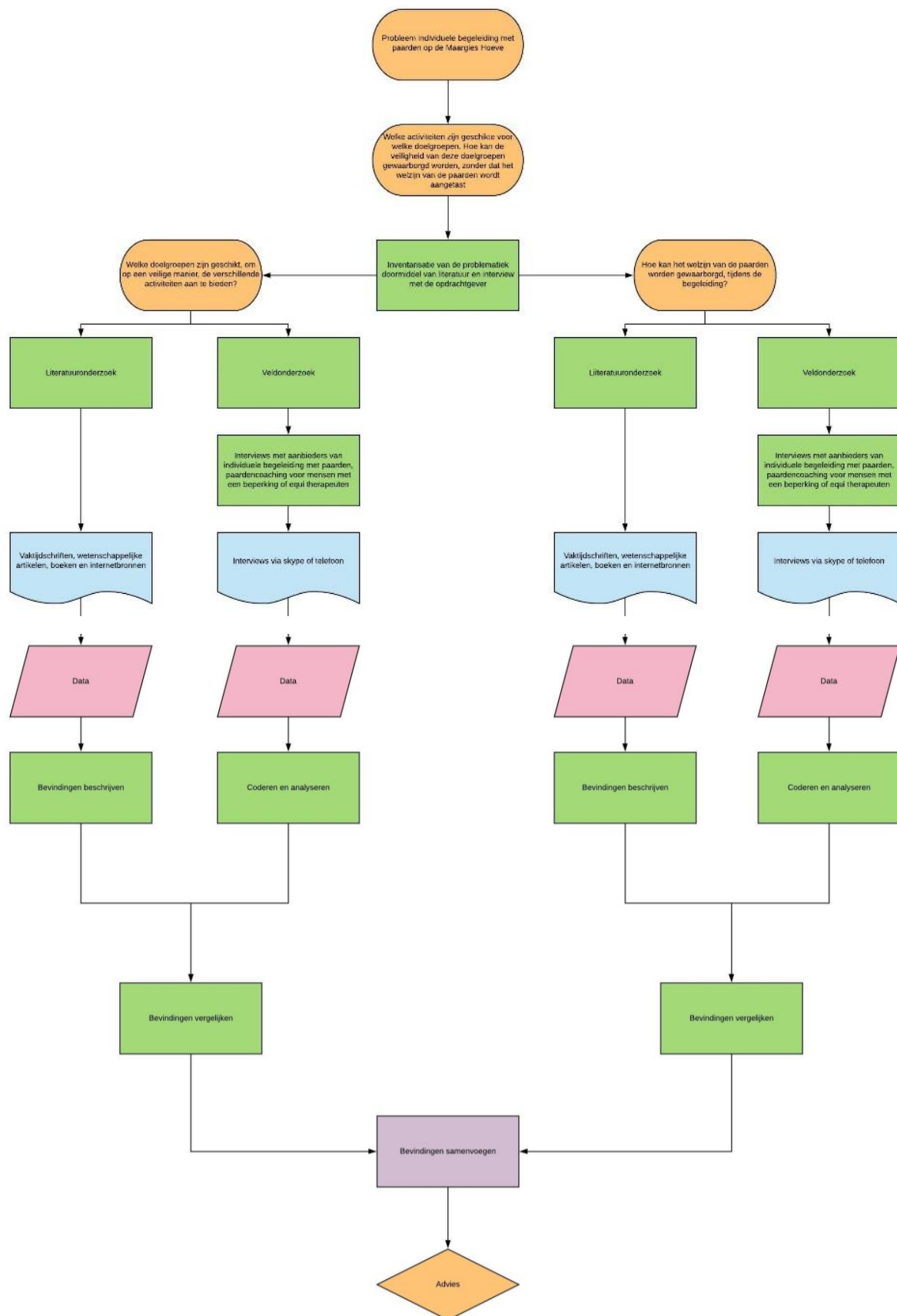
Inzet paarden

- Hoe vaak wordt een paard per week ingezet?
- Hoe vaak wordt een paard ingezet op één dag? Wat is de rusttijd tussen deze twee sessies?
- Hoe heeft u deze aantallen bepaald?
- Zet u wel eens een begeleidingssessie stop, wat is hier de reden van?
- Zet u ook wel eens een begeleidingssessie stop, omdat het welzijn van het paard in het geding komt?

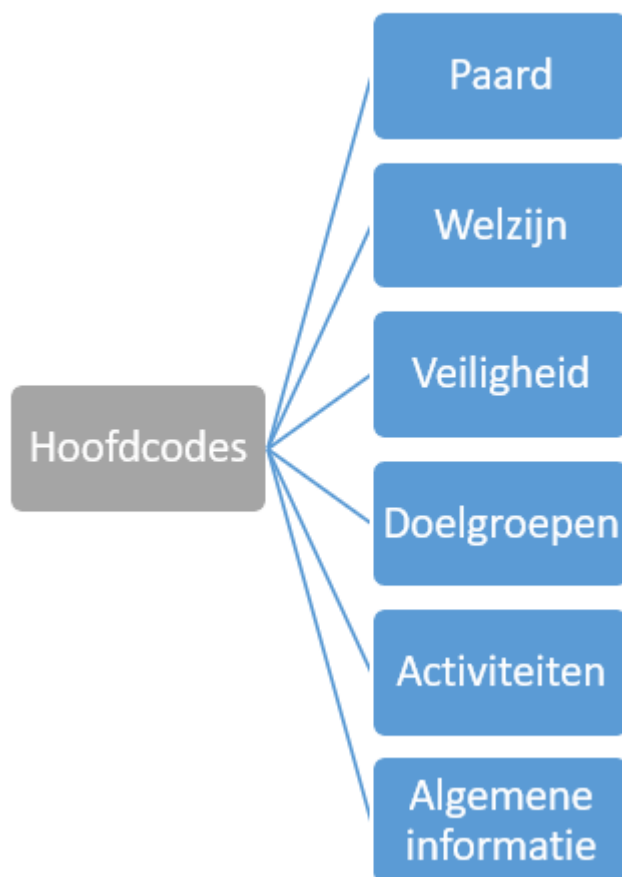
Afronding

Bedanken

Bijlage 9 Conceptueel model

Bijlage 10 Codeboom

Codeboom paard

	A	B	C
1	Paard inzetten	Geen manege paard	
2		Geschiedenis	
3		Alle paarden	
4		Ras	Warmbloed
5			Klein ras
6			Koudbloed
7		Training	
8		Hengstig	
9		Gemoedstoestand	
10		Gevoeligheid	
11		Paard aankunnen	
12		Gezondheid	
13		Paard werken kost	
14		Leeftijd paard	Verschilt per paard
15			Mentaal volwassen
16			Min 5/6 jaar
17			Geen oude paarden
18			
19	Keuze paard	Past bij activiteit	
20		Training	
21		Begint met hond	
22		Cliënt kiest paard	
23		Paard kiest	
24		Paard van iemand anders	

Codeboom activiteiten

	A	B	C	D	E
142	Activiteiten	Knuffelen			
143		Parcours			
144		Verzorging			
145		Wandelen			
146		Grondwerk			
147		Coachen	Samenwerken met paard		
148			Emotiekaarten		
149			Koppeling echte leven		
150			Kuddeverbanden		
151			Metaforen		
152			Ontspanningsoefeningen		
153		Spelactiviteiten			
154		Observeren			
155		Totale beleving			
156		Kontknuffelen			
157		Paardrijden	Doelgroepen	Kinderen	
158				Kinderen met extra ondersteuning	
159				Iedereen	
160			Afweging paardrijden	Geen angst voor paarden	
161				Meer waarden hebben	Oorzaak gevolg leren
162					Contact maken
163				Gewicht	Paardrijden overgewicht
164				Vermogen om te leren	
165				Verbinding met paard	
166				Geen onverwachts gedrag	
167				Motoriek niet onverwachts	
168				Advies op kunnen volgen	
169				Zelfstandig opstappen	
170				Zelfstandig zitten	
171			Hulpmiddelen paardrijden	Opstapkrukje/perron	
172				Voltigesingel	
173				Passend bij het paard	
174				Zonder zadel	
175				Barebackpad	
176				Veiligheidsbeugels	
177				Hoofdstel zonder bit	
178				Hoofdstel met bit	
179				Zadel	
180				Geen aangepast harnachement	
181			Selectie activiteiten		
182			Fasen	Opstarten	
183				Afronding	
184			Hulpmiddelen	Poort	
185				Zeiltjes	
186				Zwemnoodle	
187				Hoepels	
188				Knuffelbeesten	
189				Borstels	
190				Ballen	
191				Longeerlijn	
192				Halster en touw	
193				Houten balken	
194				Plastic balken	
195				Pionnen	
196				Emotiekaarten/pionnen	
197				Stoel	
198				Ongeschikte materialen	
199				Gebruik hulpmiddelen	
200				Keuze hulpmiddelen	
201				Hulpmiddelen gekoppeld aan doelgroep	
203			Koppeling doelgroepen	Koppeling hulpvraag	
204				Geen koppeling	
205				Persoonsgericht	
206				Angst	
207				Verstandelijke beperking	
208				Kinderen	
209				Volwassenen	
210				Dementie	

Codeboom doelgroepen

	A	B	C
212	Doelgroepen	Eisen doelgroepen	
213		Zorgteam	
214		Angst voor paarden	
215		Niet-aangeboren hersenletsel	
216		Volwassenen	
217		Kinderen	
218		Ontwikkelingsachterstand	
219		Communicatieproblemen	
220		Faalangst	
221		Depressie	
222		Trauma	
223		Gedragsproblematiek	
224		Verstandelijk gehandicapt	
225		ADHD	
226		Autisme	
227		Lichamelijk beperkt	
228		Jeugdhulp	
229		Visuele beperking	
230		Familie dementerende	
231		Dementie	
232			
233	Contr-indicaties	Geen contra-indicaties	
234		Verslavingszorg	
235		Agressie	
236		Zwaar gehandicapt	
237		Dementie	
238		Lichamelijk beperkt	
239		Zware gedragsproblemen	

Codeboom veiligheid

	A	B	C	D
104	Veiligheid cliënt	Goed paardenwelzijn		
105		Goede match paard en cliënt		
106		Goed observeren		
107		Veilig gevoel creëren		
108		Activiteiten afstemmen		
109		Communicatie cliënt		
110		Begeleiding	Verplichte paardenopleiding	
111			Samen met cliënt en paard	
112			Extra begeleiding	
113		Kennis	Gedrag cliënt	
114			Gedrag paard	
115			Kennis van cliënt	
116		Regels	Niet buiten lestijden op erf	
117			Touw niet om handen	
118			Geef paard de ruimte	
119			Denk om tenen en handen	
120			Niet alleen in de wei	
121			Instructies opvolgen	
122			Rustig blijven	
123			Niet achter paard langs	
124			Geen regels	
125		Uitleg regels	Vooraf telefonisch	
126			Moment zelf	
127			Vooraf sessie	
128			Mondeling	
129			Verschilt per doelgroep	Verstandelijk beperkt
130				Volwassenen
131				Kinderen
132		Kleding	Kleding weer	
133			Passende kleding	
134			Cap	
135			Stevige schoenen	
136			Geen bodyprotector	
137			Geen cap	
138		Bron veiligheidsregels	Keurmerk	
139			In opleiding	
140		Sessie stop zetten		
141				

Codeboom welzijn

	A	B	C	D
27	Definitie	Niet alleen		
28		Naar buiten		
29		Respect		
30		Paard gezien als paard		
31		Voldoende voeding en water		
32		Gezond		
33		Paard gelukkig		
34		Natuurlijk gedrag		
35		Verschillende behoefte		
36				
37	Welzijn waarborgen	Huisvesting		
38		Inzet	Belasting paard	Afwisseling paarden
39				Afhankelijk activiteit
40				Niet tegen natuur n
41				Afwisseling
42			Duur sessie	Twintig minuten
43				Driekwartier
44				Uur/anderhalf uur
45				Kinderen
46				Volwassenen
47			Rust periode	
48			Inzet per dag	3x per dag
49				2x per dag
50				1x per dag
51			Inzet per week	1x per 2 weken
52				Wisselend
53				3x per week
54		Omgang	Benoemen onprettigheden	
55			Congruent	
56			Denken vanuit paard	
57			Gedrag paard observeren	
58			Geen geweld	
59			Grens paard niet overscheiden	
60			Paard kiest reactie	
61			Respect	
62			Terug trekken	
63			Wat heeft paard nodig	
64				
65		Richtlijnen	Gezondheid	
66			Huisvesting	
67			Ervaring met paarden	
68			Kijken naar het paard	
69			Bron richtlijnen	
70				
71		Stress	Nooit helemaal stress vrij	
72			Stress niet erg	
73			Ervaart geen stress	
74			Ervaart stress	
75			Stress oplossen	Paard lost zelf op
76				Benoemen
77				Wachten tot na sessie
78				Ander activiteit
79				Regelmatig nakijken deskundigen
81		Welzijnaantasting oplossen	Sessie stop zetten	
82			Andere draai	
83			Uitleggen aan cliënt	
84			Ingrijpen	
85			Paard ruimte geven	
86			Oorsprong opzoeken	
87			Ander paard	
88			Ander activiteit	
89				
90		Waarnemen welzijnaantastin	Gedrag paard	
91			Verstand gebruiken	
92			Lichaamstaal	
93				
94		Keurmerk welzijn	Niet vermenselijken	
95			Respect	
96			5 vrijheden	
97			Natuurlijk gedrag	
98			Kijken vanuit paard	
99			Boeren verstand gebruiken	
100			Niet meerdere x per dag	
101			Algemene zorg dieren	
102			WOW	

Codeboom algemene informatie

	A	B	C
242	Algemeen	Welzijn effect op sessie	
243		Voordelen paard	Voordeel bezig zijn
244		Communicatie dementie	
245		Locatie sessie	Ongeschikte locatie
246			Niet aanhuis
247		Weer	Onweer
248		Gevaarlijke situatie	Reden
249			Uit de situatie
250			Uit de wei halen
251		Rol begeleider	
252		Verzekering	
253		Aantal sessies	Per week
254			Afweging
255		Soort bedrijf	Aantal paarden
256		Aantal paarden per sessie	
257		Karakter paard	
258			
259	Opleiding	Paardencoaching	
260		Zorgopleiding	
261		instructeursopleiding	
262		Werkervaring	